

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Η ΕΠΑΝΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΑΣΘΕΝΗ - ΓΙΑΤΡΟΥ (Καθηγ. Δημ. Γ. Ώραιοπούλου) 177
- ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ (Γ. Άχ. Παπαδημητρίου) 185
- ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ (Δημ. Λιαρομάτη) 192
- Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (Ηρ. Παπαβασιλείου) 203
- «ΘΡΗΝΟΥ Ο ΚΑΙΡΟΣ ΠΕΠΑΥΤΑΙ» (Ποίημα Φιλ. Καπάσογλου) 204
- ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΜΗΝΥΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ (Βασ. Κ. Σταθακη) 205
- Ο ΑΥΤΟΜΑΤΟΣ (Πανορμίτη) 207
- Ο 501ος (Ποίημα Έλ. Μάνα) 208
- ΜΙΑ ΓΑΛΛΙΔΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ ΤΙΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ (Β.Κ.) 209
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε.)..... 210
- ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 214
- Ο ΜΥΣΤΗΡΙΩΔΗΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΣ (Διήγ. πρωτ. Ί. Παπασπηλιοπούλου) 221

ΕΤΟΣ 59ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 1996

ΑΡΙΘ. 572

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Με την συμπλήρωση 50 χρόνων από τῆς ιδρύσεως τῆς Προνοίας τῶν Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματείων «ὁ Ἀπόστολος Παῦλος», ἐπανεξεδόθησαν:

ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑΝ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Τετάρτη ἔκδοσις

«Ὁ τόσο πετυχημένος τίτλος του “εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγάπης” θὰ μπορούσε νὰ συμπληρωθῆ μ’ ἓναν ἄλλον: “εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς ἐλπίδος”. Κλείνοντας τὸ βιβλίον, βλέπεις τὴν ἐλπίδα νάχη ἐνισχυμένη τῇ θεμελίωσι μέσα στὴν ψυχὴ σου. Ἡ πίστις ἢ χριστιανικὴ, πηγὴ ἀγάπης μὲ θαυματουργικὴ δύναμι ὠπλισμένη. Κι’ αὐτὰ στὴν προᾶξι, στὴν ἐφαρμογὴ, ἀνάγλυφα, ζωντανά. Πῶς νὰ μὴν αἰσθανθῆς μέσα σου τὴν χριστιανικὴν ἐλπίδα διπλᾶ θεμελιωμένη κι’ ἔτοιμη ν’ ἀντιμετωπίσῃ ὅλες τὶς καταγίδες τῶν καιρῶν;»

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ (Α. Ν. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗΣ)

Ἐκδόσεις τῆς Α΄ ἐκδόσεως

ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΡΙΑΣ

Τετάρτη ἔκδοσις

Μιά συστηματικὴ ταξινόμηση τῶν ὁδηγιῶν πρὸς τὶς ἐργάτιδες τῆς Προνοίας, ὁδηγίαι οἱ ὁποῖες διεμορφώθησαν διὰ τῆς μελέτης καὶ ἐπεξεργασίας τῶν ζητημάτων πού ἀνέκυπταν.

ΕΝ ΦΥΛΑΚῃ ΗΜΗΝ

Τετάρτη ἔκδοσις

Περιστατικὰ ἀπὸ τὴν ἐπὶ 40 καὶ πλέον χρόνια ἐργασία τῶν συνεργατιδῶν τῆς Προνοίας μεταξὺ τῶν φυλακισμένων γυναικῶν.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 59ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 1996

Άριθ. 572

Η ΕΠΑΝΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΑΣΘΕΝΗ - ΓΙΑΤΡΟΥ *

Στις 6 Μαΐου 1995, το κύριο άρθρο στο "Lancet", περιέγραψε τις απρόσμενες, απρόβλεπτες και επιβλαβείς επιδράσεις της τεχνολογίας στην άσκηση της ιατρικής και προειδοποίησε για το πόσο ζοφερό φαίνεται το μέλλον για τους γιατρούς, αποδίδοντας αυτό κατά ένα μεγάλο μέρος στην αύξημένη εξάρτηση της ιατρικής από την τεχνολογία. Το άρθρο προέβλεψε ένα συνεχώς μειούμενο ρόλο για τους γιατρούς και ένα αυξανόμενο για τους τεχνίτες-τεχνικούς. Συμπερασματικά, ο άρθρογράφος είπε: «*Αν θέλουν οι γιατροί να επιδιώσουν, θα πρέπει να επιστρέψουν στις ρίζες τους ως θεραπευτές και δάσκαλοι*»¹. Στην όμιλία αυτή, θα κάνω μια ανασκόπηση για το πώς, κατά την εξέλιξη της ιατρικής τις τελευταίες 2,5 χιλιετίες, έχουμε απομακρυνθεί από τον αρχικό μας ρόλο ως θεραπευτές και με ποιόν τρόπο πιστεύω ότι μπορούμε να επιστρέψουμε στις ρίζες μας με το να γίνουμε και πάλι θεραπευτές, δίνοντας προσοχή στη θεραπευτική επίδραση της σχέσης ασθενή και γιατρού.

Παλαιότερα, οι γιατροί από την εποχή του Ίπποκράτη μέχρι το τέλος της Αναγέννησης αντιμετώπιζαν το σώμα και την ψυχή

σαν κάτι το άδιαχώριστο και πετύχαιναν να θεραπεύουν ανταποκρινόμενοι στις ανάγκες και των δύο. Αργότερα ο Francis Bacon απομάκρυνε την ψυχή από το πεδίο της επιστήμης και έτσι έδωσε το ξεκίνημα για την διάσπαση της ψυχής από το σώμα, τόσο χαρακτηριστικό για τη μοντέρνα ιατρική. Στο κλασικό του έργο «*Πραγματεία του Άνθρώπου*», ο Καρτέσιος θεώρησε το σώμα σαν μία μηχανή και την ψυχή σαν μια οντότητα ξεχωριστή από το σώμα.

Από τότε πού έγινε ο διαχωρισμός πνεύματος/σώματος, η ιατρική επιστήμη έχει σημειώσει θεαματική πρόοδο, με υψηλό όμως τίμημα. Οι γιατροί υποχρεώθηκαν να αποδέχονται ως έγκυρα δεδομένα μόνο τις έπαληθεύσιμες αντιλήψεις των πέντε αισθήσεων, αποκλείοντας από την εξέταση τις προσωπικές εμπειρίες του ασθενούς, που περιγράφονται ως υποκειμενικές και παραμερίστηκαν ως άναξιες μελέτης, για έναν καλό γιατρό/επιστήμονα². Ωστόσο αυτές οι διαστάσεις της νόσου δεν μπορούν να εκδιωχθούν από την εμπειρία του αρρώστου. Η αποκλειστική προσοχή στην φροντίδα του σώματος δεν κάλυπτε την ανάγκη του ασθενή για θεραπεία του πνεύματος και έτσι ο διαχωρισμός αυτός έγινε αιτία για μια σύγκρουση ανάμεσα στον γιατρό και τον ασθενή.

Επιπλέον, εξαιτίας των τεχνολογικών

* Η όμιλία αυτή παρουσιάστηκε στην Αγγλική στο 9ο Συνέδριο της European Society for Philosophy of Medicine and Healthcare (Medicine and Culture), Κως, 21-23 Σεπτεμβρίου 1995

έπιτυχιών μας, τὸ κοινὸ (καὶ οἱ γιατροὶ) ἄρχισαν νὰ πιστεύουν ὅτι ἡ σχέση ἀσθενή-γιατροῦ θὰ μπορούσε νὰ μὴν χρειάζεται καν. Πολλοὶ φοβοῦνται ὅτι ἡ ἀληθινὴ ὑποχρέωση τῶν γιατρῶν νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τοὺς ἄρρωστους ἀνθρώπους θὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἐντελῶς, περιορίζοντάς τους νὰ φροντίζουν μόνον μηχανές. Φαίνεται ὅτι ἡ μοντέρνα ἰατρικὴ, ἐνῶ ἔχει ἐπιτύχει ἀξιόλογες τεχνολογικὲς προόδους, ἔχει χάσει τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴν τέχνη, τὸ πνεῦμα καὶ τὶς αὐλές ἐμπειρίες ὅπως ἡ πίστη, ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ συμπόνια γιὰ τὸν ἀσθενή. Τὸ ἄμεσο καθηγουχαστικὸ ἀγγιγμα τοῦ γιατροῦ, ἡ παρηγοριὰ καὶ ἡ ἐγνοια, ὅλα ἀπαραίτητα στὴ διαδικασία τῆς θεραπείας, ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὴν ἀσκηση τῆς ἰατρικῆς. Αὐτὸ βέβαια εἶναι μιὰ μεγάλη ἀπώλεια καὶ γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ γιὰ τοὺς γιατρούς³.

Διαισθανόμενοι αὐτὴ τὴν ἀπώλεια, οἱ ἀσθενεῖς μᾶς κατηγοροῦν ὡς «ἀνάισθητους» καὶ «ἀδιάφορους», παρὰ τὶς συνειδητὲς προσπάθειές μας νὰ κάνουμε ὅ,τι μπορούμε. Τὴ στιγμὴ πού ἡ ἰατρικὴ ἐπιστῆμη ἔχει κατορθώσει τὰ μεγαλύτερά της ἐπιτεύγματα στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἡ ἔνταση ἀνάμεσα σὲ γιατροὺς καὶ ἀσθενεῖς ἔχει ἀύξηθεῖ ὅσο ποτὲ ἄλλοτε⁴.

Τὴν ἴδια στιγμὴ πού οἱ ἀσθενεῖς ἐπιζητοῦν στενότερες σχέσεις μὲ τοὺς γιατρούς, ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις ἀπὸ μιὰ τρίτη πλευρά, τὰ ταμεῖα, τὸ κράτος καὶ οἱ ἀσφάλειες, πού ἐνδιαφέρονται μόνον γιὰ τὸ κόστος, ἀξιῶνουν μιὰ ἀποτελεσματικὴ ἀλλὰ ἐπιφανειακὴ «στὰ γρήγορα» ἰατρικὴ πού δὲν περιλαμβάνει ἀνταμοιβές γιὰ συμπάθεια καὶ προσεκτικὴ ἀκρόαση. Ἡ δύναμη λήψης ἀποφάσεων μετατοπίζεται ἀπὸ αὐτοὺς πού προσφέρουν ἢ αὐτοὺς πού δέχονται τὴν φροντίδα, δηλαδή ἀπὸ τοὺς γιατροὺς καὶ τοὺς ἀσθενεῖς, σ' αὐτοὺς πού πληρώνουν γιὰ αὐτήν. Προβλέπω ἀκόμα βαθύτερες ἀλλαγές στὴ σχέση ἀσθενή καὶ γιατροῦ, καθὼς ὁ κόσμος τῶν ἐπιχειρήσεων μπαίνει στὸ χῶρο τῆς ἰατρικῆς, πού ἤδη καθρεφτίζεται στὴν ἀξαναπόμνη χρήση ὄρων ὅπως «βιομηχανία

τῆς υγείας», «προμηθευτὲς τῆς υγείας», «καταναλωτὲς τῆς υγείας», «διευθυντὲς νοσηλευτικῆς», «ἀποτελεσματικότητα δαπανῶν» καὶ τὸν πιὸ ἀνόσιο ἀπὸ ὅλα τὸν ὄρο «πελάτες» γιὰ τὴν περιγραφή τῶν ἀσθενῶν μας^{5,6}.

Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι 2.500 χρόνια πρὶν, σὲ ἓνα ἀξιόλογο ἀπόσπασμα, στοὺς «Νόμους», ὁ Πλάτων περιέγραψε αὐτὸ πού ὀνόμαξε «*Ιατρικὴ γιὰ σκλάβους*», ὅπου ὁ σκλάβος γιατρός, λέει ὁ Πλάτων, «*ποτέ δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὰ παράπονα τοῦ σκλάβου ἀσθενή, οὔτε τὸν ῥωτᾷ γιὰ αὐτά. Τοῦ δίνει μόνον μερικὲς ἀγύριτικες προσταγές μὲ ἓναν ἄερα τέλειαν γνώσης, μὲ τὸ ἀπότομο ὕφος τοῦ δικτάτορα καὶ κατόπιν φεύγει μὲ διασύνη γιὰ τὸν ἐπόμενο πάσχοντα σκλάβο*»⁷.

Φοβοῦμαι πὼς κατευθυνόμαστε πρὸς τὴν πρακτικὴ τῆς «*ιατρικῆς τῶν σκλάβων*». Ἡ καλύτερη ἄμυνά μας ἐναντίον στὴν κατάληξη, κατάντια θὰ ἔλεγα, αὐτῆ, εἶναι νὰ ἐμμένουμε στὴν ἱερότητα τῆς σχέσης ἀσθενή-γιατροῦ, καὶ νὰ θυμόμαστε πάντα γιὰτὶ κατὰ πρῶτο λόγο ἀποφασίσαμε νὰ γίνουμε γιατροί: Γιὰ νὰ θεραπεύουμε ἀνθρώπους.

Προτοῦ μιλήσω γιὰ τὴν θεραπευτικὴ σχέση, θὰ κάνω λόγο γιὰ τὰ συστατικὰ μέρη τῆς σχέσης αὐτῆς, δηλαδή τὸν ἀσθενή καὶ τὸν γιατρό.

Ο ΑΣΘΕΝΗΣ

Θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ ὅτι, ὅταν ὁ ἀσθενὴς νιώθει ὅτι εἶναι ἄρρωστος, ἡ ἀντίληψή του γιὰ τὴν ἀρρώστια του εἶναι ὑποκειμενικὴ. Ἔτσι ἡ ἀρρώστια, δηλαδή αὐτὸ τὸ ὅποιο νιώθει ὁ ἀσθενὴς, εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ νόσημα, αὐτὸ δηλαδή πού ἐξακριβῶναι ὁ γιατρός. Ζητώντας τὴν βοήθεια τοῦ γιατροῦ ὁ ἀσθενὴς καθίσταται ἐξαρτημένος καὶ κατὰ συνέπεια εὐάλωτος, χάνει τὴν ἐλευθερία του καὶ ἀγωνιᾷ γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς ζωῆς του. Ἡ ξαφνικὴ αὐτῆ συνειδητοποίηση τοῦ ἐπιχειμένου θανάτου εἶναι μιὰ δραματικὴ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν αἴσθησι τοῦ ἑαυτοῦ του, πού εἶχε πρὶν τὴν ἔναρξη τῆς ἀρρώστιας. Ὁ ἀσθενὴς βιώνει αὐτὴ τὴν

απώλεια φυσικής εὐεξίας μὲ πόνο, καὶ εἶ-
να ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ φυσικὴ καὶ ὑπαρξιακὴ
ἀβεβαιότητα ποὺ ὀδηγεῖ τὸν ἀσθενῆ στὸν
γιατρό. Παρὰ τὶς σύγχρονες ἐπιτεύξεις, ὁ
ἀσθενὴς ἐξακολουθεῖ νὰ βασανίζεται καὶ νὰ
πονᾷ, νὰ φοβᾷται μιὰ μόνιμη ἀναπηρία,
νὰ εἶναι ἀβέβαιος σχετικὰ μὲ τὴ φύση τῶν
ἐξετάσεων καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς θερα-
πείας, νὰ αισθάνεται ἀπομονωμένος καὶ
ξένος καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα νὰ ἔχει τὸ φόβο
τοῦ θανάτου^{8,9}.

Ο ΓΙΑΤΡΟΣ

Ὁ γιατρὸς ποὺ ἀντιμετωπίζει ἕνα ἄτο-
μο ποὺ εἶναι εὐάλωστο, ἀβέβαιο καὶ ἀγχω-
μένο, ἀνταποκρίνεται μὲ τὴν ὑπόσχεση νὰ
βοηθήσει. Ἡ πεποίθησι τοῦ ἀρρώστου ὅτι
ὁ γιατρὸς εἶναι ἄτρωτος καὶ ὅτι ἔχει ὑπερ-
φυσικὲς δυνάμεις ἐναντίον τῆς ἀρρώστιας,
ἐπαναφέρει τὴ χαμένη αἴσθησι ἀθανασίας
του, καὶ ἀσκεῖ μιὰ δυνατὴ ἐπιρροή στὴν
ἀντιμετώπισι τῆς ἴδιας του τῆς ἀρρώστιας.

Οἱ γιατροὶ ὅμως ἔχουν τὶς ἴδιες βασικὲς
ἀνάγκες ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι.
"Ὅπως οἱ ἀσθενεῖς μας, ἔτσι καὶ ἐμεῖς ψά-
χνουμε γιὰ νόημα καὶ σκοπὸ στὴ ζωὴ μας.
Τὸ νόημα σὲ ἐμᾶς ὡς γιατροὺς τὸ δίνουν οἱ
ἀσθενεῖς μας. Αὐτοὶ μᾶς ἐνδυναμώνουν.
"Ὅταν βλέπουμε ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ
φροντίδα μας ἐπαναφέρουν μιὰ αἴσθησι
προσωπικῆς ἀξίας στὸν ἀσθενῆ ποὺ προη-
γουμένως αισθάνονταν ἀπομονωμένος καὶ
ἄχρηστος, νιώθουμε τότε ὅτι ἡ ζωὴ μας ἔχει
ἀξία².

"Ὅπως τοὺς ἀρρώστους ἔτσι καὶ τοὺς
γιατροὺς μπορεῖ νὰ τοὺς κατατρέχει ὁ φό-
βος τοῦ θανάτου, καὶ νὰ ἔχουν αἰσθήματα
ἀδυναμίας ἢ ἀγχος ἀπέναντι σὲ βασικὲς
ἀβεβαιότητες τῆς ζωῆς. Ἐξαιτίας τῆς κοι-
νῆς αὐτῆς ἐμπειρίας, δημιουργεῖται ἕνας
δεσμὸς ἀνάμεσα στὸν γιατρό καὶ τὸν ἀσθενῆ.
Καὶ οἱ δύο ὑποφέρουν, ἔχουν ἀνάγκη θερα-
πείας, καὶ ὁ καθένας εἶναι ἰκανὸς νὰ μετα-
τρέψει τὴν ἀρρώστια σὲ μιὰ εὐκαιρία γιὰ
ἀνάπτυξι καὶ βελτίωσι. Μὲ ἄλλα λόγια θε-
ραπεύουμε γιὰ νὰ θεραπευτοῦμε².

Ἡ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ

Ἡ καθιέρωσι τῆς θεραπευτικῆς σχέσης
εἶναι ἕνα βασικὸ κλινικὸ καθήκον, ἰσοτίμο
μὲ τὴ διάγνωσι καὶ τὴ θεραπεία.

Στὸν καιρὸ μας ὁ ὅρος ἴασι (healing)
δὲν παρουσιάζεται συχνὰ στὸ ἰατρικὸ λεξι-
λόγιον. Περιέχει τὴν ἔννοια μιᾶς ὑπερφυσι-
κῆς/μαγικῆς διαδικασίας, ἕναν πνευματισμὸ
ποὺ φαίνεται νὰ ἔχει τὶς ρίζες του στὸ μὴ
ἐπιστημονικὸ, καὶ στὸ μεταφυσικὸ. Δηλών-
νει, ἐπίσης, ὅτι κάποιος ἐνδυναμώνεται
πέρα ἀπὸ ἐπιστημονικὲς ἐξηγήσεις. Ἀντί-
θετα, ἐμεῖς συγκεντρώνουμε τὴν προσοχή
μας στὴ **θεραπεία** τοῦ νοσήματος καὶ ἔτσι
παραμελοῦμε τὴν **ἴασι** τοῦ ἀσθενῆ¹⁰.

Κατὰ τὴν θεραπευτικὴ σχέση, ὁ γιατρὸς
καλεῖται νὰ ἐκτιμήσει τὸν ἀρρώστο μέσα
στὸ πλαίσιο τοῦ συνόλου τῆς ζωῆς του, τῆς
οικογενείας, ἐργασίας, κοινωνίας καὶ κουλ-
τούρας του² καὶ νὰ τὸν ἀντιμετωπίσει ὡς
ἕνα μοναδικὸ καὶ ἀναντικατάστατο ἄτο-
μο - ἕνα πραγματικὰ ἀξιόλογο πρόσωπο
καὶ ὄχι μόνον ὡς ἕνα ἀντικείμενο γιὰ θερα-
πεία¹¹. Ὁ γιατρὸς πρέπει νὰ δεχθεῖ τὸν
ἀσθενῆ ὀλοκληρωτικὰ, νὰ ἔρθει κοντά του,
νὰ τὸν ἀκούσει καὶ νὰ προσπαθήσει νὰ διώ-
σει τὴν ἀρρώστια του¹². Οἱ στόχοι αὐτοὶ
δὲν μποροῦν νὰ ἐπιτευχθοῦν ἂν ὁ γιατρὸς
δὲν ἀναπτύξει μιὰ προσωπικὴ σχέση μὲ τὸν
ἀσθενῆ.

Σὲ καμιά ἄλλη περίπτωσι ἡ θεραπευτι-
κὴ σχέση δὲν γίνεται τόσο σημαντικὴ ὅσο
ὅταν ἐρχόμαστε ἀντιμέτωποι μὲ ἀρρώστους,
τῶν ὁποίων ἡ νόσος φαίνεται ὅτι εἶναι πέρα
ἀπὸ κάθε θεραπεία. Ἐδῶ, ἂν ἀκολουθήσου-
με τὴ στενὴν βιοϊατρικὴ ἄποψι ὅτι ὁ ρόλος
μας εἶναι μόνον νὰ *«θεραπεύσουμε τὴ νόσο»*,
τείνουμε νὰ ὀπισθοχωροῦμε ὅταν *«τίποτα
δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ»*, νὰ αισθανόμαστε ἀνί-
κανοι καὶ νὰ ἐγκαταλείψουμε τὸν ἀσθενῆ.
Μέσα σὲ μιὰ ἀληθινὰ θεραπευτικὴ σχέση
ὅμως, ἀναγνωρίζουμε ὅτι ἡ παρουσία μας
δίπλα στὸν ἐτοιμοθάνατο ἀρρώστο ἔχει με-
γάλῃ *«θεραπευτικὴ»* ἀξία καὶ ὡς ἐκ τούτου
δὲν αισθανόμαστε ἀνίκανοι καὶ δὲν μπαί-
νουμε στὸν πειρασμὸ νὰ τὸν ἐγκαταλείψου-

με². Έτσι, δίνοντας τὸν ἑαυτό μας στὸν ἀσθενή, τοῦ δίνουμε ἓνα πολὺ ἀποτελεσματικό φάρμακο.

Γιὰ νὰ γιатρέψουν ἄλλους ἀποτελεσματικά, οἱ γιατροὶ πρέπει νὰ ἔχουν ἰαθεῖ ἢ νὰ βρίσκονται οἱ ἴδιοι σὲ στάδιο ἴασης. Ἡ βιβλικὴ ἐντολὴ «**Ἴατρὲ, θεράπευσον σεαυτὸν**» εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴ θεραπεία τῶν ἄλλων. Οἱ πιὸ ἀποτελεσματικοὶ θεραπευτὲς (οἱ «*πληγωμένοι θεραπευτές*»), αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ ἔχουν νιώσει τὴν ἀρρώστια ὡς ἀσθενεῖς, ἔχουν ἐπίγνωση τῶν τραυμάτων τους καὶ γνωρίζουν ὅτι ἐμπλέκονται σὲ μιὰ διὰ βίου διαδικασία.

Ἡ ἴαση ἐπιτυγχάνεται, ὅταν ὑπάρχει μιὰ ἰσορροπία ἰκανότητος, φροντίδος, ἐλπίδας καὶ ἐμπιστοσύνης ἀναμιγμένη μὲ ταπεινοφροσύνη καὶ χιούμορ⁵. Σὲ μιὰ τέτοια σχέση ὁ ἀσθενὴς γνωρίζει ὅτι δὲν θὰ ἐγκαταληφθεῖ ἀπὸ τὸν γιατρό του στὶς δύσκολες στιγμὲς - μιὰ γνώση ποὺ ἀπὸ μόνη της ἔχει θεραπευτικὲς ἰκανότητες.

Στὴ συνέχεια θὰ μιλήσω μὲ λίγὸ περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ αὐτὰ τὰ συστατικά τῆς θεραπευτικῆς σχέσης ποὺ ἀναφέρθηκαν παραπάνω.

ΦΡΟΝΤΙΔΑ

Ἡ φροντίδα ἢ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἴαση εἶναι μιὰ σύνδεση ἀνάμεσα σὲ δύο ἀνθρώπινες ὑπάρξεις, ἐκφραζόμενη μὲ τὴν πράξη τῆς ἀποδοχῆς ἑνὸς ἀτόμου, ἐκτιμώντας τὴν μοναδικότητά του, τὰ αἰσθήματα, τὶς ἀνάγκες του καὶ πιστεύοντας ὅτι ἡ ζωὴ κάθε ἀτόμου εἶναι διαφορετικὴ. Ἡ φροντίδα δίνει τὴν εὐκαιρία γιὰ ἰκανοποίηση καὶ ἀνάπτυξη καὶ γιὰ τὰ δύο ἐμπλεκόμενα πρόσωπα. Μιὰ τέτοια στενὴ ἀλληλεπίδραση ξεχωρίζει τὸ λειτουργημα ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα¹³.

Ὁ Pellegrino περιγράφει τέσσερα μέρη ποὺ ἀπαρτίζουν αὐτὸ ποὺ ὁ ἴδιος ὀνομάζει «*ὀλοκληρωτικὴ*» φροντίδα¹⁴.

1. Τὸ νὰ μοιράζεσαι τὴν ἐμπειρία τῆς ἀρρώστιας καὶ τοῦ πόνου τοῦ ἄλλου ἢ ἀπλῶς νὰ ἐπηρεάζεσαι ἀπὸ τὴν ἐμπειρία αὐτή.

2. Τὸ νὰ κάνεις γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς αὐτὸ ποὺ δὲν μποροῦν νὰ κάνουν οἱ ἴδιοι γιὰ τὸν ἑαυτό τους.

3. Τὸ νὰ ἐνδιαφέρεσαι γιὰ τὰ ἱατρικὰ προβλήματα, δηλαδὴ νὰ κατανοεῖς τὰ ἄγχη καὶ τὴν ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων γιὰ ἀπαντήσεις, καὶ

4. Τὸ νὰ ἐκτελεῖς τὶς ἀπαραίτητες τεχνικὲς καὶ προσωπικὲς διαδικασίες¹⁴.

Νομίζω ὅτι ἡ παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτη προσφέρει ἓνα ἰδανικὸ μοντέλο γιὰ μιὰ τέτοια ἀνθρώπινη ἀδελφoσύνη.

ΑΓΓΙΓΜΑ (ΕΠΑΦΗ)

Ὅπως σημειώθηκε νωρίτερα, ἡ στενὴ, καθησυχαστικὴ ἐπαφή τοῦ γιατροῦ, συνοδευόμενη ἀπὸ ἐνδιαφέρον φαίνεται νὰ ἐξασφαλίζεται ἀπὸ τὴν ἄσκηση τῆς ἱατρικῆς.

Ἐνα ἐκφραστικὸ ἄγγιγμα ὠφελεῖ σωματικά, φυσιολογικά καὶ πνευματικά¹⁵. Μιὰ τέτοια ἐκφραστικὴ ἐπαφή μεταβιβάζει δυνατὰ θεραπευτικὰ μηνύματα, ὅπως ἐμπιστοσύνη, ἐλπίδα, συμπάθεια, καθησυχαστισμὸ καὶ παρουσία.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀρρώστιας ἡ ἀνάγκη γιὰ ἐπαφή αὐξάνει. Ἡ ἀνάγκη γιὰ ἐπαφή αὐξάνεται, ἐπίσης, μὲ τὴν ἡλικία καὶ ἡ ἐπαφή εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἀνακούφιση τῶν ἐτοιμοθάνατων, βεβαιώνοντάς τους ὅτι δὲν εἶναι ἐγκαταλειμμένοι καὶ ὅτι οἱ ἀνάγκες τους θὰ συνεχίσουν νὰ ἰκανοποιοῦνται¹⁵.

Γιὰ νὰ εἶναι ἡ ἐπαφή θεραπευτικὴ, τόσο ὁ γιατρός ὅσο καὶ ὁ ἀσθενὴς πρέπει νὰ αἰσθάνονται ἄνετα μὲ τὸ νὰ τὴν προσφέρουν καὶ νὰ τὴν δέχονται.

ΕΛΠΙΔΑ

Ἡ ἐλπίδα εἶναι ἓνα ζωτικὸ συστατικὸ γιὰ πνευματικὴ ὑγεία καὶ προστατεύει κάποιον ἀπὸ τὴν καταστροφικὴ ἀπόγνωση.

Ἡ ἐλπίδα πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, κινητοποιεῖ ὅ,τι βρίσκεται μέσα μας καὶ μᾶς ἀπελευθερώνει νὰ δραστηριοποιηθοῦμε.

Σὲ τελικὴ ἀνάλυση, μολονότι ἡ ἐλπίδα

είναι μιὰ πνευματική ἀνάγκη καὶ κάποιες ἀπὸ τὶς διαστάσεις τῆς μπορεῖ νὰ ἰκανοποιηθοῦν μόνο ἀπὸ Θεία ἐπέμβαση, ἐμεῖς μποροῦμε νὰ δημιουργήσουμε ἕνα περιβάλλον ἐλπίδας:

1. Προσφέροντας ὑποστήριξη μὲ τὴν ἀγάπη, κατανόηση, ἀποδοχὴ καὶ φροντίδα.

2. Ἐνθαρρύνοντας αἰσιόδοξα αἰσθημάτα.

3. Βοηθώντας τὸν ἀσθενῆ νὰ κάνει σχέδια.

4. Βοηθώντας τον νὰ δραστηριοποιηθεῖ.

5. Ἀντιμετωπίζοντάς τον ὡς ἄνθρωπο καὶ ὄχι ὡς «καρκινοπαθῆ», γιὰ παράδειγμα, καὶ

6. Βοηθώντας τὸν ἄλλον νὰ κτίσει σχέσεις, νὰ συμμετέχει σὲ δημιουργικὲς ἐργασίες καὶ διασκέδαση καὶ νὰ ἀναπτύξει νέα ἐνδιαφέροντα.

Γιὰ βαριὰ ἀσθενεῖς, τῶν ὁποίων ἡ πλήρης ἀποκατάσταση δὲν εἶναι ἐφικτή, οἱ στόχοι καὶ τὰ σχέδια παραμένουν, ἐπίσης, σημαντικά, ἂν καὶ βραχυπρόθεσμα, διότι παρέχουν μιὰ ἐστία ἐνδιαφέροντος, ἕνα νόημα καὶ σκοπὸ γιὰ συνεχή ἀγῶνα¹³.

ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ

Ἡ ἐμπιστοσύνη ὅτι ὁ γιατρὸς θὰ κάνει ὅ,τι εἶναι καλύτερο γιὰ τὸν ἄρρωστό του, εἶναι «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνεν» γιὰ μιὰ ἐπιτυχημένη σχέση ἀσθενῆ-γιατροῦ¹⁶. Ἡ ἐμπιστοσύνη δὲν εἶναι μόνο καθησυχαστική, ἀλλὰ ἐπιπλέον καὶ θεραπευτική. Ἀπεναντίας, ἡ θεραπεία ἐμποδίζεται ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴν ἐλάχιστη ἀμφιβολία σχετικὰ μὲ τὴν ἰκανότητα, τὴν εὐκρίνεια καὶ τὰ κίνητρα τοῦ γιατροῦ¹⁶.

Στὸ σημερινὸ κλίμα εἶναι δύσκολο νὰ πείσουμε τοὺς ἀσθενεῖς ὅτι, κατὰ θάθος, ἐμεῖς φροντίζουμε μόνο γιὰ τὸ συμφέρον τους. Αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα δύσκολο σὲ χώρες ὅπου ἡ ἀσκηση τῆς ἰατρικῆς θεωρεῖται ὡς μιὰ ἐμπορική συναλλαγὴ, ὁ ἀπώτερος στόχος τῆς ὁποίας εἶναι ἡ βελτίωση τοῦ γιατροῦ. Ἐνῶ ὁ «πελάτης ἀσθενῆς» πού συμ-

μετέχει σὲ αὐτὴν τὴν ἐμπορική συναλλαγὴ μπορεῖ νὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ αὐτὴν, ὁ κύριος λόγος πού ὁ «προμηθευτῆς-γιατρὸς» ἐμπλέκεται στὴ συναλλαγὴ αὐτή, εἶναι τὸ νὰ βελτιώσει τὴ δική του θέση¹⁷. Ἡ στάση αὐτή, πού γίνεται σιωπηρὰ ἀντιληπτή ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐμπιστοσύνη. Ἀξιόπιστος γιατρὸς εἶναι μόνο αὐτὸς πού θέτει ὡς τὸ βασικὸ στόχο στὴ σχέση γιατροῦ καὶ ἀσθενῆ, τὸ καλὸ τοῦ ἀσθενῆ¹⁷. Ἡ βαθιὰ πίστη τοῦ ἀσθενοῦς στὴ δέσμευση τοῦ γιατροῦ νὰ κάνει ὅ,τι εἶναι καλύτερο γιὰ αὐτόν, εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ καθιερωθεῖ καὶ νὰ διατηρηθεῖ μιὰ σχέση ἐμπιστοσύνης, πού εἶναι τόσο σημαντικὴ γιὰ μιὰ ἄριστη θεραπεία¹⁸.

ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΕΛΞΗ

Σὲ μιὰ θεραπευτικὴ σχέση (healing relationship) ὁ γιατρὸς ἔχει τὴν ἐμπειρία μοναδικῶν στιγμῶν στενῆς ἐπαφῆς καὶ οικειότητος μὲ τὸν ἀσθενῆ, πού φαίνεται θεραπευτικὰ πολύτιμη γιὰ τὸν ἀσθενῆ καὶ προσωπικὰ πολύτιμη γιὰ τὸν γιατρό². Οἱ στιγμὲς αὐτὲς χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν ἀμοιβαία ἐμπειρία συνδέσμου μὲ μιὰ ἰδιαίτερα ἔντονη ἀντίληψη τῶν μεταξύ τους συναισθημάτων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν αἴσθηση μιᾶς πληρότητας, πού ἐπεκτείνεται πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ ἐνός, ὥστε νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸν ἄλλο².

Ἡ στιγμή αὐτὴ μπορεῖ νὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἕνα αἶσθημα ἀγάπης ἢ ἀπὸ αἴσθημα κάποιας εὐνοίας γιὰ τὸν ἀσθενῆ, ἢ ἀπὸ αἴσθημα κάποιας εὐνοίας γιὰ τὸν ἑαυτό σου². Οἱ μπεῖς ἔντονα στὴ ζωὴ τοῦ ἀρρώστου, καθὼς καὶ ἀπὸ κάτι πιὸ μεγάλο καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου².

Ὡστόσο ἐδῶ ἐμπλέκονται κάποιες κίνδυνοι. Σύμφωνα μὲ τὸν Mathews καὶ σύν¹⁵, ἡ καθιέρωση μιᾶς τέτοιας στενῆς καὶ ἀμεσης σχέσης μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ αἰσθηματὰ ἀλληλεξάρτησης καὶ αἰσθηματὰ σεξουαλικῆς ἔλξης, ἀνάμεσα στὸν γιατρό καὶ τὸν ἀσθενῆ.

Εἶναι λάθος γιὰ ἕναν γιατρό νὰ ἐνεργήσῃ σύμφωνα μὲ τὰ συναισθηματὰ αὐτά,

ακόμη και όταν ό/ή άσθηνής φαίνεται να συμφωνεί. Έπειδή ό/ή άσθηνής θρίσκειτα σε εϋάλωτη θέση, δέν μπορεί ό γιατρος να δεχθεί ότι πράγματι ό άσθηνής συναινεί για σεξουαλικές σχέσεις. Πολύ σοφά, ό Έπποκράτης τó άπαγορεύει αυτό στον όρκο του.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΑΣΘΕΝΗ-ΓΙΑΤΡΟΥ

Μπορούμε άραγε να διδάξουμε στη νέα γενιά τών γιατρών τη θεραπευτική πλευρά της σχέσης τους με τούς άσθηνείς τους; Οί περισσότεροι θα συμφωνούσαν ότι ή σημερινή ιατρική εκπαίδευση είναι άνεπαρκής στον τομέα αυτό και είναι πολλοί, τόσο άτομα όσο και όργανώσεις, που κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου, ζητούν άλλαγές.

Η ιατρική εκπαίδευση αντιμετωπίζει τη μεγάλη πρόκληση να δημιουργήσει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, που θα διδάξει τόσο την έπιστήμη, όσο και την τέχνη της ιατρικής, και τη θεραπευτική σχέση. Η πρόκληση αυτή θα πρέπει να αντιμετωπιστεί, αν θέλουμε να εκπαιδύσουμε γιατρούς που θα θεωρηθούν ότι *«τó να κρατούν τó χέρι κάποιου είναι τόσο σημαντικό όσο τó να ξεετάζουν»*²⁰.

Για να έπιτύχουμε μιá τέτοια ισόρροπη εκπαίδευση, πρέπει να μεταποτίσουμε την προσοχή μας από τó παρόν βιοϊατρικό μοντέλο στο βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο. Θα πρέπει να εισάγουμε άλλαγές που να δίνουν έμφαση στην ικανότητα δημιουργίας ανθρωπίνης σχέσης και τις έμπειρίες έπαφής. Να δώσουμε στις ικανότητες αυτές την ίδια προσοχή και χρόνο κατά τη διάρκεια της κλινικής διδασκαλίας, όση δίνουμε στην ικανότητα φυσικής εξέτασης και διαγνωστικών συλλογισμών. Η άυτογνωσία και προσωπική ανάπτυξη θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται μεταξύ τών διεξοδικά καθορισμένων στόχων της εκπαιδευτικής διαδικασίας². Τέτοιες προσπάθειες στον χώρο της εκπαίδευσης, θα πρέπει να αρχίζουν νωρίς και να εκτείνονται καθ' όλη τη διάρκεια της ιατρικής εκπαίδευσης.

“Αν οί ιατρικές σχολές άποφασίσουν την παραγωγή γιατρών, οί όποιοι να είναι και θεραπευτές και έπιστήμονες, θα πρέπει να αναγνωρίσουν και έπιθραβύσουν τούς καλούς κλινικούς γιατρούς και δασκάλους άνάμεσα στο προσωπικό τους. Αύτοι θα παίξουν άποφασιστικό ρόλο, ως πρότυπα και δάσκαλοι τών νέων γιατρών.

Θα πρέπει να δώσουμε έμφαση στο ότι ή θεραπευτική δύναμη της σχέσης άσθηνή-γιατρού βασίζεται στην άμοιβαία εκτίμηση και ενδιαφέρον. “Αν θέλουμε οί σπουδαστές να μάθουν να σέβονται τούς άσθηνείς, θα πρέπει οί δάσκαλοί τους να τούς μεταχειρίζονται με τó μέγιστο σεβασμό.

Οί φοιτητές θα πρέπει να μάθουν να δέχονται τούς άσθηνείς τους και να τούς αφήνουν να διηγούνται τó πρόβλημά τους δίχως να τούς διακόπτουν. “Όταν παίρνουν τó ιστορικό, θα πρέπει να σιωπούν έσωτερικά χωρίς να κάνουν σχόλια και να άκοϋν με όλη τους την προσοχή την ιστορία του άσθηνή. Αυτό θα τούς βοηθήσει να περάσουν από την άπλη άκρόαση μιās περιγραφής στην έμπειρία της ζωής του άσθηνή.

Θα πρέπει να μάθουν ότι σε μιá θεραπευτική σχέση ό γιατρος είναι ζεστός, λαμβάνει σοβαρά ύπ' όψιν του τά συμπτώματα του άσθηνή, άκούει και ρωτά για αυτά και μεταχειρίζεται κάθε έναν σαν άληθινό άνθρωπο και όχι σαν *«έναν άκόμη άσθηνή»*. Οί άσθηνείς πάντα εκτιμούν τó ενδιαφέρον σχετικά με θέματα διαφορετικά από τά συμπτώματα, όπως την οικογένεια ή τη δουλειά τους.

Θα πρέπει να μάθουν, επίσης, ότι μιá σχέση είναι καλή, όταν κοιτάζουν τον άρρωστο στα μάτια και όταν τά σώματα άρρώστου και γιατρού είναι τó ένα άπέναντι στο άλλο. Τέλος τó άγγιγμα μέσα από μιá ζεστή χειραφία ή κατά τη διάρκεια μιās εξέτασης είναι ένα σημαντικό δήμα για να ξεπεραστοϋν τά έμπόδια¹¹.

Τέλος, θα πρέπει να τονίσουμε στους φοιτητές μας την άνάγκη για μιá άποτελεσματική έπικοινωνία, που την θεωρώ κεν-

τρικῆς σημασίας στὴν κλινικὴ ἐξάσκηση. Μιὰ καλὴ ἐπικοινωνία μπορεῖ νὰ βελτιώσει τὴν ικανοποίηση τοῦ ἀσθενῆ καὶ τοῦ γιατροῦ καὶ ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι βελτιώνει τὴν υγεία. Ἀντίθετα, ἡ φτωχὴ ἐπικοινωνία ὀδηγεῖ σὲ παράπονα καὶ ἀκόμα σὲ ρῆξη σχέσεων καὶ εἶναι πίσω ἀπὸ τὶς περισσότερες περιπτώσεις μὴνύσεων ἐναντίον γιατρῶν.

Στὰ μαθήματα ποὺ ἀφιερώνονται στὴ διδασκαλία τῆς θεραπευτικῆς σχέσης θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχει μιὰ σχετικὰ μικρὴ ἀναλογία σπουδαστῶν ἐναντι τῶν διδασκάλων. Ἡ διδασκαλία αὐτὴ προϋποθέτει τὴ συμμετοχὴ καὶ τὴν προσπάθεια ἀπὸ τὴν πλευρὰ ὅλου τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, νὰ διδασχθοῦν οἱ ἴδιοι, πρὶν ἀρχίσουν τὴν διδασκαλία ἐνὸς τέτοιου νέου ἀντικειμένου.

Ἐν συμπεράσματι, ὅπως ὁ συγγραφέας τοῦ ἄρθρου τοῦ "Lancet", εἶμαι κι ἐγὼ πεπεισμένος ὅτι ἡ ἐπιβίωσή μας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δική μας ἐπιστροφή στὶς ρίζες μας ὡς θεραπευτές. Νομίζω πὼς μιὰ λέξη μπορεῖ νὰ συνοψίσει τὴν ἀποτελεσματικότητά τῆς θεραπευτικῆς σχέσης. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀγάπη. Πολλοὺς αἰῶνες πρὶν, ὁ Ἰπποκράτης εἶπε ὅτι χωρὶς τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο δὲν ὑπάρχει ἀγάπη γιὰ τὴν ἰατρικὴ. "Ἐνας ἄλλος θεραπευτής, 2000 χρόνια πρὶν, μᾶς ἔδωσε τὰ μοντέλα τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη καὶ τὸ Χρυσὸ Κανόνα («*Ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιῆτε αὐτοῖς ὁμοίως*») καὶ σύστησε στοὺς ὑποστηρικτὲς Του νὰ ἀγαποῦν τοὺς ἄλλους σὰν τὸν ἑαυτό τους. Οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς θεωρίας τῆς ἐξέλιξης, μποροῦν νὰ ἀκούσουν αὐτὰ ποὺ εἶπε ὁ Elseley²¹: «*Κανένα δημιουργία στὸν κόσμον δὲν ἀπαιτεῖ περισσότερη ἀγάπη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Κανένα δημιουργία δὲν εἶναι λιγότερο προσαρμοσμένο στὸ νὰ ἐπιβιώνει δίχως αὐτήν*». Τέλος τὸ ἐξααιρετικὸ ἄρθρο τοῦ Μ. Α. Adson μὲ τίτλο: «*Μιὰ ἠθικὴ σὲ κίνδυνον - ἡ ικανότητά γιὰ φροντίδα*» συνοψίζει τὸν κεντρικὸ ρόλο τῆς ἀγάπης στὴν πρακτικὴ τῆς ἰατρικῆς λέγοντας: «*Μποροῦμε νὰ κατανοήσουμε τὴν ἐπιστήμη μας, ἀλλὰ ἂν δὲν ἔχουμε*

μέσα μας ἀγάπη, δὲν εἴμαστε τίποτα γιὰ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν τὴν ἀνάγκη μας»²².

Εἶμαι σίγουρος ὅτι, ἂν κατανοήσουμε τὴν θεραπευτικὴ δύναμη τῆς ἀγάπης, καὶ τὴν ἐφαρμόσουμε στὴν πράξη, δὲ θὰ ἔχουμε καμιά δυσκολία στὴν καθιέρωση τῶν θεραπευτικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς σχέσης μας μὲ τοὺς ἀσθενεῖς μας. Εἶμαι σίγουρος ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ ἀπαραίτητο ἐργαλεῖο γιὰ νὰ καθιερώσουμε πάλι ἐμᾶς τοὺς ἴδιους ὡς θεραπευτὲς καὶ νὰ σώσουμε τὸ ἐπάγγελμά μας.

ΔΗΜ. Γ. ΩΡΑΙΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητὴς Παθολογίας

Πανεπιστημίου Τορόντο

Ἄντ. Μέλος Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Editorial. Who owns medical technology? The Lancet, 1995; 345: 1125-6;
2. Suchman AL, Mathews DA. What makes the patient-doctor relationship therapeutic? Exploring the connexional dimension of medical care. Annals of Int. Med. 1988; 108: 125-30.
3. Rosen DH. Modern medicine and the healing process. Hum Med 1989; 5: 18-23.
4. Branch WT, Arky RA, Woo B, Stoeckle JD, Levy DB, Taylor WC. Teaching medicine as human experience: a patient-doctor relationship course for faculty and first-year medical students. Annals of Int Med 1991; 114(6): 482-9.
5. Brandt LH. Holding a hand is often as important as examining one. Am J of Gastroenteros 1993; 47(1): 8-18.
7. Siegler M. Falling off the pedestal: what is happening in the traditional doctor-patient relationship? Mayo Clin Proc 1993; 68: 461-7.
8. Molendijk AD. Balancing the science of medicine and the art of healing. Mum Med. 1992; 8: 145-7.
9. Pierce L. The patient-physician relationship - a literature review. Canadian Medical Association, Ottawa, 1993 Publ.
10. Longhurst MF. Doctoring: the healing relationship. Hum Med. 1987; 3(1): 37-41.
11. Arborelius E, Bremberg S: What does a human relationship with the doctor mean? Scand J Prim Health Care, 1992; 10: 163-9.
12. Farmer RG. The doctor-patient relationship: quantification of the interaction. Annals NY

- Acad Sci 1994; 729: 2735.
13. Freedman A. The physician-patient relationship and the ethic of care. Can Med Assoc J 1993; 148(6): 1037-43.
 14. Pellegrino ED. The caring ethic: the relation of the physician to patient. In Bishop A, Scudder J (eds): Nurse, Physician, Patient Relationships. U Alabama Pr. Birmingham, Ala, 1985.
 15. Mathews DA, Suchman AL, Branch WT. Making "connexions": enhancing the therapeutic potential of patient-clinician relationships. Annals of Int Med 1993; 118(12): 973-7.
 16. Havre DC. Intimacy in Medicine - healing the heart of the patient-physician relationship. J Florida MA 1993; 80(4): 281-2.
 17. O' Rourke K. Trust and the patient-physician relationship. Am J of Kidney Diseases, June 1993; 21(6): 284-5.
 18. Novack DH, Dule D, Goldstein MG. Teaching medical interviewing - a basic course on interviewing and the physician-patient relationship. Arch Inter Med 1992; 152: 1814-20.
 20. D' Aunay D, Rodning CB. Patient-physician interaction: healing power of a covenant relationship. Hum Med. 1988; 4(2): 107-9.
 21. Elseley L. An evolutionist looks at modern man. In: Thruelsen R, Kobler J (Eds). Adventures in the mind. New York: Alfred A. Knopf, 1959: 3-16.
 22. Adson MA. An endangered ethic - the capacity of caring. Mayo Clin Proc 1995; 70: 495-500.

*«Πᾶσι τοῖς τὴν ἰατρικὴν μετιοῦσι
φιλανθρωπία τὸ ἐπιτέδευμα»*

(Μ. Βασίλειος)

*«Ἡ ἀπόδοσι τῆς Ἰατρικῆς θὰ ἐξαρτᾶται
πάντοτε ἀπὸ τὸν παράγοντα ἀ γ ἀ π η, πὺ
ἐδραῖωσε ὁ Χριστιανισμὸς»*

(Γ. Μερίκας)

ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Είναι γνωστό πώς τὰ σύνορα μεταξύ τῶν κρατῶν χαράσσονται μετὰ ἀπὸ πολέμους, στὶς συνθήκες εἰρήνης. Στὶς τράπεζες τῶν διαπραγματεύσεων καὶ στὰ παρασκήνια τῆς διεθνούς διπλωματίας, ὅπου οἱ νικητὲς ἐπιβάλλουν τὶς ἀπόψεις τους. Αὐτοὶ γράφουν τότε τὴν ἱστορία, κατὰ τὰ συμφέροντά τους. Γι' αὐτὸ καὶ σπανίως ἕνα κράτος περικλείει, μέσα στὰ συννορὰ του, ἕνα ἔθνος. Καὶ ἔρχεται ἡ Ἱστορία σὰν ἀνθρώπινο κατασκευάσμα νὰ εἰρωνεύεται συχνὰ τοὺς δημιουργοὺς της.

Ἄπὸ τὸ τέλος τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου καὶ ἐντεῦθεν, παρὰ τὶς προσπάθειες τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν (Κ.τ.Ε., ΟΗΕ) ἡ σύμπτωση τῶν κρατικῶν μὲ τὰ ἐθνικὰ σύνορα ὑπῆρξε μίᾱ οὐτοπία. Τὰ σύνορα π.χ. τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης χαράχθηκαν μὲ τὴν συνθήκη τῶν Βερσαλλιών, στὴν ὁποία ὄχι μόνον ἀπεμπολήθηκε τὸ «δόγμα» Οὐίλσον -ποὺ ὑποστήριξε ὡς μοναδικὸ κριτήριον χαράξεως συνόρων τὸ ἐθνικὸ στοιχεῖο- ἀλλὰ ἐπεκράτησε ἡ ἀρχὴ «*σύνορα μὲ γεωστρατηγικὰ καὶ οἰκονομικὰ κριτήρια*». Ἔτσι ἕνα βουνὸ π.χ. ποὺ ἀποτελοῦσε ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιὰ τὴν ἀμυνα μίᾱς ἰσχυρῆς ἢ νικητριάς χώρας, αὐτὴ, τὸ διεκδικοῦσε ἄσχετα ἂν αὐτὸ βρισκόταν δεκάδες χιλιόμετρα μακρὰ ἀπὸ τὰ συννορὰ της καὶ ἐντὸς χώρου κατοικούμενου ἀπὸ ἄλλους λαοὺς. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἦταν νὰ παραμείνουν ἔξω ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ τους σύνορα (κράτη) μεγάλες μάζες λαῶν καὶ νὰ ἀποτελέσουν τὶς ἐθνικὲς μειονότητες. Τότε ἐσπείροντο ἄνεμοι γιὰ νὰ θερίζονται κατὰ καιροὺς θύελλες. Καὶ θερίζονται καὶ σήμερα.

Στὶς Βερσαλλίες οἱ τότε σύμμαχοι, ὡς νικηταὶ τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ἀπο-

φάσιζαν τὸν διαμελισμὸ τῆς Γερμανίας παραχωρώντας ἐδάφη της στὸ Βέλγιο, τὴ Γαλλία, τὴν Τσεχοσλοβακία καὶ τὴν Πολωνία. Τὸ 1919 κατατομήθηκε ἡ «*πάλαι ποτὲ ἀλάμψασα*» Αὐστρουγγαρία καὶ μετατράπηκε σὲ Αὐστρία, Οὐγγαρία, Τσεχοσλοβακία, Σλοβενία καὶ Κροατία. Παρόμοια συνέβησαν καὶ μὲ ἄλλες συνθήκες π.χ. τοῦ Νεϊγύ, τοῦ Τριανόν καὶ τῶν Παρισίων, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν συνθηκῶν, ὅπου κυριαρχοῦσε, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἡ σκοπιμότητα καὶ ὁ συμβιβασμὸς, ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ βάρβαρη παραβίαση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ἦταν, σήμερα τὰ περισσότερα κράτη νὰ περικλείουν ἐθνικὲς, θρησκευτικὲς, γλωσσικὲς κ.λ.π. μειονότητες.

Γιὰ τὴν καλύτερη ὅμως κατανόηση τῶν ὧσων θὰ ἀκολουθήσουν θὰ χρειασθεῖ νὰ προταχθοῦν ὠρισμένοι ὀρισμοί.

Παλαιότερα ὡς ἔθνος χαρακτηρίζοταν μίᾱ μεγάλη ἀνθρώπινη ομάδα ποὺ ζοῦσε στὸν ἴδιο γεωγραφικὸ χῶρο καὶ φυσικὰ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὶς ἴδιες κλιματικὲς καὶ πολιτιστικὲς ἐπιρροές, ἐνῶ ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ της ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη ἦταν τὸ ὁμοίαιμο, τὸ ὁμόγλωσσο καὶ τὸ ὁμόθρησκο. Σήμερα δὲν ἔχει τόση σημασία τὸ ὁμόγλωσσο καὶ τὸ ὁμόθρησκο τῶν ὁμοεθνῶν ὅσον ἡ κοινὴ ἐθνικὴ τους συνείδηση. Δὲν θὰ πρέπει ὅμως νὰ ὑποτιμᾶται, παρὰ ταῦτα, οὔτε ἡ σημασία τῆς κοινῆς ἐθνικῆς γλώσσας οὔτε καὶ ἡ πνευματικὴ διαπαιδαγώγηση ποῦ, ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς λύτρωσης, προσφέρει ἡ Θρησκεία. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ὅτι τὸ Ἰσραήλ, ὡς ἐθνικὴ ἰδέα, ἐπὶ 2000 χρόνια, ἐπέζησε μὲ τοὺς Ἰσραηλίτες διεσπαρμένους ὅπου γῆς, χωρὶς κοινὴ γλώσσα μὲ μόνον συνδετικὸ

κρίκο τὴν κοινὴ θρησκεία.

Ὡς ἔθνοτῆτες θὰ πρέπει νὰ χαρακτηρίσουμε, τὶς ἐθνικὲς ομάδες ποὺ ζοῦν σὲ συγκεκριμένο, γεωγραφικὸ χῶρο ἐπὶ αἰῶνες καὶ εἶναι ἀποκομμένες ἀπὸ τὴν πατρίδα τοὺς εἶτε ἐπειδὴ αὐτὴ δὲν ὑπάρχει (πρὶν τὸ 1948 οἱ Ἑβραῖοι, σήμερα οἱ Κοῦρδοι κ.λ.π.), εἶτε διότι ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴν πατρίδα εἶναι ἀντικειμενικῶς ἀδύνατη π.χ. μεγάλη ἀπόσταση, κρατοῦσες πολιτικοκοινωνικὲς συνθήκες. Κλασσικὸ παράδειγμα οἱ ἑλληνοπόντιοι τῆς τέως ΕΣΣΔ. Οἱ ἐθνότητες, παρὰ τὶς ἀδυναμίες ἐπαφῆς μὲ τὴν μητέρα-πατρίδα, διατηροῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ στοιχεῖα τῆς πολιτιστικῆς τοὺς κληρονομιάς. Ἐχει παρατηρηθεῖ ἐπίσης ὅτι ἐθνότητες μὲ χαλαροὺς δεσμοὺς μὲ τὸ ἔθνος τοὺς καὶ εὐθραυστὴ ἐθνικὴ συνείδηση γίνονται ἀντικείμενα πιέσεων καὶ εὐκολοὺς λεία στὴν ἀφομοιωτικὴ προσπάθεια τοῦ ἔθνους ποὺ διαβιοῦν.

Ὡς μειονότῃτα θὰ πρέπει νὰ χαρακτηρίσουμε τὸ τμήμα ἑνὸς ἔθνους τὸ ὁποῖο ἦταν μὲν συνδεδεμένο μὲ τὸν κορμὸ καθ' ὅλη τὴν ἱστορικὴ του ἐξέλιξη, σὲ κάποια ὅμως ἱστορικὴ στιγμή ὑπὸ τὴν πίεση πολεμικῶν γεγονότων ἢ κατὰ τὴν χάραξη νέων συνόρων βρέθηκε ἐκτὸς τοῦ ἐθνικοῦ κράτους π.χ. Ἕλληνες τῆς Βορ. Ἠπείρου, Γερμανοὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας, Οὐγγροὶ τῆς Ρουμανίας κ.λ.π. Ἡ ἐθνικὴ μειονότητα εἶναι πάντοτε συνδεδεμένη μὲ τὴν μητέρα πατρίδα. Οἱ μειονότητες τὶς περισσότερες φορὲς χρησιμοποιοῦνται εἶτε ἀπὸ τὴν μητέρα πατρίδα ὡς προγεφυρώματα καὶ μοχλοὶ πίεσης γιὰ ἀλυτρωτικὸς σκοποὺς εἶτε ἀπὸ τὸ κράτος στὸ ὁποῖο διαβιοῦν ὡς αἰχμάλωτες γιὰ ἐκδίασμο τῆς πατρίδας τοὺς καὶ τῆς διεθνούς κοινότητος πρὸς ἐπίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν λαῶν θὰ παραμείνει ἀπολίθωμα στὶς διακηρύξεις κάποιων ἐπαναστατῶν διανοητῶν.

Ἡ ἀναπόφευκτὴ ὑπαρξὴ τῶν μειονοτή-

των στὰ διάφορα κράτης δημιούργησε τὴν ἀνάγκη παροχῆς μειονοτικῆς προστασίας ἀπὸ τὸ κυρίαρχον κράτος. Ὅμως τὸ θέμα αὐτὸ καὶ κυρίως κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ποὺ δὲν ὑπῆρχε ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν (Κ.τ.Ε.) καὶ ὁ Ὄργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν (ΟΗΕ), ἐξελίχθηκε διαφορετικὰ. Δηλαδή ἐνῶ τὰ μικρὰ κράτη ἐπέδειξαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον σεβασμὸ ἀπέναντι στὶς μειονότητες τοὺς, τὰ μεγάλα κράτη τῆς Εὐρώπης ἐνεργοῦσαν κατὰ τὸ συμφέρον κάθε ἐποχῆς ἀδιαφορώντας καὶ γιὰ τὴν κατακραυγὴ τῆς διεθνούς κοινότητος. Μὲ τὸ τέλος ὅμως τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου καὶ τὴ δημιουργία νέων κρατῶν διαπιστώθηκε ἡ ἀναπότρεπτος ἀνάγκη τῆς προστασίας, μὲ διεθνεῖς ἐγγυήσεις, τῶν μειονοτήτων. Κι αὐτὸ γιὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ νέα κράτη ἀποτελοῦσαν, ἐν δυνάμει, ἡφαίστεια, λόγῳ τῶν μειονοτήτων. Κατὰ τὴν κατάρτιση τοῦ καταστατικοῦ χάρτη τῆς Κ.τ.Ε. γιὰ τὶς μειονότητες, τὸ ἐβραϊκὸ λόμπυ ἔδρασε πρὸς τὴν κατεύθυνση νὰ υἱοθετηθεῖ μία γενικὴ μειονοτικὴ πρόβλεψη κυρίως γιὰ τὴν θρησκευτικὴ ἐλευθερία. Αὐτὸ δὲν τὸ πέτυχε, διότι καὶ τότε οἱ Μεγάλες Δυνάμεις, μὲ ἀλαξονεῖα διακήρυσσαν ὅτι τὸ θέμα τῆς προστασίας τῶν μειονοτήτων ἀφοροῦσε τὰ μικρὰ κράτη, ἐνῶ οἱ ἴδιες ἦσαν ἀνώτερες πάσης ὑποψίας. Καὶ πρέπει νὰ θεωρεῖται ὡς δεδομένο ὅτι παρέχουν τὴν ἀπαιτούμενη προστασία στὶς μειονότητες τοὺς. Σήμερα μετὰ 75 χρόνια διαφαίνεται καλὰ γιὰ τὶς Μεγάλες Δυνάμεις μοίρασαν, ὅπως μοίρασαν, τὰ ἐδάφη καὶ τοὺς λαοὺς. Τὰ τελευταῖα γεγονότα τῆς γειτονικῆς Γιουγκοσλαβίας ἀπέδειξαν ἀκόμα γιὰ τὶς Μεγάλες δημιουργήσαν τὰ πολυεθνικὰ κράτη. Γιατὶ ἤθελαν νὰ δροῦν πατερναλιστικὰ ἐπὶ τῶν μικρῶν χωρῶν καὶ μειονοτήτων, νὰ ἀσκοῦν πιέσεις καὶ νὰ τὶς ποδηγετοῦν ἀνάλογα μὲ τὰ μακροχρόνια ἢ καὶ τῆς στιγμῆς ἀκόμη, γεωπολιτικὰ τοὺς συμφέροντα. Ἡ διακηρυττόμενη δικαιολογία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ὡς ὑπερασπιστῶν τῆς εἰρήνης, μέσω πράξεων ἀνηθίκων μὲν ἀλλὰ ποὺ κατ' αὐτοὺς συγ-

κλίνουν στη δημιουργία ισορροπιών, δέν είναι ικανή νά αποκρύψει τήν άποικιοκρατική πολιτική τους. Έτσι είχαμε άπό τότε κράτη «*δύο ταχυτήτων*». Γι' αυτό δικαίως τά μικρά κράτη διαμαρτύρονταν για τήν προσβλητική διάκριση σέ βάρος τους, νά θεωρούνται δηλαδή συνεχώς ύποπτα για παραβίαση τών άτομικών δικαιωμάτων τών μειονοτήτων τους. Ένέργεια πού άπό τις έφημερίδες του μεσοπολέμου είχε χαρακτηριστεί ως «*επανάσταση τών μικρών δυνάμεων*». Παρά ταύτα, τό ζητούμενο πέτυχε έν μέρει και μάλιστα έμμέσως διότι 1) τά κράτη πού νικήθηκαν κατά τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο υπέγραψαν άναγκαστικά μειονοτικές συμφωνίες μέ τούς συμμάχους. Διότι ήσαν σέ μειονεκτική θέση ως ήττημένα, 2) τά νέα κράτη πού προέκυψαν μέ τό τέλος του πολέμου υπέγραψαν κι αυτά άναγκαστικά συμφωνίες προστασίας τών μειονοτήτων, διότι αυτές υπήρχαν, σάν παραρτήματα, στη συνθήκη δημιουργίας των και 3) τά κράτη πού κατά καιρούς προσχωρούσαν στην Κ.τ.Ε. υποχρεώνονταν νά υπογράψουν τις σχετικές μειονοτικές συμφωνίες. Κι άπό τά νέα αυτά μέλη της Κ.τ.Ε. π.χ. ή Γερμανία δέν υπέγραψε διότι κατ' αυτήν, τέτοια ύπογραφή σήμαινε προσβολή της κρατικής κυριαρχίας της, ένω τά άσθενέστερα τις άπεδέχθησαν. Έν τούτοις υπήρξαν και διαφοροποιήσεις άπό τά μικρά κράτη. "Όταν προσχωρούσε π.χ. ή Άλβανία τόν Δεκέμβριο του 1920, ή χώρα μας ως μέλος της Κ.τ.Ε., ήδη άπό τις 28/7/1920, παρενέβη ζητώντας νά της άναγνωρισθεί ειδικό δικαίωμα καταγγελίας τών μειονοτικών παραβιάσεων στην Άλβανία. Αυτό δέν τό δέχθηκε ή Άλβανία, δίνοντας τό δικαίωμα παρέμβασης υπέρ τών μειονοτήτων μόνον στην Κοινωνία τών Έθνών.

Στις συναπτόμενες συμφωνίες προδιαγράφονταν οι ύποχρεώσεις τών κρατών πού περιελάμβαναν μειονότητες και φυσικά τά μειονοτικά δικαιώματα. Κατ' άρχάς τά κράτη ανάλαμβάναν τήν ύποχρέωση: 1) Νά τροποποιήσουν-συμπληρώσουν τό Σύντα-

γμα τους ώστε νά περιβληθεί συνταγματική ισχύ ή συμφωνία για τις μειονότητες 2) Νά δώσουν ιθαγένεια σ' όσους έγεννήθησαν στη χώρα τους 3) Νά δώσουν ίσα δικαιώματα (άστικά και πολιτικά) σ' όλους τούς υπηκόους τους 4) Νά προστατεύουν τή ζωή, τήν έλευθερία και τή θρησκευτική λατρεία όλων τών υπηκόων τους χωρίς έξαιρέση έθνικότητας, φυλής, γλώσσας ή θρησκείας 5) Νά επιτρέπουν τήν χρήση τών μειονοτικών γλωσσών 6) Νά επιτρέπουν τήν ίδρυση εκκλησιών και σχολείων πού θά λειτουργούν στη μειονοτική γλώσσα και 7) Νά εξασφαλίζουν κρατικούς πόρους και για τις μειονοτικές περιοχές. Στις μειονότητες ταυτόχρονα άναγνωρίζονταν: 1) δικαιώματα άτόμων πού κατοχύρωναν τήν προστασία τους άπό τις διακρίσεις και 2) δικαιώματα τών άτόμων ως μελών μειονοτικών ομάδων πού χρειάζονταν ειδικά θετικά μέτρα για τήν προστασία της γλώσσας τους, της θρησκείας τους κ.λ.π. Έκείνο όμως στο όποιο έπέμενε συνεχώς ή Κ.τ.Ε. ήταν ή άπεξάρτηση τών έθνικών μειονοτήτων άπό τά συγγενικά τους κράτη. Αυτό όμως δέν πέτυχε.

Τό γεγονός ότι στην Κ.τ.Ε. δέν μετείχαν έξ άρχής όλα τά κράτη, ή δέν είχαν ύπογράψει τήν εισδοχή τους στο «*σύστημα προστασίας τών μειονοτήτων*», έπέφερε άναπόφευκτα τή δυσλειτουργία του. Η χώρα μας διαπίστωσε έγκαιρα τήν άνισότητα μεταξύ τών κρατών, όσον άφορά τήν τήρηση τών ύποχρεώσεων τους προς τις μειονότητες και κατά τό συνέδριο συλλόγων της Κ.τ.Ε. ζήτησε τήν άλλαγή της μειονοτικής διαδικασίας, αναφέρονσα στη σχετική εισήγηση: «*Η Έλλάς αριθμούσα έν Κύπρω, Δωδεκανήσω, Άλβανία και Κωνσταντινουπόλει σημαντικές μειονότητας άνερχομένης εις 600-700 χιλιάδας περίπου, βλέπει αυτές τελείως άπροστατεύτους τόσον λόγω άνυπαρξίας Συνθηκών περι μειονοτήτων δεσμευουσών τήν Ιταλίαν και τήν Μεγ. Βρεττανίαν άφ' ένός και άφ' έτέρου λόγω του ότι ή μέν Τουρκία συστηματικώς άδιαφορεί διά τήν έφαρμογήν τών διατά-*

ξερων, ἡ δὲ Ἀλβανία διὰ πειστικῶν μεθόδων ἐμποδίζει τὴν ἐξάσκησιν ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν μειονοτήτων τῶν ἐκ τῶν συνθηκῶν δικαιωμάτων των. Ἀντιστρόφως ἡ Ἑλλάς εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐνάγεται ἐκάστοτε καὶ δι' ἀσημάντους ἀφορμὰς πρὸ τῆς Κ.τ.Ε. ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι βιουσῶν ἐντελῶς ἀσημάντων ἀλβανικῶν μειονοτήτων». Προφανῶς ἀναφέρεται στοὺς τσάμηδες τῆς Θεσπρωτίας.

Κλασσικὸ παράδειγμα ἀδιαφορίας γιὰ τὶς μειονότητες ἀποτέλεσε ἡ Γερμανία, μὲ τὶς ἐξοντωτικὰς διώξεις τῶν Ἑβραίων, τοὺς ὁποίους ματαίως ἀπὸ τὸ 1934 προσπαθοῦσε ἡ Κ.τ.Ε. νὰ διασώσει.

Γενικὰ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος προστασίας τῶν μειονοτήτων δὲν λειτούργησε ἄσπορα σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ μεσοπολέμου καὶ γι' αὐτὸ ἡ Διάσκεψη τῆς Εἰρήνης στὸ Παρίσι τὸ 1946 εὐνόησε τὴ μεταφορὰ τῶν μειονοτικῶν πληθυσμῶν ἀπὸ χώρα σὲ χώρα καὶ τὶς διακριτικὰς ρυθμίσεις μειονοτικῶν προβλημάτων. Ἀκόμα, ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τοῦ ΟΗΕ δὲν μνημονεύει τὶς μειονότητες ἀλλὰ ἀναφέρει ὅτι ἡ προστασία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει νὰ γίνεται χωρὶς διάκριση ὡς πρὸς τὴ φυλὴ, τὴ γλώσσα, τὸ φύλο ἢ τὴ θρησκεία. Τὸ ἴδιο ἀναφέρεται καὶ στὴν Παγκόσμια Διακήρυξη τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο ἔχει θεσπίσει τὸν «Χάρτη τῶν δικαιωμάτων τῶν μειονοτήτων». Τέλος, ἡ Διάσκεψη γιὰ τὴν Ἀσφάλεια καὶ τὴ Συνεργασία στὴν Εὐρώπη (ΔΑΣΕ) ὀρίζει στὴν τελικὴ πράξη τοῦ Ἑλσίνκι τὰ σχετικὰ μὲ τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων. Μάλιστα ἔχει θεσπισθεῖ καὶ ὄργανο παρακολούθησης τῆς τήρησης τῶν συμφωνιῶν «τὸ Παρατηρητήριον τοῦ Ἑλσίνκι».

Ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ προστασία τῶν μειονοτήτων. Ἡ πρώτη δέσμευση τῆς χώρας μας ἐγένεε κατὰ τὸ Πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου μὲ τὸ ὁποῖο οἱ Ἕλληνοι, οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ρῶσοι διακήρυξαν τὴν πολιτικὴν τῆς ἀνε-

ξαρτησία. Ἡ δέσμευση ἀφοροῦσε τοὺς Καθολικοὺς καὶ θέσπιζε θρησκευτικὴ, ἀστική καὶ πολιτικὴ ἰσότητα, ἀδιακρίτως πίστεως. Ὅταν ἐγένεε ἡ προσάρτηση τῶν Ἰονίων νήσων τὸ 1864, ἐλήφθη πάλι πρόνοια γιὰ τοὺς καθολικοὺς. Τὸ 1881 μὲ τὴν προσάρτηση τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Ἄρτας, στὸ ἄρθρο 8 τῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐλήφθη πρόνοια γιὰ τὴν θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ τὴν κοινωνικὴ αὐτονομία τῶν μουσουλμάνων, τῶν περιοχῶν ποὺ προσαρτήθησαν. Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1913, σὲ ἀναγνώριση προφανῶς τῆς προσφορᾶς τῆς Ρουμανίας ποὺ εἰσηγήθη τὴν τελευταία στιγμή στὸν Β' Βαλκανικὸ πόλεμο καὶ διότι οἱ Ρουμάνοι εἶχαν ἀντιρῆσεις νὰ πάρουμε τὴν Ἡπειρο, οἱ Ε. Βενιζέλος-Μαγιορέσκου ἀντήλλαξαν ἐπιστολὰς καὶ ἀναγνωρίσθηκε ὡς γλωσσικὴ μειονότητα ἡ κουτσοβλαχικὴ γλώσσα, ἐνῶ ἡ Ἑλλάδα συγκατατέθηκε στὴν ἴδρυση Ἐκκλησιῶν καὶ σχολείων ποὺ ἐπιχορηγοῦσε ἡ Ρουμανικὴ κυβέρνησις. Τέλος τὸν Νοέμβριον τοῦ 1913 μὲ τὴν Σύμβαση τῶν Ἀθηνῶν χορηγήθηκε θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ κοινωνικὴ αὐτονομία στοὺς μουσουλμάνους τῶν Νέων Χωρῶν. Μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφή, κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάνης (Αὐγούστος 1924) τέθηκε σὲ ἐφαρμογὴ καὶ ἡ συνθήκη ποὺ ὑπογράφηκε στὶς 10/8/20 στὶς Σέβρες ὅπου ἡ Ἑλλάδα ἀναλάμβανε ὑποχρεώσεις γιὰ τὴν προστασία τῶν μειονοτήτων τῆς. Συνοπτικὰ ἀναφέρουμε πῶς ἡ χώρα μας ὑπῆρξε συνεπὴς στὶς διεθνεῖς ὑποχρεώσεις τῆς. Αὐτοβούλως κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀποκατάστασης τῶν προσφύγων ἴδρυσε «παρὰ τῶ Πρωθυπουργῶ» Γραφεῖο Μειονοτήτων στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν συμφωνιῶν γιὰ τὴν προστασία αὐτῶν. Ὅμως λάθη στὴν ἐφαρμοστέα μειονοτικὴ πολιτικὴ, μὲ ἄσχημες συνέπειες, διέπραξαν ὄργανα τῆς κατὰ τόπους Χωροφυλακῆς καὶ τῆς Διοικήσεως.

Μειονότητες στὴ Χερσόνησον τοῦ Αἴμου. Στὴν παρούσα σύντομον ἐπισκόπησιν θὰ ἀνα-

φερθοῦμε μόνο στὰ ὄμορα κράτη, ὅπου οἱ ὑπάρχουσες μειονότητες χρησιμοποιοῦνται σήμερα ἀπὸ τρίτες χῶρες ὡς μοχλοὶ ἀποσταθεροποίησης. Ὑπάρχουν βέβαια στὴν Εὐρώπη καὶ οἱ Βάσκοι καὶ οἱ Καταλανοὶ τῆς Ἰσπανίας, οἱ Νορμανδοὶ τῆς Γαλλίας, οἱ Φλαμανδοὶ καὶ οἱ Βαλῶνοι τοῦ Βελγίου, οἱ Αὐστριακοὶ τοῦ Ἰταλικοῦ Τυρόλου καὶ πολλές ἄλλες ἐθνικὲς κυρίως μειονότητες ποὺ θὰ ἀπασχολήσουν κάποια μέρα μία «νέα τάξη».

Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρουν τὰ Βαλκάνια - πρὸ σωστὰ ἡ Χερσόνησος τοῦ Αἴμου- ποὺ τὰ σύνορα τὰ χάραξε ἡ ἱστορία σὲ πείσμα τῆς γεωγραφίας. Ἡ Χερσόνησος μὲ τις πολλὲς ἐθνότητες καὶ θρησκείες, πού, ἔπειτα ἀπὸ μισὸ αἰῶνα θητείας -μὲ ἐξαιρέση τὴν Ἑλλάδα- στὸ σοσιαλιστικὸ στρατόπεδο, ἀνακαλύπτουν τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπιβεβαιώσουν τις ἐθνικὲς τους ταυτότητες. Αὐτὸ βέβαια συνελπάγεται διαφωνίες μεταξὺ τῶν ἐθνοτήτων καὶ ἀρχαϊκὲς μεθοριακὲς διεκδικήσεις. Καὶ τὰ κυρίαρχα κράτη πότε μὲ πίεςεις καὶ πότε μὲ κατάφωρες παραβιάσεις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ ψευδεῖς στατιστικὲς ἀσκοῦν μία ἀφομοιωτικὴ πολιτικὴ ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων ποὺ περιλαμβάνουν στοὺς κόλπους τους. Ἡ ἀντινομία ὅμως ἐδῶ εἶναι πὼς τὰ ἴδια τὰ κράτη προσπαθοῦν νὰ κρατήσουν στὴ ζωὴ, ἀνεπαφες, τις δικὲς τους μειονότητες ποὺ ὑπάρχουν στὰ ἄλλα κράτη.

Τὰ κυριότερα μειονοτικὰ προβλήματα στὴν περιοχὴ μας εἶναι:

Στὴ σημερινὴ Βουλγαρία ἡ μεγάλη μουσουλμανικὴ μειονότητα ἐγγίζει τὸ 10% μὲ σημαντικὴ ὑπεργεννητικότητα. Ὑπάρχουν ἀκόμα Πομάκοι, Ρουμάνοι, Τσιγγάνοι καὶ 35-40.000 Ἑλληνες σαρακατσάνοι, οἱ ὁποῖοι αὐτοαπεκαλύφθησαν μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1990. Ἡ Ἑλλάδα ἀγνοοῦσε τὴν ὑπαρξὴ τους, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴ Βουλγαρία ποὺ ἔχει ἰδρύσει στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν Διεύθυνση: «Ξεχασμένοι. Βούλγαροι» καὶ ἀναζητεῖ Βουλγάρους στὰ γειτονικά της κράτη.

Ἡ τέως Γιουγκοσλαβία ἦταν κατ' ἐξοχὴν πολυεθνικὸ κράτος καὶ μὲ χαρακτηριστικὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ του νὰ ἀναπτύσσεται ἀπὸ τὸν 7ο καὶ 8ο αἰῶνα κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τοῦ Βυζαντίου, καὶ τὴ δυτικὴ, στὴν ὁποία περιλαμβάνεται καὶ ἡ Βοσνία, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῆς Ρώμης. Βεβαίως μετὰ τὸ σχίσμα (1054) οἱ ἀνατολικοὶ Σλαῦοι ἔγιναν ὀρθόδοξοι, ἐνῶ οἱ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς Ρωμαιοκαθολικοί. Ἀπὸ τις συστάσεως, τὸ 1918, τοῦ κράτους τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων», ἄρχισαν νὰ δημιουργοῦνται προβλήματα λόγῳ τοῦ ἡγεμονισμοῦ τῶν Σέρβων. Ὁ ρεβανισμὸς ὅπως ἀναμενόταν ἄρχισε τὸ 1941 ἀπὸ τοὺς Κροάτες καὶ τὸ ψυχικὸ χάσμα μεταξὺ τῶν ἐθνοτήτων διευρύνθηκε, καίτοι ἐπὶ 50 σχεδὸν χρόνια ἡ διοικητικὴ καὶ κοινωνικοοικονομικὴ ὀργάνωση τοῦ κράτους τὸ ἐκάλυπτε. Ἐκτοτε τὰ γεγονότα εἶναι γνωστά. Τὸ πολυεθνικὸ αὐτὸ κράτος μὲ παντοειδεῖς μειονότητες κατέρρευσε καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἐθνοτήτων, ἐκτὸς τῶν ἄλλων πῆρε καὶ θρησκευτικὸ χαρακτήρα. Ὁρθόδοξοι, Καθολικοὶ καὶ Μουσουλμάνοι. Καὶ ὄχι μόνον, γιατί ὑπάρχουν καὶ πολιτιστικὲς καὶ γλωσσικὲς διαμάχες μεταξὺ τῶν ἐθνοτήτων.

Στὸ μωσαϊκὸ τῶν ἐθνοτήτων τῆς Γιουγκοσλαβίας περιλαμβάνονται ἡ Οὐγγρικὴ καὶ Ἰταλικὴ μειονότητα. Γενικῶς ὅλα τὰ ὄμορα κράτη τῆς Γιουγκοσλαβίας ἔχουν μειονότητες, σ' αὐτὴν, ἐκτὸς τῆς χώρας μας. Εἶναι ὅμως γεγονὸς ποὺ προκύπτει ἀπὸ ἐλληνικὴ καὶ ξένη βιβλιογραφία ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐπιτύμβιες πλάκες στὰ νεκροταφεῖα τοῦ Βελιγραδίου, τοῦ Ζεμόν (Σεμλίνο), τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῆς Νύσσας ὅτι ἀνθοῦσε ἐκεῖ Ἑλληνισμὸς κατὰ τὸν 17ο, 18ο καὶ 19ο αἰῶνα. Ἀλλὰ καὶ μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἡγεμὸν τῆς Γιουγκοσλαβίας Μίλος Ὀμπρένοβιτς πάντρευσε τις δυὸ κόρες καὶ τις δυὸ ἀνεπιές του μὲ Ἑλληνες μαρτυρεῖ ὄχι μόνον τὴν ὑπαρξὴ Ἑλληνισμοῦ ἀλλὰ ἐπιβεβαιώνει καὶ τὸ ὑψηλὸ ποιοτικὸ ἐπίπεδο αὐτοῦ. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς τέως Γιουγκοσλαβίας

χάθηκε από μεγάλη διπλωματική μας γκάφα (σύμφωνο Καρφώφ - Πολίτη τὸ 1924) με τὸ ὅποιο χαρακτηρίσαμε ὡς βουλγαρική τὴν ὑπάρχουσα τότε σλαβική μειονότητα στὴν Ἑλλάδα. Τότε ἔσβησε καὶ τὸ μέλλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν ἀπὸ τὸ 1929 ὀνομασθεῖσα Νοτιοσλαβία. Παρὰ τοῦτο σήμερα ὑπάρχουν ἐκσερβισμένοι Ἕλληνες με ἑλληνικό φρόνημα.

Ἡ Π.Γ.Δ.Μ. ἀποτελεῖ ἐπίσης συνοθύλευμα ἐθνοτήτων με προέχουσα τὴν Ἀλβανική μειονότητα ἢ ὅποια ἐπ' οὐδενὶ δέχεται τὸν χαρακτηρισμὸ της ὡς σλαβική. Συγχρόνως χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς ἀποσταθεροποιητικὸς παράγοντας ἀπὸ τὴν Ἀλβανία καὶ θὰ ἀποτελέσει καθοριστικὸ παράγοντα σ' ὅλες τὶς προσεχεῖς ἐξελίξεις στὴ χώρα αὐτή. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἑλληνική μειονότητα ἀγνοούμενη ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ κράτος. Ὑπάρχουν οἱ προπολεμικοὶ Ἕλληνες τῶν πόλεων καὶ οἱ Σαρακατσάνοι.

Ἡ Ἀλβανία ἔχει στὸ ἔδαφός της περὶ τὶς 350.000 - 500.000 Ἕλληνες πού δὲν ἀπολαμβάνουν ἀκόμη τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματά τους, κυρίως δὲ τὰ ἐκπαιδευτικά. Πάγιο αἶτημα τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ αὐτονομία ἢ ὅποια δὲν φαίνεται στὸ ὄρατὸ μέλλον πραγματοποιήσιμη.

Στὴν Τουρκική Δημοκρατία συνωσιζονται καὶ ζοῦν σύμφωνα με ὅσα μᾶς παραδίδουν ὑπεύθυνες γεωγραφικὲς καὶ ιστορικὲς πηγὲς 72 θρησκευτικὲς καὶ ἐθνικὲς μειονότητες π.χ. Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι, Ἕλληνες, Κοῦρδοι, Ὀθωμανοὶ Τούρκοι, Τούρκοι Σουνίτες, Ἀλεβίδες, Τούρκοι Σιίτες, Γιουρσοῦκοι κ.λ.π. Τὸ σύνθημα τοῦ Κεμάλ ἦταν «*Τί εὐτυχὴς ὁποῖος λέγει ὅτι εἶμαι Τούρκος*». Αὐτὸ ἀντικαταστάθηκε τελευταῖα με τὸ «*Τί εὐτυχὴς ὁποῖος λέγει ὅτι εἶμαι πολίτης τῆς Τουρκίας*». Ἡ καθιέρωση τῆς νέας ἀρχῆς σημαίνει ἀναντίρρητα τὴν ἀναγκαιότητα διαβίωσης στὴν τουρκική ἐπικράτεια ὄλων τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν μειονοτήτων. Θὰ συμβεῖ αὐτό; Γιὰ τὰ καθ' ἡμᾶς, ἢ συμπεριφορὰ τῶν Τούρκων πρὸς τὸν ἀπομείναντα Ἑλληνισμό τῆς Πόλης καὶ τὸ Οἰ-

κουμενικὸ Πατριαρχεῖο προβληματίζουν γιὰ τὴν εὐλικρίνεια τῶν Τούρκων. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ἀκόμη τὴ μεγάλη κουρδικὴ μειονότητα καὶ τὴν προσπάθεια ἐξοντώσεώς της.

Τέλος, στὴ χώρα μας σοβαρὴ μειονότητα ἀποτελοῦν οἱ μουσουλμάνοι τῆς Δυτ. Θράκης. Πρόκειται γιὰ τουρκογενεῖς μουσουλμάνους, πομάκους καὶ ἀθίγανους πού μία ἀτέλειωτη ἀλυσίδα λαθῶν μας, τοὺς ἔδωσε τὸ δικαίωμα νὰ θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς ὡς περιθωρωμένους. Μεταξὺ τῶν ἐγκλημάτων πού διαπράξαμε στὴ Θράκη εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι χωρὶς καμμιὰ ὑποχρέωση ἀπὸ τὴ Συνθήκη τῆς Λωζάνης, ὑποχρεώσαμε τοὺς πομάκους καὶ τοὺς ἀθίγγανους νὰ διδάσκονται τὴν Τουρκικὴ γλῶσσα. Ἡ ὑπεργεννητικότητα τῶν μουσουλμάνων ἐν συνδυασμῷ με τὴν βραδεία συρρίκνωση τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ στὴ Δυτ. Θράκη ἀποτελεῖ πρόβλημα πού χρήζει ἄμεσης διαχρονικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀντιμετώπισης. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀποκαλούμενη ἀπὸ μεγάλο μέρος τῆς διεθνούς κοινότητος ὡς «*μακεδονικὴς μειονότητος πού κατοικεῖ στὴ βορειοδυτικὴ Ἑλλάδα*» παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς: Ἡ ἔκθεση τοῦ Στέφτ Ντιπάρμεντ τὸ 1992 ὑπολογίζει σὲ 25-30.000 ἕνα δίγλωσσο πληθυσμὸ πού στὴν συντριπτικὴ πλειοψηφία του ἔχει ἑλληνικὴ συνείδηση. Ἐν τούτοις τὸ 1912 στὴν Ἑλληνικὴ Μακεδονία ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς Κ.τ.Ε. ἦταν τὸ 42% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ. Ἀκολούθησαν οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι καὶ ὁ Α' Παγκόσμιος πόλεμος μετὰ τὸ τέλος τῶν ὁποίων ἔγιναν μετακινήσεις (ἀνταλλαγὰι πληθυσμῶν (Βουλγάρων καὶ Τούρκων) ἐνῶ ἐγκατεστάθησαν σ' αὐτὸ τὸ χωρὸ Ἕλληνες πρόσφυγες Μικρασιάτες, Πόντιοι, ἀπὸ τὴν Βουλγαρία καὶ τὴν Ἀνατ. Ρωμυλία ὥστε τὸ 42% τοῦ 1912 νὰ γίνῃ 90% τὸ 1924. Μετὰ τὴν κατοχὴ καὶ τὸν ἐμφύλιο πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μὴ ἔχοντες ἑλληνικὴ συνείδηση πέρασαν στὴ Βουλγαρία καὶ Γιουγκοσλαβία. Τὰ διαρρεύσαντα ἀπὸ τὸ 1949 μέχρι σήμερα χρόνια συνετέλεσαν

ἀσφαλῶς στὴν ἀφομοίωση τῶν περισσοτέρων ἐξ αὐτῶν λόγῳ τῶν ἐπιγαμιῶν, τῆς φοιτήσεως τῶν νέων σὲ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τῆς «σωστῆς» συμπεριφορᾶς τῶν κρατικῶν ὀργάνων πρὸς αὐτούς. Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τῆς Σορβώννης, Andrè Blanc στὸ βιβλίον του Γεωγραφία τῶν Βαλκανίων (1971) ὅπου τονίζει «τὸ κράτος τὸ πιὸ ἐνιαῖο, τὸ πιὸ ὁμογενές εἶναι τὸ Ἑλληνικό». Ὅμως ἀποτελεῖ ἔθνικὸ χρέος οἱ δίγλωσσοι τῶν νομῶν Καστοριάς, Φλωρίνης καὶ Πέλλης νὰ ἀντιμετωπίζονται ὅπως οἱ λοιποὶ δίγλωσσοι τῆς χώρας π.χ. τῆς Ἀττικῆς κ.λ.π.

Κλείνοντας τὴν παρούσα σύντομο ἐπισκόπηση γιὰ τὸ θέμα τῶν μειονοτήτων παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς: Οἱ μειονότητες, καὶ κυρίως οἱ ἔθνικές, εἶναι ὑπαρκτές. Ὑπάρχουν καὶ θὰ ὑπάρχουν ἐφ' ὅσον ἀντικειμενικὰ εἶναι ἀδύνατη ἐντὸς τῶν συνόρων ἑνὸς κράτους ἡ «ἀποθήκευση» ἑνὸς ἔθνους. Τὸ μεγάλο θέμα εἶναι ὅτι ἀφ' ἑνὸς δὲν γίνεται ἀπεξάρτηση τῶν ἔθνικῶν μειονοτήτων ἀπὸ τὶς μητέρες-πατρίδες, ἀφ' ἑτέρου ὅτι πολλὰ κράτη χρησιμοποιοῦν τὶς ὑπάρχουσες μειονότητες στὰ ἐδάφη τους ὡς μέσον πίεσης γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν ἔθνικῶν τους στόχων. Βεβαίως ὑπάρχει ἡ θεωρητικὴ δυνατότητα, βάσει τοῦ διεθνοῦς δικαίου τῆς αὐτοδιάθεσης καὶ τῆς βάσει δημοψηφίσματος αὐτονομίας τῶν μεγάλων ἔθνοτήτων. Διότι τὸ δικαίωμα αὐτοπροσδιορισμοῦ τῆς ταυτότητας τῶν μειονοτήτων ἀποτελεῖ κανόνα τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Αὐτὸ ὅμως ἀντιτίθεται στὰ συμφέροντα τῶν μεγάλων κυριάρχων κρατῶν π.χ. οἱ Γάλλοι τοῦ Κεμπὲκ τοῦ Καναδά, οἱ Βάσκοι καὶ οἱ Καταλόνοι τῆς Ἰσπανίας κ.λ.π. Τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιάθεσης παρέχεται μὲ τὸ σταγονόμετρο μόνον σὲ ἀπομακρυσμένες κτήσεις τῶν πάλαι ποτὲ ἀποικιοκρατικῶν δυνάμεων.

Στὴν προβληματικὴ χερσόνησο τοῦ Αἴμου, οἱ μειονότητες θὰ ὑπάρχουν καὶ θὰ

μποροῦσαν νὰ διαβιοῦν ἀρμονικὰ μὲ τὸν «γηγενῆ» πληθυσμὸν ἂν τὸ κράτος ποὺ τὶς «φιλοξενεῖ» καὶ ἡ μητέρα-πατρίδα τους τηροῦσαν τὶς διεθνεῖς συμφωνίες. Κι ἀκόμα ἂν οἱ Μεγάλες Δυνάμεις σεβόμενες τὶς προαναφερθεῖσες συμφωνίες δὲν τὶς χρησιμοποιοῦσαν ὡς πόνια στὸ γεωπολιτικὸ τους παιχνίδι. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολή του (κεφ. 3 στίχ. 28) προδιαγράφει τὶς διαστάσεις τοῦ μειονοτικοῦ προβλήματος «Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας, οὐκ ἔνι δούλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Μέχρις ὅτου οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν («Μὴ πεποιθεταὶ ἐπ' ἄρχοντας ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία» Ψαλμ. 145,3) κατανοήσουν τὸ «ἐν ἔσμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» τὸν ἀνεπίσημο ρόλο τῆς προστασίας τῶν μειονοτήτων θὰ πρέπει νὰ ἀναλάβει ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ πιστοί, ἀπὸ τὴν πνευματικὴ δυναμικότητα τῶν ὁποίων πολλὰ ἐξαρτῶνται.

ΓΕΩΡΓ. ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργίου Βασ.: Ἡ Μακεδονία στὸ μάτι τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ κυκλώνα
Δουκίδου Λένα: Ἑλλάδα καὶ μειονότητες
Ἐνελεκίδη Κ.Π.: Μακεδονικὲς πόλεις καὶ οἰκογένειες (1750-1930)
Κωστόπουλος Δ.: Βαλκάνια ἢ οἰκογεωγραφία τῆς ὀργῆς.
S. Ladas: The exchange of minorities, Bulgaria, Greece and Turkey.
Ἀχ. Λαζαρου: Σύγχρονα μειονοτικὰ ζητήματα καὶ ἑλληνικὲς εὐθύνες. Νέα Ἑλλοπία, τευχ. 3, 1996.
Λιθοξόου Δ.: Μειονοτικὰ ζητήματα καὶ ἔθνικὴ συνείδηση στὴν Ἑλλάδα
Miller W.: GREECE
Νυσταζοπούλου - Πελεκίδου Μαρία: Οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ
Σωτηρίου Στέφανος: Μειονότητες καὶ ἀλτρωτισμὸς Τσελεμπὶ Ἑβλιά: Ταξίδι στὴν Ἑλλάδα
Τζιώτης Δημ.: Μακεδονία, Δυσοίωνοι χρησιμοὶ
Χολέβα Ἰω.: Οἱ Ἕλληνες οὐλοφῶνοι τῆς Μακεδονίας.

ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (Δ.Α) ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ (Ε')

3. Η αξία του ανθρώπου

Κεντρική αξία του όλου χριστιανικού οικοδομήματος αποτελεί η αξία αυτή, στην πραγμάτωση και ανάδειξη της οποίας συμβάλλουν όλες οι άλλες επί μέρους αξίες της ισότητας, της ελευθερίας, αδελφότητας κ.λ.π.

Μπροστά στην αξία που λέγεται «άνθρωπος» ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος στέκεται με ανυπόκριτο θαυμασμό: *«Τί ποτ' ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ ὅση τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ἢ εὐγένεια καὶ ὅσης ἐστὶ δεκτικὸν ἀρετῆς τοῦτ' ὁ ζῶον».*

Όλες οι κοσμοσωτήριες ενέργειες του Θεού, που μᾶς ἀποκαλύπτει ὁ Χριστιανισμός, ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν Του», μέχρι τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ Του καὶ τὴν σταυρική Του θυσία ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ Δημιουργία, ἔχουν ὡς μοναδικό τους στόχο καὶ ἀντικείμενο τὸν ἄνθρωπο, στὴν αἰώνια σωτηρία ἀλλὰ καὶ στὴν ἐπίγεια εὐτυχία τοῦ ὁποίου καὶ μόνον ἀποβλέπουν.

Ἡ μεταφυσική αὐτὴ θεμελίωση τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό, εἶναι ἐκείνη που προσδίδει στὴν ἀξία αὐτὴ τὴν ἐξαιρετικὴ καὶ μοναδικὴ θέση της στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, θέση στὴν ὁποία καμία ἄλλη φιλοσοφικὴ ἢ ἰδεολογικὴ θεωρία γιὰ τὸν ἄνθρωπο δὲν κατάφερε μέχρι σήμερα καὶ δὲν θὰ καταφέρει ποτὲ νὰ τὴν ἀναβιβάσει. Γιατὶ ἀπὸ τὴ στιγμή που ὁ ἄνθρωπος θεωρηθεῖ, ὄχι ὡς πλάσμα τοῦ Θεοῦ «δι' ὃ Χριστὸς ἀπέθανεν», ἀλλὰ δημιουργήμα ἀπροσώπων δυνάμεων, ὅπως τὸν ἐξέλαβαν οἱ διάφορες ὑλιστικὲς ἢ οὐμανιστικὲς θεωρίες, αὐτόματα ξεπέφτει στὴν ἴδια του

τὴν συνείδηση καὶ ἀνοίγει ἔτσι τὸ δρόμο γιὰ πάσης φύσεως σὲ βάρος του ἐπεμβάσεις.

Στόχος τοῦ Χριστιανισμοῦ στὸ θέμα αὐτὸ ὑπῆρξεν ἀνεκαθεν ἢ προσπάθεια νὰ καταδείξει στὸν ἄνθρωπο τὴν ἀξία που ἀποδίδει σ' αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ νὰ τὸν κάνει ἔτσι νὰ συνειδητοποιήσει τὴν ἴδια του τὴν ἀξία, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος πολλές φορὲς ἀγνοεῖ, δὲν ἐκτιμᾷ ἢ καὶ ὑποβιβάζει, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χάνει τὴν ἀξία του καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του ἢ νὰ ὑποβιβάζεται σὲ ἀντικείμενο ἐκμεταλλεύσεως ἢ μέσο πρὸς ἐπιδίωξη ἀλλοτρίων σκοπῶν.

Στὸ στόχο αὐτὸ ἐντάσσονται δύο μεγάλα σημεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, ἡ παραβολὴ τοῦ χαμένου προβάτου καὶ ἡ θέση του γιὰ τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου.

Στὴν παραβολὴ αὐτὴ ὁ Χριστὸς κάνει λόγο γιὰ τὸ βοσκὸ που ἔχει ἑκατὸ πρόβατα καὶ χάνει τὸ ἓνα. Δὲν ικανοποιεῖται ὅμως μὲ τὰ ἐνενήντα ἐννέα πρόβατα που τοῦ μένουν ἀλλὰ τὰ ἀφήνει καὶ ψάχνει μὲ ἀγωνία νὰ βρεῖ τὸ ἓνα που χάθηκε. Κι ὅταν τὸ βρεῖ χαίρεται περισσότερο γιὰ τὸ ἓνα που βρέθηκε παρὰ γιὰ τὰ ἐνενήντα ἐννέα πρόβατα που ἔχει.

Τὸ νόημα τῆς παραβολῆς εἶναι σαφές.

Ὁ κάθε ἄνθρωπος, ὁ ὁποιοσδήποτε ἄνθρωπος, ὁ ἓνας καὶ μόνον ἄνθρωπος, ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Θεὸ μία ξεχωριστὴ καὶ μοναδικὴ προσωπικότητα γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρεται προσωπικά. Γιὰ τὸν Θεό, κι ὁ ἓνας μόνον ἄνθρωπος ἔχει τὸ ἴδιο βάρος μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Γιὰ τὴν ἀναζήτηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεὸ δὲν ἐξετάζεται τὸ ποιὸν του ἢ ἡ χρησιμότητά του. Ὁ Θεὸς ἀποβλέπει ἀπο-

κλειστικά και μόνο στην ιδιότητά του ως άνθρωπου. Ο άνθρωπος έχει για τον Θεό ιδιαίτερη αξία, όχι επειδή είναι καλός και χρήσιμος άλλ' επειδή είναι άνθρωπος.

Η στάση πάλι που υιοθετεί ο Χριστός στο θέμα της αργίας του Σαββάτου είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική:

Η σχετική εντολή του Μωσαϊκού Νόμου, που καθιερώνει την αργία του Σαββάτου, ορίζει: «**Ἐξ ἡμέρας ἔργα καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· οὐ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον**». Είναι φανερό πώς έχει τεθεί πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Ἰουδαίων γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἀναπαύονται καὶ νὰ λατρεύουν ἀπερίσπαστοι τὸν Θεό. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐρμηνεύεται σύμφωνα μὲ τὸν ἀνθρωποκεντρικὸ σκοπὸ της, μὲ εὐρύτερο πνεῦμα ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας καὶ ὄχι μὲ αὐστηρότητα, μὲ βάση τὴ στενὴ ἐρμηνεία τοῦ γράμματος μὲ τρόπο πού τελικὰ νὰ ἀποβαίνει σὲ βάρος τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι, σύμφωνα μὲ τὴ στενὴ αὐτὴ ἐρμηνεία, κάθε ἔργο κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου ἀπαγορευόταν ἔστω καὶ ἂν ἀπέβλεπε σὸ καλὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἦταν ἡ θεραπεία του ἀπὸ μιὰ βαρεῖα πάθηση. Ὅταν ὁμως ὁ Χριστός, ἓνα Σάββατο, θεραπεύει τὸν ἐκ γενετῆς τυφλόν, οἱ Φαρισαῖοι τὸν ἀποδοκιμάζουν λέγοντες: «**Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι παρὰ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ**» (Ἰωάν. θ', 16).

Ἡ ἴδια σκηνὴ ἐπαναλαμβάνεται, ὅταν ἓνα ἄλλο Σάββατο ὁ Χριστός θεραπεύει τὴν συναγωγὴ τὸν ἄνθρωπο πού εἶχεν «ἐξηραμμένην τὴν χεῖρα». «**Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες· εἰ ἔξεστι τοῖς σάββασιν θεραπεύειν; Ἴνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος ὃς ἔξει πρόβατον ἓν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς σάββασιν εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσῃ αὐτὸ καὶ ἐγείρῃ; Πόσο οὖν διαφέρει ἄνθρωπος πρόβατου; Ὡστε ἔξεστι τοῖς σάββασιν καλῶς ποιεῖν**» (Ματθ. 16', 10-12).

Τέλος, σὲ μία ἄλλη περίπτωση, ὅταν οἱ Φαρισαῖοι κατηγοροῦν τὸν Χριστὸ γιὰ τὸ

μαθητὲς Του, περνώντας ἓνα Σάββατο μέσα ἀπὸ τὰ σπαρτά, μάδαγαν καὶ ἔτρωγαν τοὺς σπόρους τοῦ σίτου, ὁ Χριστὸς ἐπωφελεῖται τῆς εὐκαιρίας γιὰ νὰ θέσει τὸν κανόνα: «**Τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον**» (Μάρκ. 6' 27).

Μὲ τὸν κανόνα αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος ἀναγορεύεται σὲ κεντρικὴ ἀξία τοῦ κόσμου στὴν ὑπηρεσία τοῦ ὁποίου καὶ μόνον, καὶ ὄχι στὴν καταδυναστευσή του πρέπει νὰ ἀποβλέπουν οἱ διάφοροι θεομοὶ πού καθιερώνονται γιὰ χάρι διαφόρων σκοπῶν, κρατικῶν ἢ κοινωνικῶν, οἱ ὁποῖοι πάλιν θεομοὶ, σὲ περίπτωσι τυχόν παραβιάσεως τῶν κανόνων πού διέπουν τὴν λειτουργία τους, θὰ πρέπει νὰ ἐρμηνεύονται μὲ τρόπο πού νὰ ὑπηρετεῖ τὸν κύριον στόχον πού εἶναι ἡ ἐξυπηρέτησι τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι ἐκκλησιαστικὸ νὰ διαπιστώνει κανεὶς πὼς ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας πού κατὰ τὸν Κ. Τσάτσο, ὅπως ἀναφέρθηκε στὴν ἀρχὴ, καθιερώνεται ἀπὸ τὸ Σύνταγμά μας ὡς ἡ ὑπέρτατη συνταγματικὴ ἀρχὴ καὶ ἡ ὁποία ἐπιτάσσει ὅτι «**Τὸ Κράτος ὑπάρχει γιὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὄχι ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸ Κράτος**» ἀνάγεται στὸν πῶδ πάνω μεγάλο ἠθικὸν κανόνα πού ἔθεσε ὁ Χριστός, γιὰ τὴν αργία τοῦ Σαββάτου.

4. Ἡ ἐλευθερία

Κατὰ τὸ Χριστιανισμό, κύριον συστατικὸ τοῦ ἀνθρώπου ἤδη ἀπὸ τὴ δημιουργία του ἀποτελεῖ ἡ ἐλευθερία τῆς προσωπικότητάς του. Ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ αὐτεξούσιος, δηλαδὴ ἐλεύθερος νὰ ἐξουσιάζει τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἐλευθερία του αὐτῇ. Ὁ Θεὸς πού τοῦ τὴν ἐνέβαλε, τὴν σέβεται ἀπόλυτα καὶ δὲν τὴν παραβιάζει.

Ὅταν ὁ Θεὸς ἔρχεται στὸν κόσμον, ἐγκαταλείπει τὴ δυνάμη Του καὶ προσλαμβάνει μορφήν ἀπλοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ μὴν ἐξαναγκάσει τοὺς ἀνθρώπους νὰ τὸν δεχθοῦν, ὅπως θὰ συνέβαινε ἂν ἐρχόταν «ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ», ἀλλὰ νὰ τοὺς κάνει νὰ τὸν ἀκολουθήσουν ἀβίαστα καὶ ἀνεπηρέαστα μὲ

μόνη την πίστη και την ελεύθερη βούλησή τους.

«**Ἐαυτὸν ἐκένωσε**», γράφει ὁ Παῦλος, «**μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθείς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ**» (Φιλ. β', 7).

Ὡς μόνη προϋπόθεση γιὰ τὴν οικείωση τῆς νέας πίστεως τίθεται ἀπὸ τὸν Χριστὸ ἢ γνώση τῆς Ἀλήθειας ποὺ ἀπὸ μόνη τῆς εἶναι ικανὴ νὰ ἐπιφέρει τὴν μεταστροφή τοῦ ἀνθρώπου. «**Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς**» (Ἰωάν. η', 32).

Ἡ ἐνέργεια τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ παραβάλλεται μὲ τὸν σπόρο ἢ τὸν κόκκο σιτάπεως ποὺ σπείρεται, ἀυξάνει καὶ καρποφορεῖ μὲ τὴ δύναμη ποὺ ἐγκλείει μέσα του ἢ μὲ τὴ ζύμη ποὺ ἀνεπαίσθητα καὶ ἀθόρυβα ζυμώνει ὅλο τὸ φύραμα (Ματθ. ιγ' 31-34, Μάρκ. δ' 26-32, Λουκ. ιγ' 18-21).

Οἱ προσωπικὲς σχέσεις τοῦ Χριστοῦ μὲ τοὺς μαθητὲς Του χαρακτηρίζονται ἀπὸ πνεῦμα ἀπόλυτου σεβασμοῦ τῆς ἐλευθερίας τους, ὅπως στὴν περίπτωσι ποὺ οἱ μαθητὲς Του ἐκφράζουν ἐνδοιασμοὺς γιὰ τὸ ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ μεταβεῖ στὴν Ἱερουσαλήμ, ἐκθέτοντας ἔτσι τὴ ζωὴ Του σὲ σοβαρὸ κίνδυνο («**Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι**» Ματθ. ιστ', 24), στὴν περίπτωσι ποὺ ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς μαθητὲς Του ποὺ παρέμειναν κοντὰ Του, μετὰ τὴν ἀποχώρησι ὁρισμένων ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἐρωτᾷ: «**Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;**» Γιὰ νὰ πάρει τὴν ἀπάντησι ἀπὸ τὸν Πέτρο: «**Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις**» (Ἰωάν. στ', 6-7) καὶ τέλος στὴν περίπτωσι τοῦ Ἰούδα, τοῦ ὁποῦ τὴν παρουσία ἐξακολουθεῖ νὰ δέχεται στὸν κύκλο τῶν μαθητῶν Του μέχρι τὴν τελευταία στιγμὴ παρ' ὅλο ποὺ γνωρίζει τὴν προδοτικὴ του διάθεσι.

Κατὰ τὸ Χριστιανισμὸ ὁ σεβασμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀποτελεῖ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους δείκτη πορείας

γιὰ τὴν ἀνάλογο στάσι ποὺ ὀφείλουν νὰ τηροῦν ἀπέναντι στοὺς συνανθρώπους τους.

Ὁ σεβασμὸς ὄλων ἀνεξαρτέτως τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐπιτάσσουν οἱ Διακηρύξεις τῶν Δ.Α. πρέπει νὰ ἀποτελεῖ ἄρθρο πίστεως γιὰ ὅσους ἀποδέχονται στὴ ζωὴ τους τὶς ἀρχὲς τοῦ Εὐαγγελίου γιὰ νὰ ἐπαληθεύεται συνεχῶς ἡ διαπίστωσι τοῦ Παύλου ὅτι «**οὐ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία**» (Β' Κορινθ. γ', 17).

5. Ἡ ἰσότητα

Ἡ ἐννοια τοῦ Θεοῦ-Πατέρα ποὺ ἀγαπᾷ ὅλα τὰ παιδιά Του κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, χωρὶς διακρίσεις μεταξὺ τους, εἶναι μία ἐννοια ποὺ δεσπάζει σὲ ὁλόκληρη τὴν διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ Θεὸς εἶναι «**τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον**» (Ἰωάν. α', 9) καὶ ὁ ὁποῖος «**τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους**» (Ματθ. ε' 45).

Στὴν παραβολὴ τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη (Λουκᾶ ι', 25), αὐτὸ τὸ πολῦτιμο πετράδι στὸ διάδημα τῶν χριστιανικῶν ἀξιών, ὁ Χριστὸς διευρύνει τὴν ἐννοια τοῦ πλησίον, παρουσιάζοντας ἕναν Σαμαρείτη νὰ βοηθᾷ καὶ νὰ περιθάλπει μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του ἕναν Ἰουδαῖο, ἐχθρὸν του κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνην, γιὰ νὰ διδάξει ὅτι πλησίον δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται μόνο ὁ ὁμοεθνής, ὁ φίλος, ὁ δικὸς μας ἄνθρωπος, ἀλλὰ κάθε ἄνθρωπος ποὺ βρῖσκεται σὲ ἀνάγκη, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ,τιδήποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ιδιότητά του ὡς ἄνθρωπος.

Ὁ Χριστὸς ἐπισκέπτεται τὸ σπῆτι τοῦ Ζακχαίου ἀντιμετωπίζοντας τὶς κατηγορίες ὅτι «**παρὰ ἁμαρτωλῶ ἀνδρὶ εἰσηλθε καταλύσαι**», μὲ τὴν ἀπάντησι ὅτι «**καὶ αὐτὸς υἱὸς Ἀβραάμ ἐστιν· ἦλθε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς**» (Λουκ. ιθ', 1-10).

Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἀπευθύνεται

στοις ἔθνηκούς ποὺ ἔχουν συγκεντρωθεῖ σὺν σπῆτι τοῦ ἑκατοντάρχου Κορνήλιου σὴν Καισάρεια καὶ τοὺς λέει: «Ὑμεῖς ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἄλλοφύλῳ καὶ ἐμοὶ ὁ Θεὸς ἔδειξε μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον» (Πράξ. ι', 28) καὶ τέλος ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφοντας στοὺς Γαλάτες διατυπώνει τὴν ἐκκλησιαστικὴν γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ διακήρυξεο ποὺ δίκαια ἔχει χαρακτηρησθεῖ ὡς ἡ χριστιανικὴ διακήρυξις τῶν Δ.Α., ὅτι «οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλληνι, οὐκ ἐν δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ, οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλῳ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (γ', 28).

6. Ἡ ἀδελφότητα

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀπευθυνόμενος στοὺς Ἀθηναίους σὺν Ἀρειῳ Πάγῳ, τοὺς λέει μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅτι «ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ... ἐποίησέ τε ἐξ ἐνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν» (Πράξ. ιζ', 24-26).

Ἡ κοινὴ καταγωγὴ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰδιοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιο Θεὸ καὶ Πατέρα κάνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μεταξὺ τους καὶ μὲ τὸν ἴδιο ἀκόμη τὸν Χριστὸ, ἀδελφοὺς, ὅπως ἐκφράζει τὴν σχέση ἀυτὴ ποὺ δημιουργεῖται ὁ Ἀπ. Παῦλος σὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν του: «Ὁ Χριστὸς ποὺ μᾶς ἀγιαξεῖ καὶ ἐμεῖς ποὺ ἀγιαζόμεσθε καταγόμαστε ἀπὸ ἑνὸς Πατέρα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς δὲν αἰσθάνεται ντροπὴ νὰ ὀνομάζει αὐτοὺς ποὺ καλεῖ σὲ σωτηρία, ἀδελφοὺς Του, λέγοντας «θα διαλαλήσω καὶ θα ὁμολογήσω τὸ ὄνομά σου, ὃ Θεὸ καὶ Πατέρα, στοὺς ἀδελφοὺς μου. Μέσα σὲ συγκέντρωσι τῶν ἀδελφῶν μου θὰ σὲ ὑμνήσω καὶ θὰ σὲ δοξάσω» (β' 11).

Ἡ ἔννοια τῆς ἀδελφότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἔννοια μὲ βαθὺ ἀνθρωπιστικὸ περιεχόμενο καὶ πλατειὰ οἰκουμενικὴ διά-

στασις ποὺ καλλιέργησε ὁ Χριστιανισμὸς μαζὶ μὲ τὶς ἔννοιες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος, βρῖσκονται πίσω ἀπὸ τὸ τρίπτυχο («Ἐλευθερία, Ἰσότητα, Ἀδελφότητα») τῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτη τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως³⁹ καὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως τῶν Δ.Α. τοῦ Ο.Η.Ε. ποὺ κάνει λόγο γιὰ τὰ Δ.Α. ποὺ εἶναι σύμφωνα σὲ ὅλα τὰ μέλη «τῆς ἀνθρώπινης οἰκογένειας» καθὼς καὶ γιὰ «τὸ πνεῦμα τῆς ἀδελφότητος ποὺ θὰ πρέπει νὰ διέπει τὴ συμπεριφορὰ ὅλων τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους»⁴⁰.

7. Ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη

Μιὰ ἰδέα μεγάλης κοινωνικῆς σημασίας ποὺ ἔχει τὴν προέλευσίν της ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸ, εἶναι καὶ ἡ ἰδέα ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι μεμονωμένα καὶ αὐτονομημένα ἄτομα ἀλλὰ μέλη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου μὲ τὸ ὅποιο βρῖσκονται σὲ στενὴ ὀργανικὴ σχέση, ἀπέναντι σὲ ὅποιο ἔχουν τὸ καθήκον τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸ ἀρθρο 25 παρ. 4 τοῦ Συντάγματος.

Ἡ ἰδέα αὐτὴ ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ ἕνα ἄλλο περιφραστικὸ χωρίο τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου τὸ ὅποιο, παρ' ὅλο ποὺ ἀναφέρεται σὲ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ σὲ τὶς σχέσεις τῶν πιστῶν μεταξύ τους, δὲν παύει νὰ ἔχει γενικότερη ἐφαρμογὴ καὶ σὲ κάθε ἄλλη κοινωνικὴ συσσωμάτωσι:

«Καθάπερ τὸ σῶμα, ἐν ἑστί καὶ μέλη ἔχει πολλά», γράφει ὁ Παῦλος, «πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἐνός, πολλά ὄντα, ἐν ἑστί σῶμα, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς· καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δούλοι εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἰς ἓν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ

39. Παν. Κανελλόπουλος, Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος, σ. 355.

40. Π. Βάλληνα, Ἡ Διακήρυξις τῶν Δ.Α. «Ἀκτίνες» 1957, σ. 101.

ἔστιν ἐν μέλος, ἀλλὰ πολλά. Ἐὰν εἴπῃ ὁ πούς, ὅτι οὐκ εἰμὶ χεῖρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; Καὶ ἐὰν εἴπῃ τὸ οὖς, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμός, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; Εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμός, ποῦ ἡ ἀκοή; Εἰ ὅλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὄσφρησις; Νυνὶ δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἐν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι καθὼς ἠθέλησεν. Εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἐν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; Νῦν δὲ πολλά μὲν μέλη, ἐν δὲ σῶμα. Οὐ δύναται δὲ ὀφθαλμός εἰπεῖν τῇ χειρὶ χρεῖαν σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω· ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖα ἐστί, καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν, καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρεῖαν ἔχει. Ἄλλ' ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δούς τιμὴν, ἵνα μὴ ἦ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη· καὶ εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. Ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους» (16' 12-27).

Ὅλα τὰ ἄτομα, μᾶς λέει ὁ Παῦλος, σὲ γενικότερη ἀπόδοση, δὲν εἶναι αὐτόνομα καὶ δὲν ἐνεργοῦν ἀνεξάρτητα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀλλὰ ἀνήκουν σὲ ἓνα σῶμα, ὅπως τὰ μέλη τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ, εἴτε τὸ σῶμα αὐτὸ λέγεται Ἐκκλησία, εἴτε πολιτεία, κοινωνία, κοινότητα κ.λ.π. καὶ γι' αὐτὸ ὀφείλουν νὰ συμμετέχουν στὴν κοινὴ προσπάθεια καὶ λειτουργία ποῦ ἐπιτελεῖ τὸ σῶμα αὐτό, πειθαρχώντας στοὺς κανόνες ποῦ διέπουν τὴ λειτουργία του.

Μέσα στὸ σῶμα αὐτὸ τὸ κάθε μέλος ἐξυπηρετεῖ μὲ τὸ ἔργο του μία ξεχωριστὴ χρησιμότητα καὶ ἐπιτελεῖ μία ἰδιαίτερη ἀποστολή. Ἡ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς δὲν ἔχει τὴν αὐτὴ σπουδαιότητα ἢ βαρύτητα, γιατί ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὲς ποῦ βρισκονται στὴν πρώτη γραμμῇ, ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ποῦ ἔρχονται

σὲ δεύτερη μοῖρα ἀπὸ ἀποψη σπουδαιότητος. Ὅλες ὅμως εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἀπρόσκοπτη λειτουργία τοῦ σώματος.

Ὅλες οἱ χρησιμότητες ποῦ ἐξυπηρετεῖ τὸ κάθε μέλος εἶναι ἀλληλένδετες μεταξὺ τους καὶ κατατείνουν στὴν ἐπίτευξη τοῦ κοινού σκοποῦ. Ὅταν αὐτὸς ἐπιτυγχάνεται, ὅλοι ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἐνῶ ὅταν δὲν ἐπιτυγχάνεται ὅλοι βλάπτονται. Γι' αὐτὸ κάθε μέλος ὀφείλει νὰ φροντίζει γιὰ τὸ καλὸ καὶ τῶν ἄλλων μελῶν ὥστε ἔτσι νὰ προάγεται τὸ κοινὸ καλὸ.

Ἡ θέση αὐτὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν εἶναι αὐτὴ ποῦ υἰοθετεῖται σήμερα ἀπὸ τὴν Παγκόσμια Διακήρυξη τῶν Δ.Α. τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ ἀσπάζονται τὰ σύγχρονα Συντάγματα, μὲ τὴ θεωρία τοῦ περσοναλισμοῦ, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω;

8. Ἡ διακονία

Ὁ Χριστιανισμὸς θέτει τὴν κεφαλαιώδους σημασίας ἀρχὴ ὅτι ὁ πολιτισμὸς καὶ ὅλες οἱ ἀξίες του πρέπει νὰ εἶναι διάκονοι τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ἀρχὴ θὰ πρέπει νὰ διέπει ὄχι μόνο τὶς σχέσεις τῆς ἐξουσίας πρὸς τοὺς διοικουμένους ἀλλὰ καὶ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τους.

Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ, πέραν τῶν ἄλλων, θέτει σὲ τελείως νέα βάση τὶς σχέσεις ἐξουσίας καὶ διοικουμένων σὲ μιὰ ἐποχὴ ποῦ ἡ ἐξουσία δὲν ὑποβάλλεται σὲ κανένα περιορισμὸ καὶ ἡ ἄσκησή της εἶναι ἀνεξέλεγκτη.

Ὅπως ἀναφέρεται στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον (κ', 20-28) ἡ μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου ἀπευθύνθηκε στὸν Χριστὸ καὶ τοῦ ζήτησε «...ἵνα καθίσωσιν οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ μου εἷς ἐκ δεξιῶν σου καὶ εἷς ἐξ ἐυνύμων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου».

Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐπωφελήθηκε τῆς εὐκαιρίας καὶ «προσκαλεσάμενος αὐτοὺς (τοὺς μαθητὲς Του) εἶπεν· οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐκ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν

μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὡς ἂν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δούλος· ὡσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν».

Στὴν περίπτωση ἀυτὴ ὁ Χριστὸς δὲν περιορίζεται μόνο στὸ νὰ θέσει τὸν βασικὸ αὐτὸ κανόνα τῆς διακονίας, ἀλλὰ ἐπικαλεῖται καὶ τὸ προσωπικὸ Του παράδειγμα γιὰ νὰ τὸν ἐδραϊώσει στὴ συνείδηση τῶν μαθητῶν Του.

Καὶ σὲ μιὰ ἄλλη περίσταση, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, γιὰ νὰ μὴν ἀφήσει καμιὰ ἀμφιβολία στοὺς μαθητὲς Του ὅτι τὰ ὅσα τοὺς εἶπε πρὶ πάντων εἶναι πράγματι κανόνας ζωῆς γι' αὐτοὺς καὶ ὄχι ἀπλὸ σχῆμα λόγου, σκύθει μὲ ἄκρα ταπεινώση «μορφήν δούλου λαθῶν» καὶ «νίπτει τοὺς πόδας» τῶν μαθητῶν Του, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ἰούδα, παρ' ὅτι «ἤδει τὸν παραδιδόντα αὐτόν». Καὶ συνεχίζει τὸ Εὐαγγέλιο: «Ὅτε οὖν ἔνιψε τοὺς πόδας αὐτῶν καὶ ἔλαβε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἀναπεσὼν πάλιν εἶπεν αὐτοῖς· γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; Ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ Διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ Κύριος καὶ ὁ Διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. Ὑπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε. Ἀμήν ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἔστι δούλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμπαντος αὐτόν. Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε ἂν ποιῆτε αὐτά».

Τὰ Δ.Α. θεοπίσθησαν πολὺ ἀργότερα γιὰ νὰ παράσχουν στοὺς ἀνθρώπους μιὰ στοιχειώδη προστασία ἀπέναντι στὴν ἀνθυλαρεσία καὶ στὴν καταπίεση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ἢ προστασία ὅμως αὐτὴ ἀπέναντι στὴν κάθε μορφῆς ἐξουσία εἶναι πάντοτε ἀτελής καὶ ἀναποτελεσματικὴ ὅσο οἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τους θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ διέπονται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιβολῆς καὶ τῆς κατεξουσιασέως καὶ δὲν θὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς διακο-

νίας ποῦ θέτει τὶς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου στὴν ὑπηρεσία τοῦ πλησίον.

9. Ἡ φιλάνθρωπία

Ἀπόρροια τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης εἶναι τὸ φιλάνθρωπο, τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξικακίας, τῆς ἀνεκτικότητος καὶ τῆς ἐπιεικειας ποῦ διαπνέει ὀλόκληρη τὴν ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐξημερώνει τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, προάγει μεταξὺ τους τὴν ἀνοχή, τὴν μακροθυμία καὶ τὴν συγκρατητικότητα καὶ ἐξανθρωπίζει τὸ Δίκαιο καὶ τὴν Ἠθικὴ, ἀφαιρῶντας ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς σχέσεις τὸ στοιχεῖο τῆς ἀσπλαχνίας, τῆς σκληρότητας, τῆς ἐκδικητικότητος, τῆς μισσηλοδοξίας καὶ τοῦ φανατισμοῦ καὶ ἀπὸ τὸ Δίκαιο καὶ τὴν Ἠθικὴ τὴν ἀκαμψία καὶ τὴν αὐστηρὴ προσήλωσιν στὸ γράμμα.

Τὸ πνεῦμα αὐτὸ προκύπτει ἀνάγλυφο ἀπὸ τὴν παραβολὴ τοῦ ἀσπλαχνου δούλου (Ματθ. ιγ', 23-35):

Ἐνώπιον τοῦ βασιλιά προσάγεται ἕνας δούλος τοῦ «ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων». Ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ἐξοφλήσῃ τὸ χρέος του, πέφτει στὰ πόδια του καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ φανεῖ μακροθύμος καὶ τοῦ ὑπόσχεται πὼς θὰ πληρώσῃ τὰ ὀφειλόμενα καὶ τότε «σπλαγχνισθεὶς ὁ κύριος τοῦ δούλου ἀπέλυσεν αὐτόν καὶ τὸ δάνειον ἀφήκεν αὐτῷ».

Ὁ δούλος ὅμως αὐτός, ἀντὶ νὰ παραδειγματισθεῖ ἀπὸ τὴ φιλάνθρωπη στάση τοῦ κυρίου του, βρῖσκει φεύγοντας ἕναν ἄλλο σύνδουλόν του ποῦ τοῦ ὀφείλε μόνις «ἐκατὸ δηνάρια» καὶ ἀπαιτεῖ ἀπὸ αὐτόν πιεστικὰ τὴν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους του, ἀσυγκίνητος δὲ τελείως ἀπὸ τὶς θερμὲς παρακλήσεις του νὰ φανεῖ ἀπέναντί του μακροθύμος «ἔβαλεν αὐτόν εἰς τὴν φυλακὴν ἕως οὗ ἀποδώ τὸ ὀφειλόμενον».

Τότε ὁ κύριος τοῦ σκληροῦ δούλου, ὅταν πληροφορήθηκε τὰ γενόμενα, τὸν κάλεσε καὶ τοῦ εἶπε: «δοῦλε πονηρέ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκέειν ἀφήκᾰ σοι, ἐπεὶ παρεκάλε-

σάς με. Οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδου-
λόν σου, ὡς καὶ ἐγὼ σε ἠλέησα;» καὶ ὀργι-
σμένος διέταξε νὰ ὑποβληθεῖ σὲ σκληρὴ τι-
μωρία μέχρις ὅτου ἀποδώσει τὸ ὀφειλόμε-
νο χρέος.

Στὸ τέλος τῆς παραβολῆς αὐτῆς ὁ Χρι-
τὸς διατυπώνει τὸ πνευματικὸ της νόημα:
«Οὕτω καὶ ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος ποιή-
σει ὑμῖν, ἐὰν μὴ ἀφήτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ
αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώ-
ματα αὐτῶν».

Διάχυτη εἶναι ἐπίσης ἡ παρουσία τοῦ
πνεύματος αὐτοῦ καὶ στὶς ἐπιστολὰς τῶν
Ἀποστόλων:

«Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ
ἄγιοι καὶ ἠγαπημένοι», γράφει ὁ Παῦλος
«σπλάγχνα οἰκτιροῦ, χρησιμότητα, ταπει-
νοφροσύνη, πραότητα, μακροθυμίαν, ἀνε-
χόμενοι ἀλλήλων καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς,
ἐὰν τις πρὸς τινα ἔχη μομφήν· καθὼς καὶ ὁ
Χριστὸς ἔχαρίσατο ὑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς»
(Κολασ. γ' 12-13).

Κι ἄλλοῦ: «Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθή-
τω πᾶσιν ἀνθρώποις» (Φίλιπ. δ', 5).

Θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ διευκρινισθεῖ ὅτι ἡ
ἐπιείκεια στὸν Χριστιανισμό, ποὺ ταυτίζε-
ται μὲ τὴν ἀνεξικακία καὶ τὴν πραότητα,
τὴ μακροθυμία, τὴν συγκαταβατικότητα
κ.λ.π. καὶ στὴν ὁποία ἀναφέρεται ὁ Παῦ-
λος, εἶναι μία ἔννοια μὲ καθαρὰ ἠθικὸ πε-
ριεχόμενο ποὺ ἐνσωματώνεται στὴν εὐρύ-
τερη ἔννοια τῆς ἀγάπης καὶ γι' αὐτὸ δὲν πρέ-
πει νὰ ταυτίζεται μὲ τὴν ἐπιείκεια τοῦ Ἀρι-
στοτέλη ἢ τὴν ρωμαϊκὴ *aequitas* ποὺ εἶχαν
χαρακτῆρα γενικῆς ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς ποὺ
πρέπει νὰ διέπει τὴν ἐρμηνεία τοῦ Δικαίου,
παρ' ὅλο πού, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, καὶ ἡ
ἐρμηνευτικὴ αὐτὴ ἀρχὴ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν
ἠθικὴ ἀρχὴ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἀνθρω-
πίνων σφαλμάτων «καὶ τὸ τοῖς ἀνθρώποις
συγγιγνώσκειν ἐπιείκεια» (Ρητ. 1374β,
10).^{41, 42}

Τὸ πνεῦμα τῆς φιλανθρωπίας ποὺ ὁ

41. Π. Ζέπου. Ἡ Χριστιανικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν ἐρ-
μηνείαν τοῦ δικαίου, «Ἀκτίνες» 1956, σελ. 337.

42. Β. Νικόπουλου, παραπ. σ. 200.

Χριστιανισμὸς διοχετεύει καὶ προωθεῖ τόσο
μὲ τὴ διδασκαλία του ὅσο καὶ μὲ τὴ φιλαν-
θρωπικὴ του δραστηριότητα σὲ ὅλους τοὺς
λαοὺς τοῦ κόσμου καὶ ὄχι μόνο στοὺς χρι-
στιανικοὺς, συμβάλλει ὅσο λίγες ἄλλες ἀξίες,
στὸν ἐξανθρωπισμὸ τῶν ἀνθρωπίνων σχέ-
σεων καὶ στὴν προαγωγὴ τῶν ἀνθρωπιστι-
κῶν ἀξιῶν, δημιουργώντας ἔτσι τὸ κατάλ-
ληλο κλίμα γιὰ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἀνάπτυ-
ξιν τῶν Δ.Α.

10. Μέριμνα γιὰ ὑλικὲς ἀνάγκες

Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἀπευθυνόμενος
πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς τῆς Καισάρειας, τοὺς
δίνει μὲ μιὰ ἐπιγραμματικὴ φράση του μιὰ
περιεκτικὴ εἰκόνα τῆς ἐπὶ τῆς γῆς παρου-
σίας τοῦ Χριστοῦ, λέγοντάς τους ὅτι «διήλ-
θεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας» (Πράξ.
ἰ' 38).

Ὁ Ἀπόστολος Ματθαῖος στὸ Εὐαγγέ-
λιό του (ιε', 29-39) μᾶς βοηθεῖ νὰ σχημα-
τίσουμε μιὰ πιὸ συγκεκριμένη εἰκόνα τῆς πιὸ
πάνω φράσεως τοῦ Ἀπ. Πέτρου, περιγρά-
φοντάς μας μιὰ συγκλονιστικὴ σκηνὴ ἀπὸ
τὶς περιουδεῖες τοῦ Χριστοῦ:

«Καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς ἦλθε
παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἀνα-
βάς εἰς τὸ ὄρος ἐκάθητο ἐκεῖ. Καὶ προσῆλ-
θον αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν
χωλούς, τυφλοὺς, κωφοὺς, κυλλοὺς καὶ ἐτέ-
ρους πολλοὺς, καὶ ἔρριψαν αὐτοὺς παρὰ
τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐ-
τούς... Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος τοὺς
μαθητὰς αὐτοῦ εἶπε· σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν
ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένουσί με
καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι· καὶ ἀπολύσαι
αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω, μήποτε ἐκλυθῶσιν
ἐν τῇ ὁδῷ... Καὶ ἐκέλευσε τοῖς ὄχλοις ἀνα-
πεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ
ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας, εὐχαριστήσας ἔκλα-
σε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οἱ δὲ
μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις. Καὶ ἔφαγον πάντες καὶ
ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦσαν τὸ περισσεῦον τῶν
κλασμάτων ἑπτὰ σπυρίδας πλήρεις. Οἱ δὲ
ἐσθιόντες ἦσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες χω-

ρις γυναικῶν και παιδιῶν. Και ἀπολύσας τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον και ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια Μαγδαλά».

Τὸ κύριο ὅμως ἔργο τοῦ Χριστοῦ δὲν ἦταν αὐτό. Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὅποῖον ὁ Χριστὸς ἦλθε στὴ γῆ δὲν ἦταν νὰ καλύψει τὶς ὑλικὲς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων και νὰ τοὺς θεραπεύσει ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἀσθένειές τους, ἀλλὰ νὰ φέρει «τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τῆς λυτρώσεως στοὺς πτωχοὺς και γυμνοὺς ἀπὸ πίστη ἀνθρώπους, νὰ θεραπεύσει τὴν καρδιά τους ποὺ εἶχε συντριβεῖ ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἀμαρτίας, νὰ κηρύξει στοὺς δούλους τῆς ἀμαρτίας τὴν ἄφεση και τὴν ἀπελευθέρωση, νὰ χαρίσει ἀνάβλεψη σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν σκοτισμένο και τυφλωμένο τὸ νοῦ ἀπὸ τὰ πάθη τῆς ἀμαρτίας, νὰ στείλει ὑγιεῖς και ἐλεύθερους ἀπὸ κάθε ἐνοχὴ ἐκείνους ποὺ ἔχουν συντριβεῖ ἀπὸ τὴν ἀμαρτία, νὰ κηρύξει στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀρχὴ μίας νέας ἐποχῆς, ποθητὴ και χαρμόσυνη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους» (Λουκᾶ δ' 17-19).

Κατὰ τὴν ἐκπλήρωση ὅμως τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς Του ἡ βαθιὰ ἀγάπη Του γιὰ τὸν ἄνθρωπο δὲν τὸν ἀφήνει ἀδιάφορο και ἀσυγκίνητο μπροστὰ στὸ μέγεθος τῆς δυστυχίας ποὺ ἀπλώνεται γύρω Του και τὸν περιβάλλει.

Γι' αὐτό, παράλληλα μὲ τὴν ἐκπλήρωση τῆς κύριας ἀποστολῆς Του, ἀσκεῖ και τὸ φιλανθρωπικὸ και θεραπευτικὸ ἔργο Του, δείχνοντας ἔτσι πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ποὺ γνωρίζει σὲ βάθος ὅλες τὶς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, ὄχι μόνο τὶς πνευματικὲς και ψυχικὲς, ἀλλὰ και αὐτὲς ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν ὑλικὴ και τὴν σωματικὴ του ὑπόσταση, δὲν ἀποβλέπει μόνο στὴν πλήρωση τῶν πρώτων, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς δευτέρες, ἀλλὰ ἐνδιαφέρεται ἐξίσου γιὰ τὴν πλήρωση και τῶν δύο αὐτῶν κατηγοριῶν τῶν ἀναγκῶν του, ἀποβλέποντας στὸν ὅλο ἄνθρωπο και ὄχι μόνο στὸ πνευματικὸ του στοιχεῖο.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως μόνο ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν πλήρωση τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ ἀπαιτεῖται και σωστὴ ἀνταπόκριση τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἐκδήλωση τῆς ἀγά-

πης αὐτῆς.

Γι' αὐτό ὁ Θεὸς ὑποδεικνύει στοὺς ἀνθρώπους ὀρισμένες προϋποθέσεις ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν εὐδόωση τῶν προσπαθειῶν τους ποὺ κατατείνουν στὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἀναγκῶν τους και τὴν βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαβιώσεώς τους.

Ἔτσι ὁ Θεὸς ὑποδεικνύει πῶς ἂν θέλουν νὰ ζήσουν μία ζωὴ ὀλοκληρωμένη και ἀντάξια τοῦ ἀνθρώπου, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀρκοῦνται μόνο στὴν ἐξασφάλιση τῶν μέσων τῆς συντηρήσεώς τους ἀλλὰ παράλληλα νὰ φροντίζουν και γιὰ τὸν πνευματικὸ ἀνεφοδιασμό τους ποὺ τοὺς ἐξασφαλίζει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, «ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς» (Ἰωάν. στ', 51), ὅτι «οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ρήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ» (Λουκᾶ δ', 4).

Ἀκόμη προειδοποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους πῶς ἡ εὐδόωση τῶν προσπαθειῶν τους γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν μέσων τῆς συντηρήσεώς τους και τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τους δὲν θὰ ἐπέλθει ἐρήμην τοῦ Θεοῦ ὡς ἀποτέλεσμα ἀποκλειστικὰ και μόνον τῶν δικῶν τους προσπαθειῶν, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐφαρμογῆς στὴ ζωὴ τους τοῦ νόμου και τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. «Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ και τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ και πάντα ταῦτα προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. στ', 33).

Ὁ Χριστιανισμὸς, ποὺ βαδίζει στὰ ἴχνη τοῦ Ἰδρυτοῦ του, παράλληλα μὲ τὴν ἀσκησιμὸς τῆς καθαρὰ πνευματικῆς ἀποστολῆς του ποὺ εἶναι νὰ φέρει τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας στὸν κόσμο, δὲν παύει ποτὲ νὰ συμπαραστέκεται στὶς προσπάθειες τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν πιεστικῶν τους «ἐγκοσμίῶν» προβλημάτων καθὼς και στοὺς ἀγῶνες τους γιὰ τὴ βελτίωση και ἀναβάθμιση τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τους και τὴν ἀναγνώριση και κατοχύρωση τῶν κοινωνικῶν και οἰκονομικῶν τους δικαιωμάτων⁴³.

43. Β. Ἰωαννίδη. Τὸ Εὐαγγέλιον και τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα, 1957.

Με τις ύψηλές ανθρωπιστικές του αρχές και ιδέες και το μοναδικό φιλανθρωπικό και γενικότερα ευεργετικό έργο του, ο Χριστιανισμός έχει καταθέσει στο ταμείο του πολιτισμού της ανθρωπότητας ένα μεγάλο και ανεξάντλητο κεφάλαιο ανθρωπιάς και πολιτισμού από το όποιο οι άνθρωποι θα άντλουν πάντοτε εμπνευση για την αντιμετώπιση των πάσης φύσεως προβλημάτων τους που έχουν σχέση με την κοινωνική και οικονομική κατάσταση, όπως η φτώχεια και η ανεργία, η έλλειψη στέγης και υγιεινής διαβίωσης, η αρρώστια, η έκμετάλλευση της εργασίας των γυναικών και των παιδιών κ.λ.π. με πνεύμα φιλανθρωπίας και κοινωνικής δικαιοσύνης.

Όταν κανείς αναλογίζεται την πιο πάνω ανυπολόγιστη αξία συνεισφορά του Χριστιανισμού στον πνευματικό πολιτισμό της ανθρωπότητας, συνειδητοποιεί τον βαθύ «ποιητικό» λόγο του Άγιου Ιωάννου του Θεολόγου: **«Και ο Λόγος σὰρξ ἐγένετο και ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, και ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος και ἀληθείας... Και ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, και χάριν ἀντὶ χάριτος»** (Ιωάν. α' 14-16).

Δ'

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι αξίες που αναφέρθηκαν παραπάνω αποτελούν το κεφάλαιο που ο Χριστιανισμός κατέθεσε στο θησαυροφυλάκιο του πολιτισμού.

Βέβαια δεν υπήρξε ο Χριστιανισμός ο μόνος καταθέτης γιατί και πολλοί άλλοι πολιτισμοί και λαοί κατάθεσαν τα δικά τους σπουδαία κεφάλαια, όπως π.χ. ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, το φιλοσοφικό λόγο, ο ιουδαϊκός λαός το λόγο του Θεού και των προφητών της Π. Διαθήκης, ο ρωμαϊκός λαός το λόγο των μεγάλων ρωμαίων ρητόρων, φιλοσόφων και νομοδιδασκάλων κ.λ.π.

Δεν μπορεί όμως να αμφισβητηθεί ότι

η συνεισφορά του Χριστιανισμού τόσο από άποψη πνευματικής βαρύτητας, όσο και από άποψη οικουμενικής ακτινοβολίας υπήρξε καθοριστική για την παραπέρα διαμόρφωση και εξέλιξη του πολιτισμού^{44, 45, 46}.

Κι αυτό γιατί ο Χριστιανισμός έφερε για πρώτη φορά στο προσκήνιο της ιστορίας ιδέες και αξίες αιώνιες και αναντικατάστατες, χωρίς τις οποίες δεν μπορεί να γίνει λόγος για πνευματικό πολιτισμό, αξίες που αποτελούν από τότε το θεμέλιο κάθε αληθινού πνευματικού πολιτισμού⁴⁷.

Ο τεχνικός πολιτισμός, δημιουργία εκπληκτική του ίδιου του ανθρώπου, δεν μπορεί να σταθεί μόνος του αν δεν στηρίζεται στο θεμέλιο του πνευματικού πολιτισμού που θά του δίνει τις κατευθύνσεις και θά χαράζει την πορεία του.

Διαφορετικά κινδυνεύει να χάσει τη σωστή πορεία του που είναι να βρῖσκει πάντα στην υπηρεσία του ανθρώπου και να στραφεί κατά του ίδιου του ανθρώπου που τον δημιούργησε⁴⁸.

Λαοί και Κοινοότητες που στηρίζονται μόνο στα έπιτεύγματα του τεχνικού τους πολιτισμού κι έχουν στόχους αποκλειστικά εύδαιμονιστικούς, αργά ή γρήγορα θά αποτύχουν στους στόχους τους και δεν θά μπορέσουν να οικοδομήσουν μία κοινωνία δίκαιη και ισχυρή, ικανή να αντέξει στις κρίσεις και στις δοκιμασίες που θά έπακολοθήσουν, γιατί δεν στηρίζονται πάνω σε γερό πνευματικό θεμέλιο.

Κι αυτό το θεμέλιο δεν μπορεί να είναι ο άνθρωπος, *«αὐτό τὸ χωρὶς θεμέλιο θεμέ-*

44. Κ. Βουρβέρη. Το μήνυμα της Έλληνοχριστιανικής αρχαιότητας πρὸς τὴν ἐποχὴν μας. «Ακτίνες» 1953, σελ. 145 ἑπ.

45. Γ. Μιχαηλίδη-Νουάρου. Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. «Ακτίνες» 1963, σελ. 171.

46. Τί πρόσφερε ὁ Χριστιανισμός; Ἐκδόσεις Τῆνος, τεύχη Α-Θ.

47. Βασ. Θεοδοσίου. Ὁ Χριστιανισμός εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἱστορίαν, «Ακτίνες» 1955, σ. 164.

48. Π. Μελίτη. Ὁ Τεχνικός Πολιτισμός, «Ακτίνες» 1956 σελ. 241.

λιο τῶν ἀξιών», ὅπως γράφει ὁ Σάρτρ, ἐκφράζοντας ἐπιγραμματικά τὸ πνεῦμα τοῦ οὐμανιστικοῦ ἀνθρωπισμοῦ ποὺ πιστεύει πῶς ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ θέσει τὶς ἀξίες μόνος του καὶ νὰ τὶς θεμελιώσῃ ἐπάνω στὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό, ἀλλὰ ὁ «**θεμέλιος ὄν ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός**» (Α' Κορινθ. γ' 11).

Ὁ Χριστός, τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ μας θεμελιακὴ μορφή, εἶναι ἡ πέτρα ἐπάνω στὴν ὁποίαν «**ὁ φρόνιμος ἀνὴρ**» ἔκτισε τὴν οἰκίαν του «**καὶ κατέθη ἡ βροχὴ καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέπεσον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσε· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν**» (Ματθ. ζ', 24).

Χωρὶς τὸ θεμέλιο αὐτὸ οἱ λεγόμενες «**ἀξίες**» τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ ἀθεμελίωτα νεφελώδη ἰδανικά, ποὺ δὲν διαθέτουν ἐσωτερικὴ ζωὴ καὶ δύναμη καὶ γιὰ αὐτὸ τὸ λόγο δὲν ἔχουν κῦρος καὶ δύναμη ἐπιβολῆς στὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων, τέτοια ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ διαμορφώσῃ πνευματικὸ πολιτισμό⁴⁹.

Ὡς κορυφαία ἀξία π.χ. τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ προτάσσεται σὲ ὅλες τὶς Διακηρύξεις καὶ τὰ Συντάγματα «**ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου**».

Πῶς ὅμως εἶναι δυνατὸν ἡ ἀξία αὐτή, ἡ πράγματι μεγάλη καὶ θεμελιακὴ, νὰ ἐδραιωθεῖ στὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἀποτελέσῃ τὸ βάθρο τοῦ σεβασμοῦ τῶν Δ.Α., ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐκλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς πάσης φύσεως οὐμανισμούς, ὄχι ὡς «**τέκνον Θεοῦ**» «**δι' ὃ Χριστὸς ἀπέθανεν**», ἀλλὰ μόνον ὡς «**σὰρξ καὶ αἷμα**», προῖδὸν ἀπροσώπων δυνάμεων;

Ἡ πῶς εἶναι δυνατὸν ἡ ἄλλη μεγάλη ἀρχὴ τοῦ σεβασμοῦ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου νὰ γίνῃ σεβαστὴ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ἠθικὴ ἐπιβολὴ στὶς ἀνθρώπινες συνειδήσεις, ὅταν οἱ δύο μεγάλες ἐντολὲς τῆς

ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο ἀγνοοῦνται ἢ περιφρονοῦνται ἀπὸ τὶς διαφορὲς ἄχρωμες καὶ ἄθεες οὐμανιστικὲς ἰδεολογίες γιὰ τὴν ἐκφράζον τὴν «**ἠθικὴ τῶν ἀδυνάτων**» καὶ ὄχι τὴ «**βούληση γιὰ δύναμη**» ποὺ πρέπει νὰ χαρακτηρίζῃ τὸν ἄνθρωπο;

Στὴ διαδρομὴ τῆς ἱστορίας, ὁ Χριστιανισμός, μὲ τὶς ἀναγεννητικὲς του ιδέες καὶ ἀξίες ἐπηρέασε, ἄλλοτε κατὰ τρόπο ἐμφανῆ καὶ ἄλλοτε ἀθόρυβα καὶ ἀνεπαίσθητα, τὸν πολιτισμὸ ὄλων σχεδὸν τῶν λαῶν τοῦ κόσμου, ἀνεβάζοντας πάντοτε, σὰν τὴ ζύμη ποὺ ζυμώνει ὅλο τὸ φύραμα, τὴ στάθμη τοῦ πολιτισμοῦ τους καὶ γονιμοποιώντας ὅλες τὶς ὑπάρχουσες σὲ λανθάνουσα κατάστασι θετικὲς δυνάμεις του.

Οἱ χριστιανικὲς ἠθικὲς καὶ ἀνθρωπιστικὲς ἀξίες, ὕστερα ἀπὸ δύο σχεδὸν χιλιετηρίδες συνεχοῦς ἀκτινοβολίας ἔχουν πλέον εἰσχωρήσει βαθειὰ στὸ ὑποσυνείδητο τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος καὶ ἔχουν γίνῃ ἀναπόσπαστο κτῆμα τοῦ πνευματικοῦ τῆς πολιτισμοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα, τὸ πνεῦμα τοῦ σεβασμοῦ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν του ποὺ καλλιέργησε ἐπὶ σειρὰν αἰῶνων ὁ Χριστιανισμός, νὰ ἔχει σήμερα ἰσχυρὴ καὶ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἀπήχηση στὴν ἐποχὴ μας καὶ νὰ μετουσιώνεται σὲ ζωντανὴ πραγματικότητα μέσα ἀπὸ πλῆθος ἄρθρων καὶ διατάξεων Οἰκουμενικῶν Διακηρύξεων, Διεθνῶν Συμβάσεων καὶ Συνταγματικῶν κειμένων.

Βέβαια, στοὺς αἰῶνες ποὺ ἀκολούθησαν τὴν ἐπὶ γῆς παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ, οἱ ἄνθρωποι ποὺ πίστεψαν σ' Αὐτὸν, δὲν θέλησαν νὰ βγάλουν πέρα γιὰ πέρα τὶς συνέπειες τῆς πίστεώς τους αὐτῆς, ἐφαρμόζοντας σὲ ὅλη τους τὴν ἔκτασι τὶς ἀρχὲς τοῦ Εὐαγγελίου, εἶναι ὅμως παρήγορο καὶ εὐοίωτο συγχρόνως τὸ γεγονός ὅτι, ἔστω καὶ μὲ τόσο μεγάλη καθυστέρηση, ἔρχονται στὶς μέρες μας Οἰκουμενικὲς Διακηρύξεις νὰ διακηρῖσσουν μεγάλες ιδέες καὶ ἀξίες ποὺ ἔφερε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν κόσμον ἡ καλλιέργησι ὁ

49. Δ. Πυργιώτη. Ὁ Παῦλος καὶ ἡ ἐποχὴ μας. «*Ἀκτίνες*» 1951, σ. 264.

Χριστιανισμός και τὰ Συντάγματα ὅλου τοῦ κόσμου νὰ ἐνσωματώνουν και νὰ θετικοποιοῦν τις ἀξίες αὐτές.

Ἀποτελεῖ τὸ γεγονός αὐτὸ μία πολὺ αἰσιόδοξη ἐξέλιξη στὴν πορεία τοῦ παγκόσμιου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ὁποία μᾶς γεμίζει ἐλπίδα και θετική προσδοκία, γιατί ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ δὲν παραμένει μόνο σὲ θεωρητικὸ πεδίο, ἀλλὰ συνοδεύεται και ἀπὸ συγκεκριμένα μέτρα ἀποτελεσματικῆς κατοχύρωσης τῶν Δ.Α.

Μπορεῖ βέβαια οἱ παραβιάσεις τῶν Δ.Α. νὰ διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλη και ἡ διγλωσσία και ὑποκρισία νὰ ἀποτελοῦν συνηθισμένο φαινόμενο, ἀλλὰ οἱ βάσεις ἡδὴ ἔχουν τεθεῖ και μὲ τὴν ἀπόδο τοῦ χρόνου οἱ ἀρχές τῶν Δ.Α. θὰ ἀρχίσουν νὰ ἐμπεδώνονται σὲ ὅλες τις πολιτισμένες χῶρες τοῦ κόσμου, ὅπως ἔχει ἤδη συμβεῖ στὸ ἐσωτερικὸ δίκαιο τῶν χωρῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, τῶν Η.Π.Α. και ἄλλων χωρῶν.

Ὁ Χριστιανισμός θὰ ἐξακολουθήσει νὰ συνεισφέρει οὐσιαστικά και ἀποτελεσματικά στὴν παραπέρα ἐμπέδωση και ἐπικράτηση τῶν Δ.Α. μὲ τὴν ἐπιβολὴ κυρίως τῆς ἠθικῆς του διδασκαλίας στὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων, γιατί δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι ἡ ἀληθινὴ κατοχύρωση τῶν Δ.Α. ἐπέρχεται, ὄχι τόσο μὲ τις Διακηρύξεις, τις Συμβάσεις και τὰ Συντάγματα, ὅσο και κυρίως μὲ τὴν ἐμπέδωση τοῦ σεβασμοῦ τῶν

Δικαιωμάτων αὐτῶν μέσα στὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων. «**Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ και διὰ τὴν συνείδησιν**» (Ρωμ. ιγ', 5)⁵⁰.

Θὰ τελειώσω τὴ μελέτη αὐτὴ μὲ ἕναν ὄραματισμὸ γιὰ τὴν μελλοντικὴ ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὸν κόσμο, τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ ἀνθρώπου και στοχαστῆ ἀείμνηστου Παν. Κανελλόπουλου:

«Ὁ Χριστιανισμός, δὲν εἶναι μόνον γιὰ τοὺς χριστιανούς. Δὲν σταυρώθηκε ὁ Χριστός μόνον γιὰ τοὺς χριστιανούς. Σταυρώθηκε γιὰ τὸν ἄνθρωπο, γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι μπορεῖ νὰ ἀγκαλιᾶσει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ -ἡ ἀθέατη, ἐκείνη ποὺ δὲν ἔχει ὄρια- κι ἐκείνους ποὺ δὲν θὰ τὸ θελήσουν και ποὺ, ἂν και θὰ ζοῦν μέσα της, θὰ νομίζουν ὅτι εἴμιναν μακριὰ της...

» Ἄς ἐπιτραπεῖ σ' ἐμένα νὰ ὀραματισθῶ... τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ πολὺ πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ οἰκουμένη, σὲ χριστιανούς και μὴ χριστιανούς. Ποιὰν ἐπικράτηση; Τὴν σιωπηλὴ και ἀθόρυβη, ἐκείνη ποὺ θὰ κάνει λίγο-λίγο τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἡμερέψουν, νὰ γίνουν ἀνεκτικότεροι, χωρὶς νὰ καταλάβουν ὅλοι τους ὅτι τοὺς βοήθησε ὁ Χριστός»⁵¹.

Δ. ΛΙΑΡΟΜΜΑΤΗΣ
Δικηγόρος

50. Ἄλεξ. Τσιφιντάνη, Παῦλος και Νόμος. «Ἀκτῖνες» 1951, σελ. 481.

51. Παν. Κανελλόπουλου. Δοκίμια και ἄλλα κείμενα σαράντα πέντε ἐτῶν (1935-1980).

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Στή γενικώτερη κρίση που περνούμε σήμερα ως Έθνος, ή ελληνική γλώσσα, χωρίς άμφιβολία, δοκιμάζεται δεινώς. Η πολιτική νομοθεσία την κατακρεούργησε με άκριτες παρεμβάσεις και επιπόλαιες αποφάσεις. Έκείνοι που θα έπρεπε να είναι οι θεματοφύλακες της, την έχουν προδώσει. Τα πανεπιστήμιά μας άδραχνουν ή συνεργούν στο έγκλημα. Το ίδιο και η Ακαδημία. Έχουν ύποταχθῆ στον Καίσαρα. Οί εξαιρέσεις επιβεβαιώνουν τον κανόνα.

Τά παιδιά μας (και όχι μόνον) άγνωσούν πλέον τή γλώσσα μας, τήν μία και άδιαίρετη ελληνική γλώσσα. Οί άρχαιοί Έλληνες συγγραφείς είναι πλέον άπρόσοιτοι. Οί Έλληνες πατέρες τής Εκκλησίας, άγνωστοί. Όλόκληρος ό έννοιολογικός και γλωσσικός μας πλοῦτος, ό κυριώτερος θησαυρός που κατέχομε, είναι άχρηστος, άφου δέν μπορούμε να τον προσεγγίσουμε.

Στό σύντομο αυτό σημείωμα, δέν θα επικαλεσθῶ μαρτυρίες για τή γλώσσα μας, από ελληνικές πηγές. Θα προσφύγω στή γαλλική διάνοηση και θα παρουσιάσω τήν ένδιαφέρουσα μαρτυρία ένός από τους μεγάλους τῶν γαλλικῶν γραμμάτων, του François Rabelais (1490-1533).

Στό κείμενό του "Lettre de Gargantua a son fils Pantagruel" (Έπιστολή του Γκαργγκαντούα στο γυιό του Πανταγκρουέλ), αναφέρεται ευρύτατα στήν μόρφωση. Και άρχίζει από τήν μελέτη τῶν γλωσσῶν. Πρώτη άπ' όλες τοποθετεί τήν ελληνική, «χωρίς τήν όποία είναι ντροπή

να όνομάζεται κανείς σοφός, επιστήμων». Και συνεχίζει: «Στήν ηλικία που είμαι, δάλληκα να μάθω τά ελληνικά που δέν είχα καταδικάσει, όπως ό Κάτων, αλλά δέν είχα τή χαρά να τά μάθω στή νεότητά μου». Ός γνωστόν, ό Ρωμαίος Κάτων άφου άγωνίσθηκε σκληρά έναντίον τής επιβολής του Έλληνισμού στήν άρχαία Ρώμη, αισθάνθηκε τήν άνάγκη να μάθη και ό ίδιος Έλληνικά στα όγδόντα του χρόνια!

Και ό Ραμπελαί έξακολουθεί: «Μέ γοητεύει να διαβάξω τά «Ήθικά» του Πλουτάρχου, τους ώραίους Διαλόγους του Πλάτωνος, τις Περιηγήσεις του Πανσανίου, περιμένοντας τήν ώρα που θα εύαρεστηθῆ ό Θεός και Δημιουργός μου να μέ καλέση και να μέ διατάξη να εγκαταλείψω αυτή τή γη».

Μαζί με τήν μελέτη, αναφέρεται και στήν άρετή. «Σέ παρακαλώ, παιδί μου, να χρησιμοποιήσης τήν νεότητά σου για να προκόψης στή μελέτη και τήν άρετή». Υποθήκες ξεχασμένες σήμερα.

Και ό Ραμπελαί κλείνει τήν άναφορά του στήν ελληνική γλώσσα: «Και μερικές ώρες τήν ήμέρα, να άρχίσης να μελετάς τά Έγρά Γράμματα. Κατά πρώτον στα ελληνικά τήν Καινή Διαθήκη...».

Ένας μεγάλος εύρωπαϊος διανοητής, τοποθετεί τήν ελληνική γλώσσα στήν κορυφή. Τήν θεωρεί έκ τῶν ὧν ούκ άνευ για τή μόρφωση του άνθρώπου. Τόσον, ώστε άν δέν έχη τήν εύκαιρία να τήν μάθη στα νειάτα του, να τήν σπουδάξη στα γεράματά του. Θεωρεί ύπέριστα ή απόλαυση

τὴν μελέτη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κολοσσῶν τοῦ πνεύματος καὶ κρίνει ἀπαραίτητη τὴ μελέτη τῆς Καινῆς Διαθήκης στὰ ἑλληνικά. Τὴ γλῶσσα αὐτὴ (θὰ τὸ ἐπαναλάβω) «*χωρὶς τὴν ὁποία εἶναι ντροπὴ νὰ ὀνομάζεται κανεὶς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων*», ὅπως σημειώνει.

Αὐτὴ εἶναι ἡ μαρτυρία ἐνὸς ἀντιπροσωπευτικοῦ πνεύματος τῆς γαλλικῆς διανοήσεως. Αὐτὴ εἶναι ἡ φωνὴ ποῦ μᾶς ἐρχεται ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων, γιὰ νὰ μᾶς ξυπνήσῃ ἀπὸ τὸν λήθαργο στὸν ὁποῖο ἔχουμε περιπέσει. Εἶθε νὰ τὴν ἀκούσωμε καὶ νὰ συνέλθωμε. Εἶθε νὰ τὴν ἀκούσουν οἱ πολιτικοὶ μας, ποῦ λὲς καὶ βάλθηκαν νὰ καταστρέψουν αὐτὸ τὸν τόπο, ἀλλὰ καὶ οἱ πνευματικοὶ μας ταγοὶ ποῦ συρρίκνωσαν τὴ γλῶσσα μας, τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ποῦ εἶναι ἡ πλουσιώτερη καὶ ἡ φραιότερη γλῶσσα τοῦ κόσμου.

Ἴσως πιστεύουν ὅτι στὴν ἐποχὴ τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν δὲ χρειάζεται ἡ γλῶσσα. Ἴσως σκέπτονται ὅτι στὰ ρομπότ, τὸ πνεῦμα ποῦ ἐκφράζει ἡ γλῶσσα, δὲν ἔχει θέση. Ἴσως, καταργῶντας τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα, οἱ πολιτικοὶ μας ὑπέκλυψαν στὶς πιέσεις τῶν κατασκευα-

στῶν τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν, γιὰ νὰ μὴν ἔχουν μερικὰ πληκτρα παραπάνω. Καὶ δὲν παραδειγματίσθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἴσπανοὺς. Ὅταν τοὺς ζήτησαν νὰ βγάλουν ἀπὸ τὴ γλῶσσα τοὺς τὸ γράμμα ñ (ποῦ δὲν ὑπάρχει στὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες), ἀπήντησαν, χωρὶς καθυστέρηση καὶ χωρὶς περιστροφές: «*Δὲν θὰ συρρικνώσωμε τὴ γλῶσσα μας. Ἐὰν ἔχετε πρόβλημα, θὰ κατασκευάσωμε ἐμεῖς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστὰς γιὰ τὰ ἰσπανόφωνα κράτη*». Καὶ οἱ εὐρωπαῖοι κατασκευαστὲς ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν ὑπεχώρησαν ἀμέσως καὶ ἐξακολούθησαν, χωρὶς ἀντίρρηση, νὰ περιλαμβάνουν στὰ στοιχεῖα τῶν ὑπολογιστῶν τοὺς τὸ γράμμα ñ.

Εἶθε, ἡ φωνὴ τοῦ Ραμπελαί (καὶ δὲν εἶναι ὁ μόνος) νὰ ἀντηχήσῃ στὰ ἐρμητικῶς κλειστὰ αὐτιά μας. Καὶ νὰ ξαναπάρωμε στὰ χέρια μας τὸν παραμελημένο θησαυρὸ μας, τὴ γλῶσσα μας τὴν ἑλληνικὴ, γιὰ νὰ τὴν παραδώσωμε στὰ παιδιὰ μας καὶ στὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν μας, ὡς πολὺτιμη παρακαταθήκη.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

«ΘΡΗΝΟΥ Ο ΚΑΙΡΟΣ ΠΕΠΑΥΤΑΙ»

*Μῦρο ἀπ' τῆς γῆς
τὰ μυροφόρα σπλάχνα,
τὰ θαρρετὰ τὰ χέρια
σφιχτοκλειοῦν,
λατρείας τάμα.
Κι ἀργοζυγῶν' ἡ συντροφιά
τὸν Βασιλιᾶ τὸν ἄπνου,
νὰ Τὸν θρηνήσῃ σπεύδει
στὸν «ξενοδόχο» τόπο,
καὶ ἡ καρδιὰ δακρῦρροο
ποτάμι.
Ξάφνου σιγοστέκεται,*

*τρομάζει ἰ' ἀσυνήθιστο
ἰ' ἀπάντεχο τὸ Φῶς.
Καὶ χαρᾶς τὸ δάκρυ τῶρα
ξεπηδᾷ ἀπ' τὴν καρδιὰ
κερασμένο μὲ τὸ μῦρο
μιᾶς Ἀνάστασης, ροδοστάλαχτης
μὲ τὸ Ἄκτιστο τὸ Φῶς,
ποῦ τοῦ θρηνίου σταματᾷ
τὸν παραγμό,
κι «ἄλλης βιοτῆς» τὴν Ἑλπίδα
θεμελιώνει.*

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΜΗΝΥΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ

Στην έτήσια εκδήλωση που οργανώνει κάθε χρόνο ο σύλλογος «Τὸ Ἑλληνικὸ Φῶς» στην αίθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας εἶχε τὴν εὐκαιρία τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον στὶς 24 Ἀπριλίου νὰ παρακολουθήσει τὴν ὁμιλία τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου στὸ Οἰκονομικὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Φοίβου Χριστοδούλου, μὲ θέμα: «Τὸ ἀνθρωπιστικὸ μῆνυμα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἀλεξάνδρου Τσιριντάνη». Ὁ κ. Φ. Χριστοδούλου εἶναι ἐξ ἄλλου καὶ ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ τρίτου ἐργου που κυκλοφόρησαν οἱ ἐκδόσεις «Συζήτησις» μὲ τίτλο «Ἀνθρωπισμός», τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει κείμενα τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ, ἀναφερόμενα εἰδικὰ στὸ θέμα τῆς ὑπ' ὄψῃ ὁμιλίας. Τὶς ιδέες αὐτές, μὲ τρόπο συνοπτικὸ ἀλλὰ συστηματικὸ, παρουσίασε στὸ κοινὸ ὁ κ. Φ. Χριστοδούλου ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶπε:

Ἄφρητρία γιὰ τὴν ἀναζήτηση διεξόδου στὸς σημερινούς καιρούς που διερχόμεθα εἶναι ἡ κοινὴ διαπίστωση γιὰ τὴν ὑφιστάμενη ἠθικὴ κρίση καὶ τὸ πνευματικὸ κενὸ που χαρακτηρίζει τὶς σύγχρονες κοινωνίες καὶ τὴν ἐσωτερικὴν πτωχεία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας. Καὶ ὅπως εἶναι φυσικὸ ἡ διαπίστωση αὐτὴ γεννᾷ τὴν ἀνησυχία γιὰ τὴν πορεία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ ὁμιλητὴς κάνει τὴν διευκρίνιση ὅτι ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ ἀνησυχία καὶ ἄλλο ἡ ἀπόγνωση. Ἡ ἀνησυχία μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ γίνῃ γιὰ πολλοὺς συντελεστής ἀφυπνίσεως καὶ δραστηριοποιήσεως, ἐνῶ ἡ ἀπόγνωση ἀποτελεῖ παραλυτικὸ παράγοντα, που ἐπιτείνει τὴν σύγχυση καὶ ὁδηγεῖ στὰ ἀδιέξοδα.

Βέβαια, σήμερα ὅλοι ὁμιλοῦν γιὰ τὴν

κρίση αὐτήν. Τὸ ἐρώτημα ὅμως εἶναι πόσοι ἐξ αὐτῶν κάνουν σωστὴ διάγνωση γιὰ τὰ αἷτια τῆς κρίσεως καὶ ἀκόμη περισσότερο πόσοι ἔχουν τὴν διάθεση νὰ ἐνταχθοῦν στοῦ καλοῦ ἀγῶνα τὴν λεγεώνα γιὰ νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ βελτιώσουν τὸ πνευματικὸ κλίμα στὸν σύγχρονον κόσμον.

Καὶ ὁ Ἀλέξ. Τσιριντάνης ἀποδίδει τὴν ὑφιστάμενη κρίση στὸ γεγονός ὅτι οἱ παράγοντες τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως ἡ ἐπιστήμη, ἡ φιλοσοφία, ὁ Χριστιανισμὸς ὡς κοινωνικὴ καὶ πολιτιστικὴ πραγματικότητα, ὁ οὐμανισμὸς, ἡ δημοκρατία δὲν κατάφεραν νὰ καλλιεργήσουν τὴν ἰσχυρὴ ἀνώτερη ἀνθρώπινη προσωπικότητα, που θὰ μπορούσε νὰ κυριαρχήσει ἐπὶ τῆς καταστάσεως τὴν ὁποία διεμόρφωσε μονομερῶς ἡ τεχνικὴ πρόοδος. Αὐτὴν τὴν βασικὴ παράλειψη γιὰ τὴν καλλιέργεια τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου ἐπισημαίνει ὁ Ἀλέξ. Τσιριντάνης καὶ καλεῖ ὅλους τοὺς ἀνησυχοῦντες πνευματικὸς ἀνθρώπους σὲ ἀγωνιστικὸ συναγερμὸ γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ κενοῦ αὐτοῦ.

Ἐφόδια τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ἀγωνιστῆ εἶναι, ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ βρῆσκειται παραπάνω ἀπὸ τὴν ὕλη, τὴν εὐζωία καὶ τὴν καλοπέραση, νὰ μὴν μιᾶ μέσα του «τὸ ἐγώ», ἀλλὰ τὸ αἶσθημα τοῦ συνόλου καὶ τέλος ἡ ἀγωνιστικὴ διάθεση, τὴν ὁποία νὰ χαρακτηρίζει ἡ ἐτοιμότητα γιὰ τὴν θυσία.

Προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπιτυχία ἐνὸς τέτοιου πνευματικοῦ ἐγχειρήματος εἶναι ἡ συμμόρφωση πρὸς τὰ ἀκόλουθα ἀνθρωπιστικὰ ἀξιώματα: α) τῆς εὐκρινείας, ἡ ὁποία πρέπει νὰ διέπει τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τῶν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τοῦ καθενός, β) τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας γ) τοῦ πόθου καὶ τῆς ἐνεργοῦ προσπάθειας γιὰ

τήν ήθική τελείωση και δ) τοῦ ἀγωνιστικοῦ παλμοῦ, μέσω τοῦ ὁποῖου ὁ ἀγωνιστής θά ὑπερνικᾷ τὸ αἶσθημα τῆς ἀστικής νοοτροπίας καὶ τὴν ἀδράνεια πού χαρακτηρίζει τὴν λεγόμενη σιωπηλὴ πλειοψηφία.

Ἔνας ὅμως τέτοιος πνευματικὸς συναγεμὸς γιὰ νὰ ἔχει προοπτικὴ ἐπιτυχίας πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἀπαραίτητη πνευματικὴ θεμελίωση, ἡ ὁποία συνίσταται στὴν σύνδεση τοῦ γήινου μὲ τὸν Οὐρανόν, μὲ τὴν συνειδητοποίηση τοῦ ὑπερφυσικοῦ πού ἐνυπάρχει στὸν ἄνθρωπο καὶ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν διάθεση γιὰ τὴν ἀνοδο ἐκείνην τὴν ὁποῖαν ζητοῦσε καὶ ὁ Πλάτων μὲ τὴν προτροπὴ *«εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ἀνθρώπων ὁμοιοῦσθαι θεῶν»* καὶ τέλος στὴν πίστη στὴν αἰωνιότητα. Οἱ δὲ καρποὶ μιᾶς τέτοιας πνευματικῆς προσπάθειας θεμελιωμένης στὸν ὑπερφυσικὸ παράγοντα, ἀποτελοῦν συγχρόνως καὶ κριτήριο καὶ ἔλεγχο τῆς γνησιότητας τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς.

Ἡ ἀποδοχὴ, ἡ ἀναγνώριση καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἀδιακρίτως φύλου, φυλῆς, θρησκείας, φιλοσοφικῶν καὶ πολιτικῶν πεποιθήσεων, δικαίου ἢ ἀδίκου, εὐχρήστου ἢ ἀχρήστου γιὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον, ὡς ἀξίας καθ' ἑαυτὴν καὶ ὄχι παρεπόμενον ἄλλων ἀξιών, δὲν εἶναι ἓνα ἀόριστο ἀνθρωπιστικὸν αἶτημα, ἀλλὰ θεμελιώνεται βασικὰ στὴν ἀπολυτρωτικὴ ἀποστολὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ γενέθλιος γῆ τοῦ γνησίου καὶ ρεαλιστικοῦ ἀνθρωπισμοῦ εἶναι ὁ Γολγοθᾶς. Καὶ ἡ Πίστη στὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὴν αἰωνιότητα στὴν πέραν τοῦ τάφου *«ψηλαφεῖται καὶ ἀποδεικνύεται ὡς ἀληθής, ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν βοήθεια καὶ ὑπηρεσίαν πού προσφέρει γιὰ τὴν προσήκουσα διαβίωση σὲ τούτην ἐδῶ τὴν γῆν»*.

Ἄλλὰ τὸ καίριον ἐρώτημα πού γεννιέται κατόπιν ὅλων αὐτῶν εἶναι, ἂν ὑπάρχει

ἐλπίδα νὰ γίνῃ ζωντανὴ πραγματικότητα ὁ νέος αὐτὸς ἀνθρωπισμὸς;

Ἡ τίμια ἀπάντηση -ἐτόνισε ὁ ὁμιλητής- εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχουν εὐκρινῆ σημεῖα στὶς ἡμέρες μας πού νὰ δικαιολογοῦν ἓναν τέτοιον ἰσχυρισμὸ. Καὶ ὅμως οἱ περιστάσεις ἀπαιτοῦν νὰ μὴν παραιτηθοῦμε ἀπὸ τὸν ἀγῶνα.

Καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεση αὐτὴ, ἡ ἐκδήλωση αὐτὴ ὡς εὐκαιρία ὑπενθυμίσεως τοῦ χρέους καὶ ἐνισχύσεως τοῦ ἀγωνιστικοῦ φρονήματος τῶν συνεργατῶν τοῦ *«Ἑλληνικοῦ Φωτός»* ἦταν ἐπιβεβλημένη καθ' ὅτι: *«ὁ ἀγὼν γιὰ τὴν ἀνοδο τοῦ συνόλου προϋποθέτει ἀγωνιστές. Ἀγωνιστές σὲ πληθυντικό ἀριθμὸ. Ἡ ἐκπομπὴ ἰδεῶν μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ ἀπὸ ἓναν μόνον. Ὁ ἀγῶνας ὅμως πού θά μεταβάλλῃ τίς ἰδέες σὲ κοινωνικὴ πραγματικότητα, αὐτὸς πρῶτα ὁ ἀγῶνας πρέπει νὰ εἶναι πραγματικότητα κοινωνικὴ. Πρέπει νὰ ἀπλωθεῖ ὁ ἀγῶνας καὶ πέραν ἀπὸ τὴν ἐστία πού δημιουργήθηκε ἡ πρώτη σπῖθα καὶ νὰ γίνῃ ἐκδήλωση κοινωνικὴ. Στίβος τοῦ ἀγωνιστικὸς εἶναι ἀκριβῶς ἡ κοινωνικὴ ὀλότητα καὶ δυνάμη του εἶναι ἡ ἀγωνιστικὴ κοινωνία, ἡ ὁποία ἂν δὲν συμπλῖπτει κατὰ τὴν ἑκταση μὲ τὸ κοινωνικὸ σύνολον θά εἶναι ὅμως κατὰ τὴν γνωστὴν εἰκόνα μίᾳ ζύμῃ, ἓνα κοινωνικὸ προσῆμι πού «ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ». Καὶ ἐπομένως, ἂν τὸ κοινωνικὸ σύνολο μιᾶς ἐποχῆς δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ προσφέρει τοὺς ἀγωνιστές πού θά σχηματίσουν αὐτὴν τὴν ἀγωνιστικὴ ζύμη, οἱ ἰδέες, ὅσονδήποτε ὀρθές, δὲν θά φέρουν ἀποτελεσμα. Τὸ πολὺ-πολὺ θά μείνουν στὸ ἀρχεῖον οἱ ἰδέες καὶ θά περιμένουν τὴν γενεὰν ἐκείνην πού θά προσφέρει τοὺς ἀγωνιστές»*.

Οἱ περιστάσεις ὅμως δὲν ἐπιτρέπουν μίᾳ τέτοιαν ἀναβολὴ καὶ καθυστέρηση καὶ γιὰ τοῦτο, ἔστω καὶ λίγοι, καλούμεθα νὰ συνεχίσουμε τὸν ἀγῶνα, τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ ὁποῖου μὲ τέτοια ἐπιμονὴ καὶ πειστικότητα ἐπεσήμανε ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Ο ΑΥΤΟΜΑΤΟΣ

Έσχημάτισε προσεκτικά τὸν ἀριθμὸ στὸ καντράν τοῦ τηλεφώνου του. (Λάθος! Τώρα τὰ τηλέφωνα δὲν ἔχουν καντράν. Ἔχουν πλήκτρα. Τέλος πάντων! Τί εἶναι αὐτὴ ἡ δύναμις τῆς συνθηείας). Ἔκουσε ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τὸν χαρακτηριστικὸ ἦχο τῆς κλήσεως. Ἡ γραμμὴ ἀνοίξε.

- Ἀπουσιάζω. Ἀφήστε τὸ ὄνομά σας καὶ σύντομο μήνυμα, μετὰ τὸν χαρακτηριστικὸ ἦχο, ἀκούστηκε μιὰ φωνή.

Ἦταν ὁ αὐτόματος τηλεφωνητής, ποὺ ἔπαιρνε τὰ μηνύματα γιὰ λογαριασμὸ τοῦ κατόχου του.

Γιατροί, δικηγόροι, ὑδραυλικοί, δίνουν, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, τὴν δυνατότητα στοὺς πελάτες τους νὰ ἐπικοινωνοῦν μαζί τους, ὅταν ἀπουσιάζουν. Ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ἐξυπηρετοῦνται καὶ αὐτοὶ δὲν χάνουν πελατεία. Καὶ τὸ σπουδαιότερο: Δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ πληρώνουν ὑπάλληλο γιὰ νὰ παίρνη τὰ τηλεφωνήματα.

Ἄλλά, ὅπως ὅλα τὰ πράγματα σ' αὐτὸ τὸν τόπο, ἔτσι καὶ ὁ αὐτόματος τηλεφωνητής ξεπέρασε τὰ ὄρια. Δὲν περιορίστηκε στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἐπαγγελματικῶν ἀναγκῶν ὀρισμένων τάξεων (γιατρῶν, δικηγόρων, ὑδραυλικῶν). Σκέφθηκε (θὰ ξέρετε, βέβαια, ὅτι τὰ μοντέρνα μηχανήματα σκέπτονται «*πρὶν ἀπὸ σὰς γιὰ σὰς*») ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ἐλεκταθῆ καὶ σὲ ἄλλες τάξεις ἀνθρώπων. Ἀκόμα καὶ μὴ ἐπαγγελματιῶν.

Γιατί, δηλαδή, νὰ ἔχη ὁ γιατρός, ὁ δικηγόρος, ὁ ὑδραυλικός, αὐτόματο τηλεφωνητὴ καὶ νὰ μὴν ἔχη καὶ ἡ κυρία Μαρία; Τί εἶναι ἐκεῖνη ποὺ δὲν θὰ ἔχη; Διότι ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι καὶ αὐτὴ ἡ ἀποψις. Ἀπὸ τὰ μηχανήματα ποὺ ἔχουν οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες, πιστεύουν ὅτι κρίνεται ἡ ἀξία τους. Μοῦ τὸ βεβαίωσε γνωστός μου, ὅταν τοῦ εἶπα, σὲ σχετικὴ συζήτηση:

- Ἐσὺ δὲν ἔχεις αὐτοκίνητο;

- Καὶ τί εἶμαι ἐγὼ ποὺ δὲν θὰ ἔχω αὐτοκίνητο; μὲ κεραινοδόλησε.

- Μά... βλέπω ὅτι μετακινεῖσαι μὲ ταξί ἢ μὲ λεωφορεῖο, τοῦ εἶπα.

- Δὲν ὀδηγῶ. Ἄλλὰ αὐτοκίνητο ἔχω.

Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι κάτι ἀνάλογο συνέβη καὶ μὲ τὸν αὐτόματο τηλεφωνητὴ (ὅπως μὲ τὰ φορητὰ τηλέφωνα καὶ μὲ τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστές, νεοελληνιστί: κομπιούτερ). Καὶ γέμισο ἡ Ἀθήνα (ἴσως καὶ ἡ ἐπαρχία, δὲν ξέρω...) ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀντιπαθητικὰ μηχανήματα, ποὺ σοῦ ἀπαντοῦν γιὰ λογαριασμὸ τοῦ γιατροῦ, τοῦ δικηγόρου ἢ τοῦ ὑδραυλικοῦ (ὡς ἐδῶ, καλά), ἄλλὰ καὶ τοῦ φίλου σου, τοῦ ἐξαδέλφου σου ἢ τῆς γνωστῆς σου κυρίας. Παίρνεις νὰ εὐχηθῆς «*χρόνια πολλά*» ἢ νὰ ρωτήσης γιὰ τὴν ὑγεία τους καὶ σὲ παραλαμβάνει ὁ τηλεφωνικός τους μπάτλερ, ἄψογος πάντοτε, μὲ τὴ φωνὴ τῆ δικῆ τους (χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι οἱ ἴδιοι) γιὰ νὰ σοῦ πῆ ὅτι ἀπουσιάζουν ἢ δὲν μποροῦν νὰ σοῦ μιλήσουν τώρα καὶ σὲ παρακαλεῖ νὰ ἀφήσης τὸ ὄνομά σου καὶ σύντομο μήνυμα.

Καμμιά φορὰ, ὁ ἠλεκτρονικός συνομιλητής σου εἶναι ἀρκετά... ὀμιλητικός. Καὶ πρέπει νὰ ὀπλισθῆς μὲ ἀρκετὴ ὑπομονή, ὥσπου νὰ τελειώσῃ τὸ τυποποιημένο κείμενο ποὺ τοῦ ἔχουν δώσει νὰ ἀπαγγέλλῃ μὲ τὴν ψυχρὴ ἠλεκτρονικὴ φωνὴ του. Οἱ μονάδες τῆς τηλεφωνικῆς συσκευῆς σου, ἐν τῷ μεταξύ, πολλαπλασιάζονται, ἰδίως ὅταν τὸ τηλεφώνημα εἶναι ὑπεραστικὸ.

Εἶναι περιεργὸ τὸ συναίσθημα ποὺ σοῦ δημιουργεῖ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ποὺ μιλάει μὲ ἀνθρώπινη λαλιά ἄλλὰ ἀνθρώπος δὲν εἶναι, δὲν αἰσθάνεται, δὲν μπορεῖς νὰ κάνῃς διάλογο μαζί του καὶ εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸ ὑποστῆς μέχρι τέλους, ἂν θέλῃς νὰ ἔχῃς τὴν δυνατότητα νὰ ψελλίσῃς, ἐπὶ τέλους, τὸ

ὄνομά σου καὶ νὰ ἐλπίζης ὅτι ἴσως, τελικῶς, μπορέσης νὰ μιλήσης μὲ τὸν φίλο σου! Ἐάν, φυσικά, ὅταν σὲ πάρῃ στὸ τηλέφωνο εἶσαι στὸ σπίτι σου καὶ δὲν ἔχῃς -καὶ ἐσύ- αὐτόματο τηλεφωνητὴ πού θὰ ἀπαντήσῃ γιὰ λογαριασμό σου.

Ἵπάρχει, τέλος, καὶ μία ἄλλη πλευρά. Πολλοὶ κάτοχοι τοῦ πειθήνιου αὐτοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπηρετή, τὸν διατηροῦν ἐν ὑπηρεσίᾳ, ἀκόμη καὶ ὅταν ἐπιστρέψουν στὸ σπίτι τους. Κι αὐτό, γιὰ νὰ μὴν ὑφίστανται τὴν

ἐνόχληση τῶν τηλεφωνημάτων τῶν «φίλων» τους καὶ νὰ ἔχουν τὴν δυνατότητα ἐπιλογῆς. Πρακτικὸν μὲν, ἀνάγωγον δέ. Καὶ ὅπως οἰοῦμαι, μία ἐπὶ πλέον τορπίλλη στὴν ἀνθρώπινη ἐπικοινωνία. Ἡ μηχανοκρατούμενη ζωὴ μας σὲ ὅλο της τὸ μεγαλεῖο ὡς τὴν τραγικὴν τῆς ἀπομόνωσιν.

Σὰς ἀφήνω ὅμως γιὰτι χτυπάει τὸ τηλέφωνό μου. Καὶ -εὐτυχῶς γιὰ σὰς- δὲν ἔχω αὐτόματο τηλεφωνητή.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

Ο 501ος

*Προσκυνητὴς ἀνέβηκα στὸ ὄρος
μὲ τοὺς πεντακοσίους ἀδελφούς,
ἀλλὰ διστάζοντας σὴν πίστιν βλέπω,
σὰν ὑαλογραφία τ' οὐρανοῦ,
νὰ ἐμφανίζεται ὁ Ἀναστημένος.*

*Μὲ κλονισμένο κατεβαίνω βῆμα,
ποῦ νὰ πατήσω σὲ σκορπιούς καὶ φίδια
καὶ πῶς θανάσιμο κάτι νὰ πιῶ,
ἀφοῦ δὲν βλέπω τὸν Ἀναληφθέντα
ποῦ ὡς συντελείας μένει «μεθ' ἡμῶν»;*

*-Χριστέ, βοήθει μου τῇ δυσπιστίᾳ,
ἀπ' τοῦ βυθοῦ τὸν δισταγμὸ Τοῦ κράζω
μήπως καὶ τύχω τοῦ μακαρισμοῦ
ὁ ἔσχατος ἐγὼ νὰ γίνω πρῶτος
καὶ σὴν χαρὰ τοῦ Δείπνου νὰ Τὸν δῶ.*

ΕΛ. ΜΑΪΝΑΣ

ΜΙΑ ΓΑΛΛΙΔΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ ΤΙΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ

Ἡ Ἐριέττα Ψυχάρη, κόρη του Γ. Ψυχάρη, ἑγγονή τοῦ Ἑρν. Ρενάν καὶ ἀδελφή τοῦ Ἑρνέστου Ψυχάρη* πεζογράφος καὶ κριτικός, μᾶς προσφέρει μιὰ μελέτη, ἀπὸ τὶς πιὸ γνήσιες, γιὰ τὴν ἐπιστροφή στὴν πίστη, ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος, τῆς ἐποχῆς τοῦ 1900.

Ἄν καὶ μᾶς δίνει λίγες λεπτομέρειες γιὰ τὸν ἑαυτό της -μόλις ἀναφέρεται στὸ Ὁρθόδοξο βάπτισμά της- ἡ ἴδια ἔζησε μὲ ἔνταση αὐτὴ τὴν ἐποχὴ.

Γράφει: Ἦμιον μόλις δέκα ἐτῶν, ὅταν ἐπισκέφθηκα, ὅπως συνήθιζα συχνά, τὴν οἰκογένεια Berger, μιὰ φιλικὴ μας οἰκογένεια Χριστιανῶν Ἀλοσατῶν.

Τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ κάθησα στὸ τραπέζι, ὅπως ἔκανα στὸ σπίτι μου, ἐνῶ ὅλοι ἔμεναν ἄρθιοι. Πόσο ντράπηκα, ὅταν σὲ λίγο μπῆκε στὴν τραπεζαρία ὁ πατέρας τῆς οἰκογενείας, πῆγε στὴ θέση του, ἔνωσε τὰ χέρια καὶ πρόφερε σοβαρὰ αὐτὰ τὰ λόγια: «*Πατέρα Σ' εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ φαγητὸ ποὺ μᾶς προσφέρεις*». Ἔτσι γνώρισα τὴν προσευχή.

Πολὺ ἀργότερα, τὸ 1913, ὅταν ὁ ἀδελφός μου Ἑρνέστος ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Ἀφρική, τὴν ὥρα τοῦ δείπνου, κι ἐνῶ ὅλοι ἐτοιμαζόμαστε νὰ γευθοῦμε τὸ ψητὸ, ἡ μητέρα μου ἔβαλε στὸ πιάτο τοῦ ἀδελφοῦ μου κάτι ἄλλο, λέγοντας: «*Σκέφθηκα ὅτι σήμερα εἶναι Παρασκευὴ*».

-Εὐχαριστῶ, ἀπάντησε ὁ ἀδελφός μου, μ' ἓνα βλέμμα εὐγνωμοσύνης.

Ἔτσι ἀνεκάλυπτα πῶς δημιουργεῖται μιὰ μεταστροφή μέσα στὶς μικρὲς καθημερινὲς πράξεις. Ὁ νεο-ἐπιστρέψας, ἐν τούτοις, Ἑρνέστος, εἶχε ἀκόμη τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ 1912, τὶς ἴδιες ἀντιδράσεις μ' ἐμένα, ἀπέναντι στὶς ἀπαιτήσεις μιᾶς νέας πίστεως.

Πόση ἦταν ἡ ἐκπληξή του, ὅταν βρῆκε μέσα στὸ γραφεῖο τοῦ φίλου του Ζὰκ Μαριταίν, ἓνα μικρὸ ἀναλόγιο ὅπου ἔκαιγαν κεριά

μπροστὰ στὸ ἄγαλμα τῆς Παναγίας. Λίγες ἡμέρες ἀργότερα ὁ Ἑρνέστος ἦταν γονατισμένος μπροστὰ στὴν Παναγία.

Σήμερα εἴμαστε περισσότερο ἀδιάφοροι σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἐπιστροφῆς, ἀπ' ὅ,τι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ.

Οἱ ἐπιστρέφοντες δὲν λείπουν σὲ καμία χώρα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου μέχρι σήμερα.

Τὸ νὰ διηγηθεῖ κανεὶς μὲ χρονολογικὴ σειρά τὴν ἱστορία ὅλων ἐκείνων ποὺ ἐπέστρεψαν, θὰ εἶναι πολὺ δύσκολο. Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει ἐν προκειμένῳ, δὲν εἶναι ἡ βιογραφία, ἀλλὰ ἡ ψυχολογία τῶν προσώπων, τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τους.

Καὶ ἐν πρώτοις, πόση ποικιλία!

Ὁ φιλόσοφος Ζὰκ Μαριταίν ἀκούει σὰν μεθυσμένος τὸν Bergson νὰ καταλύει τὸν ὑλισμὸ, κατόπιν παραδίδεται στὴν πίστη. Ὁ Ἑρρίκος Gleason βρίσκεται στὸ μέτωπο τὸ 1915: Τὴν παραμονὴ μιᾶς ἐπιθέσεως, ἡ συγκίνησή του γίνεται προσευχή, καὶ τὸ «*Πάτερ ἡμῶν*» ξεφεύγει ἀπὸ τὰ χεῖλη του. Ὁ Κλωντέλ, ὅπως καὶ ὁ Πασκάλ, κλαίνει ἀπὸ χαρὰ, ἀλλὰ πίσω ἀπὸ μιὰ κολώνα, μέσα στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Ὁ Ἑρν. Ψυχάρης, στὴ μέση τῆς ἐρήμου γονατίζει ψιθυρίζοντας: «*Κύριε, εἶναι λοιπὸν τόσο εὐκολο νὰ Σε ἀγαπῶ*»· Ὁ Πεγκύ ἀπαγγέλλει τὸ «*Χαῖρε Κεχαριτωμένη*» πηγαίνοντας νὰ ζητήσει συνδρομὲς γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ ἔργου του. Ὁ Φρανσουά Κοπε τρομοκρατημένος ἀπὸ δύο σοβαρὲς ἐγχειρήσεις, ἐξομολογεῖται λίγο πρὶν πεθάνει. Σταματῶ. Ὑπάρχουν τόσοι ἀκόμη!

Πνεύματα τόσο διαφορετικὰ, μὲ ἐμφιβολίες, ἐπιφυλάξεις, ἀντιρροήσεις, ἐνσωματώθηκαν στὴν ἀόρατη ὀρχήστρα ποὺ διευθύνει αὐτὴ τὴ συμφωνία μὲ πολλαπλὲς φωνές.

(Ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς Ἐριέττας Ψυχάρη «Οἱ ἐπιστρέφοντες τῆς Belle-Epoque», Παρίσι)

* Γιὰ τὸν Ἑρνέστο Ψυχάρη ἔχει γράψει ὁ Γ. Βερίτης ἄρθρο στὶς «Ἀκτίνες» (1940, σ. 266) καὶ δύο ποιήματα. Ἀκόμη ἔχει μεταφράσει τὸ ἔργο του «Τὸ ταξεῖδι τοῦ ἐκατόνταχου» (1949).

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ ἀκτινοβολία τῆς Ὁρθοδοξίας στὸν χῶρο τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης φαίνεται ὅτι ἐπηρεάζει συνεχῶς καὶ εὐρύτερους κύκλους. Δὲν εἶναι μόνον τὰ θεολογικὰ πατρολογικὰ συνέδρια, ἡ μελέτη καὶ οἱ ἐκδόσεις τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τὰ ὁποῖα πραγματοποιοῦνται στὶς χῶρες τῆς Δύσεως καὶ ἀφοροῦν κυρίως στὴν Ἀκαδημαϊκὴ Θεολογία. Τὸ εὐχάριστον εἶναι ὅτι καὶ οἱ πολιτικοὶ ἡγέτες τῶν χωρῶν αὐτῶν δείχνουν σοβαρὸν ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ μηνύματα ποὺ ἐκπορεύονται ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἀναζητοῦν σὲ αὐτὴν τὶς ἀρχές, ποὺ θὰ βοηθήσουν στὴν ἀντιμετώπιση τῶν κρίσιμων προβλημάτων τῶν καιρῶν μας.

Ἡ ἐπίσκεψη ποὺ πραγματοποιήθηκε ἡ πολυπληθὴς κοινοβουλευτικὴ ὁμάδα τοῦ λαϊκοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόμματος στὸ Φανάρι τὴν Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων μετὰ τὸ πέρας τοῦ συνεδρίου τῶν ποὺ προηγήθηκε στὴν Ἀθήνα, ἡ ἄμεση ἐπικοινωνία τῶν μὲ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη, ἡ παρακολούθηση τῆς θείας Λειτουργίας ἐκ μέρους τῶν στὸν ναὸ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς στὸ Βαλουκλῆ ἀποτελοῦν σημαντικὸν καὶ ἐνθαρρυντικὸν γεγονός καὶ σημαίνει ὅτι ἡ παρουσία καὶ ἡ ὁμιλία τοῦ κ.κ. Βαρθολομαίου τὸ 1994 στὰ κέντρα τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων, ἄφησε μόνιμες ἐντυπώσεις, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ δυτικοὶ ἡγέτες νὰ ἐπιζητοῦν μία οὐσιαστικότερη συνέχεια.

Μὲ τέτοια ὅμως ἐπικοινωνία, ἐκτὸς τῶν ἄλλων πνευματικῶν ὀφελημάτων, τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ προκύψουν γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, ἐνισχύει συγχρόνως καὶ τὴν θέση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὴν ὑποβάθμιση τῆς ὁποίας ἐπιδιώκουν παντὶ τρόπῳ οἱ Τοῦρκοι.

Ἐξ ἄλλου τὸ αἶτημα τοῦ κ. Μαρτίνς, προέδρου τοῦ λαϊκοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόμματος, γιὰ τὴν ἐπαναλειτουργία τῆς θεολογικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης ἐνισχύει παλαιότερον ψήφισμα τῆς Ἀμερικανικῆς Γερουσίας, μὲ τὸ ὁποῖο ἐκαλεῖτο ἡ τουρκικὴ κυβέρνηση νὰ σεβαστεῖ τὶς διεθνεῖς συνθήκες, ποὺ ἀφοροῦν στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖον καὶ νὰ ἐπιτρέψει τὴν ἐπαναλειτουργία τῆς ὡς ἄνω σχολῆς.

Οἱ ἐκκλήσεις ὅμως αὐτὲς θὰ φέρουν ἀποτέλεσμα, ἐφ' ὅσον ἡ στάση τόσο τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ὅσον καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως ἔναντι τῆς Τουρκίας ἐπὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἐπιβαλομένην ἐκ τῶν πραγμάτων σταθερότητα καὶ ὄχι ἀπὸ τὶς ἀντιφάσεις ἐκεῖνες τῆς ἐναλλαγῆς θωπειῶν καὶ μειδιαμάτων μὲ τὶς συστάσεις γιὰ τὸν σεβασμὸ τῶν διεθνῶν συνθηκῶν καὶ ὑποχρεώσεων ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας ἔναντι τῶν μειονοτήτων καὶ εἰδικώτερα τῆς Ὁρθόδοξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

ΜΙΑ ΕΠΙ ΠΛΕΟΝ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ

Στὴν πλέον ἀκατάλληλη στιγμή, τὶς

βραδυνές ώρες τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, ὅταν ὁ ὀρθόδοξος ἑλληνικός λαὸς μετὰ τὶς πνευματικὲς ἀνατάσεις τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος εὐρίσκετο ἐν ἀναμονῇ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ μεγάλου γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως, κρατικὸς τηλεοπτικὸς σταθμὸς πρόβαλε, σὲ ὑποτιθέμενη ἐπίκαιρη ἐκπομπή, ἀπόψεις καὶ αὐθαίρετα συμπεράσματα τὰ ὁποῖα ἡ ἀρνητικὴ κριτικὴ διεισέδωκε κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνες γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σπέρνοντας τὴν ἀμφιβολία γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου, ἀμφισβητώντας προφανῶς τὴν ἀξιολογία τῶν Εὐαγγελιστῶν, δηλ. τῶν μαρτύρων ἐκείνων ποὺ ἔζησαν ἀπὸ κοντὰ τὰ συγκλονιστικὰ αὐτὰ γεγονότα καὶ ἡ μαρτυρία των αὐτῆ ἐσφραγίσθη μὲ τὴν θυσία καὶ τῆς ζωῆς των. Καὶ τὸ «ἀναστάσιμος» αὐτὸ πρόγραμμα συμπληρώθηκε καὶ μὲ τὴν προβολὴ ταινίας σχετικῆς ὑποτίθεται μὲ τὸν βίον τοῦ Ἰησοῦ ἢ ὁποῖα ἦταν προῖον βλασφημίας κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ στενοῦ κύκλου τοῦ περιβάλλοντός Του. Θὰ ἀπαιτοῦσε πολλὴ καλὴ διάθεση νὰ δεχθεῖ κανεὶς ὅτι τὸ ἀτόπημα αὐτὸ ὀφείλεται στὴν ἐπιπολαιότητα κάποιου ὑπαλλήλου ὑπευθύνου γιὰ τὴν παρουσίαση τοῦ ἑορταστικοῦ προγράμματος καὶ ὄχι γιὰ ἐνσυνείδητη πρόθεση προσβολῆς τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῆς πλειοψηφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, μὲ τὶς ἀναγκαστικὲς εἰσφορὲς τοῦ ὁποῖου συντηρεῖται ὁ ὀργανισμὸς τῆς κρατικῆς τηλεοράσεως.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν οὐσία τῶν ἀμφισβητήσεων αὐτῶν καὶ τῶν παραποιήσεων τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας ἅς ἔχουν ὑπ' ὄψιν των οἱ πάσης φύσεως ἀμφισβητήτες ὅτι: «Εἶναι καιρὸς ὕστερα ἀπὸ τόσες δολιχοδρομίες τῶν ἐνστάσεων καὶ τῶν ἀρνήσεων

τῶν εὐαγγελικῶν ἐξηγήσεων, νὰ ἰδοῦμε τὴν πραγματικότητα μὲ μάτι καθαρὸ καὶ ἀνεπηρέαστο. Ἐδῶ ὑπάρχει ἡ πραγματικότητα τῆς θυσίας, τοῦ μαρτυρίου, τοῦ αἵματος. Πραγματικότητα ζωντανή, φανερὴ, ἀδιάψευστη, ὅπως καμιά ἄλλη πραγματικότητα. Καὶ ἡ πραγματικότητα αὐτῆ βοᾷ ὅτι τὴν διάδοση τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας, τὴν ὀφείλουμε στὸ γεγονὸς ὅτι μυριάδες ἀνθρώπων διαφόρων φυλῶν καὶ γλωσσῶν καὶ κοινωνικῶν στρωμάτων ἐκήρυξαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα κάτι τὸ ὁποῖο εἶδαν αὐτοί, ἐψηλάφησαν, ἐγνώρισαν καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ἔγραψαν διβλία μόνον οὔτε ἔκαμαν μόνον διαλέξεις, ἀλλὰ ἔχυσαν τὸ αἷμα των. Καὶ τὸ ἔχυσαν... πῶς τὸ ἔχυσαν! Μὲ μαρτύρια ἀνήκουστα καὶ θάνατο ἀτιμωτικόν. Ὅχι ὡς δοξασμένοι νεκροὶ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ στιγματισμένοι ὡς ἐχθροὶ τῆς πατρίδας των, μισητοὶ καὶ μετὰ τὸν θάνατόν των, περιφρονημένοι καὶ ἀτιμασμένοι καὶ ἀπὸ τὴν οἰκογένειά των ἀκόμη!...

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀνθρωπότητα δὲν πιστεῦσει τὰ εὐγενέστερα ἀπὸ τὰ παιδιά της σὲ κάτι τὸ ὁποῖο μαρτυροῦν μέχρι θανάτου (καὶ τί θανάτου!) θὰ πιστεύσει καὶ θὰ παραδεχθῆ τοὺς ἀσύδοτους χλευασμοὺς ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται χιλιάδες χρόνια κατόπιν νὰ ἀρνηθοῦν τὸ πᾶν; *

Αὐτὰ περιελάμβανε ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ ἡ Διακήρυξις τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων πρὸ μισοῦ αἰῶνος. Καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτῆ ἰσχύει καὶ σήμερα καὶ θὰ ἰσχύει καὶ εἰς τὸ μέλλον εἶναι μία ἀπαράγραπτη παραγματικότητα.

ΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ Δύση ἐπιστρέφει στοὺς Ἕλληνας.
Πρόκειται γιὰ μιὰ ἔκθεση ποὺ διοργανώ-

* «Διακήρυξις» τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, σελ. 130. Ἀθῆνα 1946.

θηκε από τις 24 Μαρτίου και θα διαρκέσει μέχρι τις 9 Δεκεμβρίου στο Παλάτσο Γκράσι στη Βενετία. Το εβδομαδιαίο περιοδικό "Expresso", αλλά και ολόκληρος ο ιταλικός τύπος προβάλλει την έκθεση που καλύπτει 3.000 τ.μ. με περισσότερα από 1000 εκθέματα από ιδιωτικές συλλογές και 24 μουσεία από 12 χώρες του έξωτερικού (Βατικανού, Μουσείου Λονδίνου, τὸ Λοῦβρο, τὸ Μετροπόλιταν τῆς Νέας Ὑόρκης κ.λ.π.). Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο.

«Εἶναι μιὰ ἐκπληκτικὴ εὐκαιρία τόσο γιὰ τὸν πλοῦτο τῶν γνώσεων ὅσο καὶ γιὰ τὴν ποιότητα τῶν ἰδίων τῶν ἔργων», σημειώνει ὁ ἑλληνιστὴς ἀκαδημαϊκὸς Τζιοβάνι Πουλιεζέ Καρστέλι. «Θέλουμε νὰ ξεκαθαρίσουμε τὴ σημασία τῆς ἀφίξεως τῶν Ἑλλήνων, φορέων ἑνὸς μεγάλου πολιτισμοῦ, στὶς ἀκτὲς τῆς Ἰταλίας. Τί σήμαινε γιὰ τοὺς ντόπιους ἡ συνάντησή αὐτή; Νὰ ἐξηγήσουμε τὴ συμβολὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευσης στὴν ἀνάπτυξη τῆς εὐρωπαϊκῆς κουλτούρας. Ὁφείλουμε νὰ γνωρίζουμε ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἔβαλαν τὴ σφραγίδα τους στὴ μοῖρα τῆς Ρώμης καὶ τῆς Εὐρώπης. Σὲ στιγμὲς μεγάλης κρίσης ἔχουμε τὴν ἀνάγκη νὰ στραφοῦμε καὶ νὰ ἀναγνωρίσουμε τὶς ρίζες τῆς δικῆς μας πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς σύστασης. Καὶ γιατί ὄχι ἀκόμη καὶ νὰ ἐμπνευσθοῦμε; Ἐξ ἄλλου μὴ λησμονοῦμε ὅτι πίσω ἀπὸ τὸν Πλάτωνα κρύβεται ὁ Ἀριστοτέλης».

Αὐτὴ εἶναι μιὰ νότα αἰσιοδοξίας καὶ ἀναγνώρισης ἔστω καὶ ἀργά. Ἡ Εὐρώπη ἂν καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔβαλαν τὴ σφραγίδα τους στὴ μοῖρα τῆς Ρώμης καὶ τῆς Εὐρώπης, ἀφοῦ καὶ τὸ ὄνομα Εὐρώπη εἶναι ἑλληνικό, ἐπιμένουν πεισματικὰ νὰ προσπεροῦν ἀδιάφοροι μέχρι σημείου νὰ ἀγνοήσουν τελείως τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ἀνιστόρητη ἱστορία τοῦ Ντιροζέλ ποὺ ξέχασε νὰ μιλήσει γιὰ τὴν

Ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ τὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξε στὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ. Ἡ ἱστορικὴ ὅμως ἀλήθεια παραμένει ἀτόφια καὶ πραγματικὴ.

ΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ἀπὸ σχετικὸ δημοσίευμα τῆς ἐφημερίδας «Καθημερινή» πληροφορηθήκαμε ὅτι ἔνοπλη συμμορία εἰσέβαλε στὸ ἱστορικὸ μοναστήρι τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα ποὺ βρίσκεται στὴν κατεχόμενη Ἀμμόχωστο καὶ εἶναι γνωστὸ γιὰ τὶς πολυτιμες εἰκόνες του. Τὸ γεγονός δημοσίευσε τουρκοκυπριακὴ ἐφημερίδα καὶ ἐπιδεδαιώσε ὑπουργὸς τῆς τουρκοκυπριακῆς κυβέρνησης. Ἡ συμμορία, ἀπὸ δώδεκα «καλὰ ὀπλισμένους» ἄνδρες, ἐξουδετέρωσε τοὺς φύλακες τοῦ μοναστηριοῦ καὶ παρέμεινε σ' αὐτὸ γιὰ τέσσερις περίπου ὥρες. Σύμφωνα μὲ τὶς πρῶτες πληροφορίες σύλησαν καὶ τὸν τάφο τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ Ἱερὰ Μονὴ πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια εἶχε μετατραπεῖ σὲ Μουσεῖο Βυζαντινῶν εἰκόνων, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀνυπολόγιστης ἀξίας καὶ εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἐκεῖ ἀπὸ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες τῆς κατεχόμενης Κύπρου γιὰ προστασία.

Ἡ παραβίαση τῶν διεθνῶν συμβάσεων ποὺ προστατεύουν τὴν πολιτιστικὴ κληρονομιά τῶν λαῶν εἶναι χωρὶς προηγούμενο. Οἱ δὲ κυρώσεις δυστυχῶς ἀνύπαρκτες. Ἔτσι οἱ διακηρύξεις εἶναι χωρὶς καμιά συνέπεια καὶ συνεπῶς ἀποτελοῦν ἀπλὴ θεωρία. Οἱ καταγγελίες στὴν Οὐνέσκο δυστυχῶς δὲν ἀπέδωσαν καὶ οἱ συμβάσεις ὅτι «ἡ πολιτιστικὴ καὶ φυσικὴ κληρονομιά κάθε κράτους ἀποτελεῖ παγκόσμια κληρονομιά», εἶναι γράμμα κενόν. Ἀλλὰ ὡς πότε;

Η «ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ»

Τὸ ἰσλαμικὸ κόμμα «*εὐήμερίας*» τοῦ κ. Νετζμεντίν Ἐρμπακάν ζήτησε τὴν ἐπιναλειτουργία τῆς «*Ἁγία Σοφιάς*» ὡς τέμενος. Ὁ κ. Ἐρμπακάν ζητάει δηλαδὴ νὰ μετατρέψῃ ἓνα ὀρθόδοξο Ἱ. Ναὸ σὲ τέμενος. Ἡ «*Ἁγία Σοφία*», πέρα ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι Ναὸς τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως μὲ μνημῆες ἀνεπανάληπτες γιὰ τὸν Ἑλληνισμό, εἶναι συγχρόνως καὶ μνημεῖο ὑψίστης ἱστορικῆς, ἀρχαιολογικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀξίας, ποὺ ἀνήκει στὴν ἑλληνικὴ δημιουργία. Ἐγιναν ἄραγε κάποιες ἐνέργειες καὶ διαμαρτυρίες γιὰ νὰ ἀποτραπεῖ κάθε ἐνδεχόμενον πραγματώσεως αὐτοῦ τοῦ σχεδίου;

ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Περίεργα πράγματα συμβαίνουν μὲ τὰ διεθνῆ ὄργανα. Ὅπου π.χ. ἡ Συνέλευση τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης δὲν ἐπιθυμεῖ, γιὰ λόγους ποὺ αὐτὴ γνωρίζει καὶ θεωρεῖ ὅτι οἱ ἄλλοι ἀγνοοῦν, παίρνονται οἱ πιὸ περίεργες ἀποφάσεις. Ὅταν τὰ συμφέροντα συνάπτονται μὲ κάποιους

«*ἰσχυρούς*», ὅπου μάλιστα τὸ κάθε κράτος διαθέτει «*ἰσότιμη ψήφο*» τότε φυσικὰ λαμβάνονται θετικὲς ἀποφάσεις γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν συμφερόντων τῶν «*ἰσχυρῶν*». Ὅταν πρόκειται γιὰ θέματα «*ἡσσονος σημασίας*» ἢ τὸ χειρότερο ἐπιθυμοῦν νὰ διαιωνίζονται ἀντιθέσεις, τότε προτείνουν νὰ λυθοῦν οἱ διαφορὲς μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν. Παράδειγμα μεταξὺ ἄλλων πολλῶν, ἡ δῆλωση τῆς προέδρου τῆς Κοινοβουλευτικῆς Συνέλευσης τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, κ. Λεόαι Φίσερ, σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῶν ἐκπαιδευτικῶν δικαιωμάτων τῆς Ἑλληνικῆς μειονότητας τῆς Ἀλβανίας. Εἶναι, εἶπε, «*τὸ ἀνοιγμα τῶν σχολείων δικό σας πρόβλημα*». Ἀλλὰ πῶς θὰ λυθοῦν τὰ προβλήματα ἀπὸ ἀντιτιθέμενες χῶρες ποὺ δὲν συμφωνοῦν; Ἄν συμφωνοῦσαν τότε δὲν θὰ χρειάζονταν οἱ παρεμβάσεις διεθνῶν ἀρμοδίων(;) ὀργάνων τὰ ὅποια ἀγνοοῦν τὴν οὐσία τῶν θεμάτων ἐνῶ μάλιστα εἶναι ἐντεταλμένα. Δύο μέτρα καὶ δύο σταθμὰ εἶναι κάτι τὸ ἀπαράδεκτο.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΤΟ ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΟ ΤΗΣ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Πρόσφατα διάβασα ένα πολύ αξιολογικό ἄρθρο τοῦ καθηγητοῦ τῆς Καρδιολογίας, στοῦ Πανεπιστήμιου Ἀθηνῶν, κ. Παύλου Τούτουζα. Πιστεύω ὅτι ἐνδιαφέρει καί τοὺς ἀναγνώστες τῶν «Ἀκτίνων»

Τὸ ἄρθρο μὲ τίτλο: «Τὸ πολυδιάστατο τῆς ὑπόστασης τοῦ ἱατροῦ», ποὺ δημοσιεύτηκε στοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰδρύματος Καρδιολογίας («Στοὺς Ρυθμοὺς τῆς Καρδιάς», τεύχος 46, σελ. 21-22), φέρνει στὴν ἐπιφάνεια τὴν «οὐσία» τῆς φύσεως τῆς Ἱατρικῆς καὶ τοῦ Ἱατροῦ, τὶς πνευματικὲς διαστάσεις καὶ τὴν ἀποστολή τους, προσωπικά δὲ, μοῦ θυμίζει τὶς θεμελιακὲς ιδέες τῆς «Ἱατρικῆς τοῦ Προσώπου», τῆς πνευματικο-ψυχο-σωματικῆς ἱατρικῆς, κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ G. Lindeboom.

Ἀπὸ τὸ ἄρθρο σταχυολόγησα κάποιες ἐπισημάνσεις τοῦ καθηγητοῦ, τὶς ὁποῖες ἀξίζει νὰ τὶς παρουσιάσω, ὅπως ὁ ἴδιος τὶς ἐκφράζει μὲ τὸ προσωπικό του ὕφος:

* «Εἶναι δύσκολο ἂν ὄχι ἀδύνατο, νὰ θεωρεῖται ἡ ἱατρικὴ πράξη καὶ ὁ γιατρός κατὰ ξεχωριστὸ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία.

* Τὴν ἐπιστήμη εἶναι δύσκολο ἢ ἀδύνατο νὰ τὴν ξεχωρίσεις ἀπὸ τὴν ἐκκλησία.

* Ὁ Ἱπποκράτης προσπάθησε νὰ δώσει τέλος στὴ δράση τῶν μάγων καὶ τῶν μάντεων καὶ ἔθεσε τὶς βάσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἱατρικῆς πράξης, ἀλλὰ στὰ πλαίσια τοῦ ναοῦ.

* Ἐπρεπε νὰ συμβεῖ ὁ μέγας σταθμός, στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, τῆς ἐνοάρκωσης τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ βελτιωθεῖ ἡ θέση τῆς ἱατρικῆς πράξης στὴ συνείδηση τῶν λαῶν.

* Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἐξασκοῦσε τὸ ἱατρικὸ ἐπάγγελμα καί, μέσα στοῦ χώρου

ποῦ ἐζησε, εἶδε πεντακάθαρα τὴν ἐπίδραση ποὺ μποροῦσε νὰ ἔχει ἡ ἐκκλησία στὴν ἱατρική.

* Ὁ Χριστὸς εἶναι «ιατρός τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων». Εἶναι ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν. Ἐδῶ ἀφομοιώνεται ἡ ἱατρικὴ πράξη μέσα στοῦ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

* Εἶναι πλοῦσιο τὸ ταμεῖο τῆς ἀγάπης, ὅταν κάθε ἱατρικὴ πράξη ἐντάσσεται στὴν ἐκκλησία.

Σ' αὐτὲς τὶς θέσεις-«ὁμολογία» τοῦ κ. Τούτουζα ἀναγνωρίζεις μιὰ πολὺ σύγχρονη ἀντίληψη γιὰ τὴν Ἱατρική καὶ τὴν πραγματικὴ τῆς ἐξάσκηση, ἀναγνωρίζεις τὴ σημασία τῆς χριστιανικῆς πίστεως τοῦ γιατροῦ, ὁ ὁποῖος ἀποβλέπει ὄχι σὲ θεραπεία «νοσοῦντος ὀργάνου», ἀλλὰ σὲ γιατρεία «νοσοῦντος ἀνθρώπου». Πόσο δίκιο εἶχε ὁ T. Bovet ὅταν ἐγραφε: «Στὴν ἱατρικὴ δὲν μποροῦμε νὰ θεραπεύουμε τοὺς ἀρρώστους μας σὰν νὰ μὴν ὑπάρχει Θεός!»

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι, τὰ τελευταῖα χρόνια ἰδιαιτέρως, καθὼς παρακολουθεῖ κανεὶς τὴ σκέψη τῶν συγχρόνων ἐκπροσώπων τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, ὅλο καὶ περισσότερο διαπιστώνει, πόσο καθαρὰ δηλώνουν ὅτι: «ἀκόμη καὶ σήμερα, παρὰ τὶς σημαντικὲς προόδους τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, δὲν μποροῦμε νὰ ἀρνηθοῦμε τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδραση τοῦ παράγοντος τῆς θρησκευτικῆς πίστεως τοῦ ἀσθενοῦς...».

Οἱ «Ἀκτίνες», βεβαίως ἀπὸ τὸ 1937 προβάλλουν, συνεχῶς, τὶς παραπάνω ἀλήθειες. Δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία ὅτι τὸ θρησκευτικὸ βίωμα, μὲ τὴν ἀναγέννηση ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων ποὺ προσφέρει στὸν ἀνθρώπο, ἀποτελεῖ τὸν σημαντικώτερο «παράγοντα ἀσφαλείας» τῆς καθόλου ὑγείας του: φυσικῆς, ψυχικῆς καὶ κοινωνικῆς.

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΕΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΘΗΤΕΙΑ

Σήμερα ή 'Αγωγή 'Υγείας και ή Προληπτική 'Ιατρική σχεδιάζονται όχι μόνο με στόχους βιοφυσικούς, αλλά και ψυχοπνευματικούς. Καί, όντως, για να βοηθηθεί ό γιατρός τόν ασθενή του, όσο τόν δυνατόν καλύτερα και πληρέστερα, δέν μπορεί να άγνοεί παράγοντες, όπως ή πίστις, ή θρησκευτικότητα, ή Χάρις, ό Θεός. Δηλαδή έννοιες, πού ξεπερνούν τόν άπλό «*νευροσωματικό και ψυχοσωματικό στοιχείο*», αντίστοιχών «*σέ ένα κόσμο τού πνεύματος και τού κάλλους*» και νοούνται με τήν «*έσωτερική έμπειρία τού Θεού*» (P. Tournier).

Τελειώνοντας τόν γράμμα μου, κ. Διευθυντά, έπιτρέψτε μου να τόν κλείσω με τίς ύποδειξεις, πού κάνει ό καθηγητής κ. Τουτούζας, πρós τούς γιατρούς. Πρόκειται, κατά τή γνώμη μου, για καθοδηγητικές συμβουλές ό όποιες, άν τηρηθούν, μπορούν να διαμορφώσουν τόν ιδανικό γιατρό, για τήν άσκηση τής ιατρικής τού 21ου αιώνα. Τού αιώνα για τόν όποιο ό Α. Μαλρώ έίχε γράψει: «*Ό είκοστός αιώνας θά είναι ό αιώνας τής θρησκευτικότητας ή δέν θά υπάρξει καθόλου*».

'Απευθυνόμενος ό κ. Τουτούζας, πρós τούς γιατρούς, γράφει στό άρθρο του:

«*Άν συμπεριφερόμαστε καλά, άν πράγματι πορευόμαστε είς όδόν ειρήνης με τήν εύχή τής έκκλησίας... άν είμαστε προσηλωμένοι στην έπιστήμη μας χωρίς θυμό, χωρίς κακία και άλλες άμαρτίες... άν καλλιεργούμε για να πολλαπλασιάσουμε τόν δόθεν τάλαντο, αλλά μέσα στό πνεύμα τής αγάπης τής έκκλησίας, τότε θά έχουμε τήν πρόοδο τής έπιστήμης...»*

Διαβάζοντας τόν άρθρο τού κ. Τουτούζα, έβλεπα μπροστά μου, άνανεωμένο, τόν "Précis de médecine pastorale" τού Α. Niedermeyer.

Με τιμή και αγάπη

MIX. Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

Καρδιολόγος,

Διδάκτωρ Παν/μίου 'Αθηνών.

1. 'Ο άνθρωπος ως έκ φύσεως «*ζώον πολιτικόν*» ('Αριστοτέλους, Πολιτικά 1242α, 2) χρειάζεται και επιδιώκει τήν κοινωνική συμβίωση για να δημιουργήσει μιάν αυτόαρχη κοινωνία, τήν πόλη ή πολιτεία, πού τού έξασφαλίζει τή βιοσυντήρησή του, όπως τόν έπισημαίνει ό Πλάτων στην Πολιτεία του: «*Γίνεταί πόλις... επειδή τυγχάνει ήμών έκαστος ούκ αυτόαρχης αλλά πολλών ένδεης*» (369b). Στην πολιτεία ό άνθρωπος, ως άνεπανάληπτη μοναδική, έτεροειδής προσωπικότητα, άποτελεί τήν ύψιστη άξία (πρβλ. και άρθ. 2 Συντ.). Γι' αυτό, ή πολιτεία δέν άποσκοπεί μόνο στό να καταστήσει τά μέλη τής αυτόαρχης, αλλά και ικανά να ολοκληρώσουν τή ζωή τους ως όντως άνθρωποι. 'Ο 'Αριστοτέλης, στό Πολιτικά του έπισημαίνει τόν διπλό αυτό σκοπό τής πολιτείας, τονίζοντας: «*έκ πλείονων κοινών κοινωνία τέλειος... γιγνομένη τού ζήν ένεκεν, ούσα δέ τού εύ ζήν*» (1252b, 27-30). Τόν εύ ζήν για τόν Σταγειρίτη συνίσταται στό ζήν κατ' άρετήν, στην εύπραξία τών πολιτών νοουμένη ήθικά (Κ. Δεσποτόπουλου, Δοκίμια 1986, σελ. 47). Σκοπός συνεπώς τής οργανωμένης Πολιτείας είναι ή διασφάλιση τής ζωής τού ανθρώπου ως προσωπικότητας μεστής από ήθική άθληση και άριστεία (Δεσποτόπουλου, άνωτ. σελ. 83) και ή δημιουργία προϋποθέσεων για τόν εύ ζήν τών μελών τής. 'Αλλά και στην περίπτωση δέν προσδώσουμε στην πολιτεία ήθικό χαρακτήρα, τόν άποτέλεσμα είναι ότι ή πολιτεία άποτελεί εκείνη τήν όργάνωση τού ανθρώπου, όπου έκτός τών άλλων είναι δυνατή ή πραγματοποίηση τού ήθικού γεγονότος (βλ. 'Ι. Θεοδωρακόπουλου, Εισαγωγή στη φιλοσοφία τόμ. Γ' 365). 'Η Πολιτεία λοιπόν σεβόμενη τόν άνθρωπο ως πρόσωπο όφείλει να παρέχει τή δυνατότητα κάθε μέλος τής να βαδίσει «*όδόν ίδιαν διά τής πολιτείας*», όπως βάδισε ό δίκαιος 'Αριστέιδης, κατά τόν Πλούταρχο, αλλά έν

τῆ πολιτεία.

Ὁ νομοθέτης, στὴν ἐπιδίωξη τοῦ ἀνωτέρω σκοποῦ, πρέπει 1) νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴ διάρκεια τῆς πολιτείας καὶ 2) νὰ ἐναρμονίσει τὰ κατ' ἴδιαν συμφέροντα τῶν κοινωνικῶν ομάδων πρὸς τὸ γενικὸ συμφέρον. Δηλαδή, νὰ μεταβάλει τὴν κοινωνία σὲ κοινότητα, ἢ ὁποία γνωρίζει μόνον τὸ γενικὸ συμφέρον. Τὸ ἔργο του εἶναι δύσκολο, διότι ἡ πάλῃ ποὺ συντελεῖται στοὺς κόλπους τῆς πολιτείας μεταξὺ τῶν ομάδων εἶναι δραματικὴ μὲ κίνδυνον τὰ μέρη νὰ διασπασοῦν τὸ ὅλον (Ι. Θεοδωρακόπουλου, Φιλοσοφία καὶ Ζωή, 1967, σελ. 326, 328).

2. Ἡ ἐξασφάλιση τῆς ὑπαρξεως καὶ τῆς διάρκειας τῆς πολιτείας ἐναντι τῆς ἐξωθεν ἐπιβουλῆς ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων. Τὸ ἄρθρο 4 παρ. 6 Συντ. ποὺ καθιερώνει τὴν ὑποχρέωση ἄμυνας ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τὸ ἄρθρο 13 παρ. 4 Συντ. ποὺ ἐπιτάσσει ὅτι οἱ ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν Πολιτεία προτάσσονται τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἐκφράζουν ὅ,τι ὁ Ὅμηρος στὴν Ἰλιάδα διεκήρυξε διὰ τοῦ Ἐκτορος, δηλαδή «*εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης*», ἀλλὰ καὶ ὁ Σωκράτης δίδαξε καὶ βίωσε: «*...λέληθέ σε, ὅτι μητρός τε καὶ πατρός τε καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερον ἐστὶν ἢ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νῦν ἔχουσιν...*» (Πλάτωνος Κρίτων, 51, Β). Ἐπίσης οἱ συνταγματικὲς αὐτὲς ἐπιταγὲς ἐκδηλώνουν πνεῦμα θυσίας πρὸς τὸν πλησίον, δηλαδή ἀγάπη στὸν ὑψιστο βαθμὸ, διότι ὅπως δίδαξε ὁ Ἰησοῦς «*μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ*» (Ἰωάν. ιε', 13). Ἄλλ' αὐτὰ προϋποθέτουν κατὰ τὸν Σωκράτη κοινὸ νοῦ. Καὶ ὁ κοινὸς νοῦς δὲν εἶναι τόσο κοινός, ὅπως κοινῶς νομίζεται, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν Νικόλαο Δημητρακόπουλο, κορυφαῖο νομομαθῆ καὶ ὑπουργὸ Δικαιοσύνης στὴν κυβέρνησις τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου.

3. Τὸ φαινόμενο τῆς ἀρνήσεως στρατεύσεως ἀποτελεῖ ἐγωιστικὴ ἀντίληψη περὶ

ζωῆς. Τὸ ἄτομο προηγεῖται τοῦ πολίτου. Τὸ ἴδιον συμφέρον τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ἀνάλογο φαινόμενο εἶχε σημειωθῆ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνος, ὅταν οἱ ἀξίες τῆς πολιτείας, συνεπεία τοῦ κινήματος τῶν σοφιστῶν, ἔπαψαν νὰ εἶναι ὑποσυνειδήτες, ἐνστικτώδεις καὶ βέβαιες (βλ. Ν. Πανταζόπουλου, Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ σοφιστές, 1980).

Στὴ χώρα μας τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἐμφανίσθηκε μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον, μὲ τὸ θρησκευτικὸ δόγμα τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά καὶ κατὰ τὴν δεκαετίαν τοῦ 1970 μὲ τοὺς Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1940 ἦταν ἀδιανόητη ἡ ἀποφυγὴ στρατεύσεως. Ἄς θυμηθοῦμε πόσοι Ἕλληνες ἦρθαν νὰ πολεμήσουν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, τὸ 1912, ἀλλὰ καὶ τὸ 1940 ἀπὸ τὰ ὑπόδουλα Δωδεκάνησα καὶ τὴν Κύπρον.

Γιὰ τοὺς Χιλιαστὲς, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση στρατεύσεως ἀντίκειται στὰ προμημονευθέντα ἄρθρα τοῦ Συντάγματος. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς ἀντιρρησίες συνειδήσεως, ποὺ ὡς ὅρος εἶναι ἀόριστος καὶ δυσασπόμενος ἀλλὰ καὶ ὡς φαινόμενο συνδέεται μὲ λόγους εὐμάρειας καὶ μὴ προσαρμογῆς στὶς συνθήκας τοῦ στρατοῦ. Γιὰ τὴ διαπίστωση ἂν πράγματι κάποιος εἶναι ἀντιρρησίας συνειδήσεως δὲν ἀρκεῖ ἡ δήλωσις τοῦ νεοκατατασσόμενου (ἔστω κατόπιν ἀναβολῆς 25χρονον), ἀλλὰ ἀπαιτεῖται μακρὰ σειρὰ ἐτῶν, ὥστε νὰ διακριθῶθαι δι' ἔργων ἢ δήλωσίν του, ὅποτε μᾶλλον εἶναι ἀδύνατη καὶ μὴ παραγωγικὴ ἡ στρατεύσις του.

4. Ἡ ἐναλλακτικὴ θητεία, ἔστω στὰ σύνορα, δὲν συνιστᾷ ἐκπλήρωσις τῆς ὑποχρεώσεως στρατεύσεως. Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι ὁ στρατὸς ἔχει σκοπὸ νὰ ἐκπαιδεύσει τὸν ἐνστολο πολίτην καὶ νὰ τὸν καταστήσει ἱκανὸ νὰ ἀμυνθῆ, ἐν καιρῷ πολέμου. Κάθε εἰδικότητα στὸ στρατὸ προϋποθέτει τὴ βασική, ποὺ εἶναι ὁ χειρισμὸς τοῦ ὄπλου, ἔστω ὡς ἀπλοῦ τυφεκιοφόρου (πχ. τυφεκιοφόρος-ὀδηγός, τυφεκιοφόρος-τραυματιοφορεὺς κ.λ.π.).

Προτού θεσμοθετηθεί ό έναλλακτική θητεία, πρέπει ό νομοθέτης νά δει τί ισχύει στις όμορες χώρες, όπως συμβουλευεί ό Πλάτων στους Νόμους του. Είμαστε ανάδελφο Έθνος και όλιγάνθρωπο Κράτος περιβαλλόμενο από πολυάνθρωπα κράτη, πού δέν τρέφουν όλα φιλειρηνικά αισθήματα απέναντί μας και δέν αναγνωρίζουν την έναλλακτική θητεία. Ό έξ Άνατολών σύμμαχος στό ΝΑΤΟ, έχει θεσπίσει την έναλλακτική θητεία;

Άς αναλογισθούμε, αν αύξηθεί ό αριθμός των άπαλλασσομένων της στρατεύσεως, δηλώνοντας αντίρροσές συνειδήσεως, πού θά όδηγηθούμε. Όπως σημειώνεται δέν μπορούμε νά προσφέρουμε στόν έαυτό μας τη πολυτέλεια της μικρασιατικής καταστροφής, όπως τό 1922, γιατί στό κάτω-κάτω δέν έχουμε άλλη Μικρασία νά χάσουμε πιά ή μήπως έχουμε τη Θράκη και τὰ Αίγαιοπελαγίτικα νησιά μας; (βλ. Άλ. Τσιριντάνη, Έμεις οι Έλληνες, 1978, σελ. 73, Μητροπολίτη Δημητριάδος Χριστοδοούλου, Άντιρροσές Συνειδήσεως, 1988).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΟΪΛΕΝΤΑΚΗΣ

Έφέτης Διοικ. Δικαστηρίων
Δρ. Νομικής

ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Κύριε Διευθυντά,

Στό τεύχος Μαρτίου 1996 των «Άκτιών» διάβασα μιá πολύ χαρακτηριστική περικοπή του άείμνηστου Καθηγητή Ά. Τσιριντάνη, ό όποιος έγραφε: «Έκείνο πού θά θέλαμε νά πούμε είναι ή ανάγκη νά έκτιμηθώ και πάλι σήμερα από την εποχή μας ή μεγάλη πολιτική αξία πού λέγεται **παρελθόν**. Είναι αλήθεια πώς ό σημερινός άνθρωπος έκοίταζε τό παρελθόν άλλοτε μέ μάτι άδιάφορο, σαν κάτι νεκρό, άνίκανο νά ασκήση μιá ζωογόνο έπιρροή πρός την κατεύθυνση του μέλλοντος, άλλοτε πάλι σαν

τροχοπέδη... Αυτό έστέρησε τον νεώτερο κόσμο από τις ρίζες του...»

Κάτι παρόμοιο τονίζει ό σύγχρονος Βρετανός ιστορικός Έρικ Χόμπσπιαουμ στό τελευταίο βιβλίο του «*Η έποχή των άκρων, ό σύντομος είκοστός αιώνας 1914-1991*». Γράφει εκεί ότι ένα από τὰ δυσάρεστα της έποχής μας είναι ότι τό παρελθόν έχει χάσει πιά τό ρόλο πού έπαιζε άλλοτε.

Μετά τη διαπίστωση αύτη θά ήθελα νά θυμηθούμε τό παρελθόν των «Άκτιών», μιá πλούσια ιστορία περισσότερο από πενήντα έτών, πού μäs έδωσε πολλά. Έπιτρέψτε μου νά θυμήσω μερικά όνόματα. Έκτός από τον προαναφερθέντα έμπνευστή του περιοδικού αυτού και του κινήματος αυτού, Άλέξανδρον Τσιριντάνη, τους δύο συναδέλφους του στη Νομική Γ. Ράμμο και Π. Ζέππο. Άπό τον τομέα των Φυσικών Έπιστημών τους καθηγητάς Σ. Πλακίδη και Δ. Κωτσάκη και τους συνεχιστάς των. Άπό τον κλάδο της Ιατρικής τον πρωτεργάτη Ά. Άσπιώτη και τους συνεργάτες Δ. Χαροκόπο, Α. Καραντώνη, Ά. Περίδη κάτω από τη σεβάσμια σκιά του καθηγητή Μ. Γερουλάνου.

Άλλα και σε άλλα επίπεδα τό παρελθόν των «Άκτιών» μäs πρόσφερε πολλά. Στην πεζογραφία και στην φιλολογική κριτική μέ τους Δ. Πόθο (Π. Κλωνάρη) και Σ. Χατζηδάκη (Σ. Καλησπέρη).

Στην ποίηση μέ τους άλησμόνητους Γ. Βερίτη, Σ. Μπολέτση, Γ. Καχριμάνη και άλλους πού μέ την ίδια λύρα ύμνησαν τὰ μεγάλα και ιερά. Και σε άλλους σημαντικούς κλάδους μäs έδωσαν φώς οι «Άκτινες» και κοντά στα πιό γνωστά όνόματα ήταν και οι άκούραστοι μεταφραστές, όπως ή Δέσποινα Άσπιώτη (Άκύλα) και ό Γ. Περής. Θησαυρός λοιπόν τό παρελθόν και κατά τον ίδρυτή των «Άκτιών» και κατά τον Άγγλο ιστορικό.

Μέ άγάπη

ZAKEΛINA ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ

Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ

Κύριε Διευθυντά,

Στην εφημερίδα «*Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*» (Μάρτιος 1996), αναφέρονται μεταξύ των άλλων και τὰ ἑξῆς:

«Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς Διεθνοῦς ἡμέρας τῆς Γυναίκας ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Santer προέβη σὲ δήλωση σχετικά μὲ τὴν ἰσότητα εὐκαιριῶν μεταξύ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν.

Προβαίνοντας σὲ ἓνα ἀπολογισμὸ τῶν μέχρι τώρα δράσεων τῆς Ἐπιτροπῆς στὸν τομέα αὐτό, τόνισε κατ' ἀρχάς τὴν προσωπικὴν του ἀφοσίωση στὴν ὑπόθεση τῆς ἰσότητας, μιὰ ὑπόθεση, ἡ ὁποία ἔχει στόχο τὴ συμφιλίωση τῆς ἐπαγγελματικῆς καὶ οἰκογενειακῆς ζωῆς. Ἡ ἰσορροπία μεταξύ ἐπαγγελματος καὶ οἰκογένειας θὰ ἐπαναπροσδιορίσει, σημείωσε, τὸ ρόλο τῆς ἐργασίας. Εἰδικότερα ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς ἀναφέρθηκε:

- *στὸ 4ο πρόγραμμα δράσεως 1996-2000*

- *στὸ πρόγραμμα ἰσότητας εὐκαιριῶν τοῦ 1995*

- *στὶς προσπάθειες γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν στὴ λήψη ἀποφάσεων*

- *στὴν ὑπογραφή ἀπὸ τοὺς κοινωνικοὺς εταίρους συμφωνίας γιὰ τὴ γονικὴ ἄδεια».*

Ὡραῖες προοπτικές. Ἄξιόλογα ἴσως προγράμματα. Πῶς ὅμως οἱ προοπτικὲς θὰ πραγματοποιηθοῦν καὶ πῶς θὰ ὑλοποιηθοῦν τὰ προγράμματα, χωρὶς τὶς πνευματικὲς βάσεις ποὺ ἀπαιτοῦνται; Πουθενὰ δὲν ἀναφέρεται ἡ λέξι ἀρετή, ἡ λέξι ἀγάπη, ἡ λέξι προσφορὰ καὶ θυσία. Ἀπὸ ποιοὺς θὰ ὑλοποιηθοῦν καὶ πῶς θὰ ἐπιδράσουν τὰ προγράμματα αὐτὰ στὴ γυναικεῖα φύση, ποὺ στὸν ἀγῶνα τῆς γιὰ τὴ ζωὴ, πολλὰς φορὲς, λησμονεῖ τὴν ὑπερφυσικὴ ἀποστολὴ τῆς καὶ ἐγκληματεῖ ἀπέναντι στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τῆς καὶ αὐτὸ τὸ σπλάχνο τῆς;

«Ἡ συμφιλίωση τῆς ἐπαγγελματικῆς καὶ οἰκογενειακῆς ζωῆς», ὠραία σὰν ἔκφρα-

ση ἀλλὰ καὶ σὰν οὐσία, ἐφ' ὅσον στοχεύει στὸν μεταφυσικὸ παράγοντα. Τόσο ἡ γυναίκα ὅσο καὶ ὁ ἄνδρας, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπὸ γερὴ θεμελίωση, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ διατηρηθεῖ μιὰ πραγματικὴ ἰσότητα, μεταξύ τῶν δύο φύλων στὴν οἰκογένεια, στὸ ἐπάγγελμα καὶ στὴν κοινωνία, ποὺ εἶναι ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπός.

Ἐνῶ ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ ἀκούγονται καὶ γράφονται πολλὰ γιὰ τὴν γυναίκα καὶ τὴν μέρμνα γι' αὐτὴν καὶ τὰ δικαιώματά τῆς, ἀπὸ τὴν ἄλλην ἐνισχύεται ἡ ἐμπορικὴ ἀντιμετώπιση τῆς γυναίκας, μὲ πρῶτο δάσκαλο τὴν τηλεόραση ἀνά τὸν κόσμο καὶ τὶς προκλητικὲς ἀφίσσες σὲ κάθε στάση τῶν λεωφορείων καὶ στὰ καταστήματα, γιὰ λόγους διαφημιστικοὺς καθαρὰ, ποὺ συνεπάγονται χρῆμα, πολὺ χρῆμα, ἀφοῦ σήμερα αὐτὸ βίαια κυριαρχεῖ στὶς καρδιές, ὅταν λείπει ὁ πνευματικὸς προσανατολισμός.

Πότε τὸ ἐπαναστατικὸ μήνυμα τοῦ Ἁπ. Παύλου *«οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θῆλ»* θὰ υιοθετηθεῖ ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ὑπάρξει συνέλεια στὰ λόγια καὶ στὰ ἔργα καὶ στὰ προγράμματα;

Πότε θὰ γίνῃ κατανοητὸ ὅτι ὅταν λείπουν οἱ ψυχικὲς δυνάμεις, ποὺ εἶναι ὁ πολυτιμότερος καὶ ἀποτελεσματικότερος παράγοντας, γιὰ τὴν ἐπιτυχία κάθε ἔργου, ὅσο ὠραῖα προγράμματα κι ἂν ἐκπονοῦνται, οἱ στόχοι δὲν κερδίζονται;

Μὲ ἐξαιρετικὴ τιμὴ

ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ

ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ

Τὸ θέμα ἀνακινήθηκε ἀπὸ τὴν δημοσίευση, τὴν 28-3-96, συνέντευξης γιατροῦ, Δ/τοῦ τῆς Μονάδας Ἐντατικῆς Θεραπείας τοῦ Νοσοκομείου «Ἅγιος Σάββας», πρὸς δημοσιογράφο ἡμερησίας Ἀθηναϊκῆς ἐφη-

μερίδας. Αποκαλύπτει τρεις περιπτώσεις εϋθανασίας, στις οποίες έλαβε μέρος. Το γεγονός έτάραξε τὰ νερά, έλαβε διαστάσεις και αύθημερόν, τήν 28-3-96, ώρα 22.45' έγινε συζήτηση για τήν εϋθανασία στην τηλεόραση στο κανάλι MEGA.

Συντονίστρια ή κ. "Έλλη Στάη και καλεσμένοι ένας καθηγητής Πανεπιστημίου, Ίατροδικαστής, ένας πολύ γνωστός ποινολόγος, και τρεις γιατροί, εκ των οποίων οι δύο Δ/νται Μ.Ε.Θ., του Έρυθρού ό ένας και του Άσκληπείου ό άλλος, και ή τρίτη γιατρός τής Παρηγορητικής Ίατρικής του Άρεταίειου.

Έπίσης έλαβε μέρος και πολίτης που είχε παραμείνει σε Μ.Ε.Θ. επί 50 ήμέρες.

Η συζήτηση συνεχίστηκε και έκλεισε τήν Πέμπτη, 4-4-96, με καλεσμένους τόν όμολογήσαντα γιατρό, τόν προαναφερθέντα Δ/ντή του Νοσοκομείου του Έρυθρού Σταυρού, έναν ακόμη γιατρό και έναν δημοσιογράφο, παρενέβησαν δε προγραμματισμένα Έρεϋς-Ψυχίατρος και ένας Άρεοπαγίτης.

Άπό τήν διεξαχθείσα, σε χαμηλούς τόνους, συζήτηση, φαίνεται καθαρά ή μεγάλη δυσκολία τής επίλυσης του προβλήματος, που αιώνες άπασχολεί ιερείς, φιλοσόφους, γιατρούς, νομικούς και εύρύτερα τήν Εκκλησία, τόν Νομοθέτη, τήν Δικαιοσύνη, τόν Τύπο. Η διαφωνία ύπηρεξε κάθετη, άπόλυτη μεταξύ του όμολογήσαντος και του Δ/ντου Μ.Ε.Θ. του Έρυθρού.

Ο πρώτος που ή συντονίστρια έπαινούσε συνεχώς τó θάρρος του να μιλήση δημόσια για τήν δραστηριότητά του, έδήλωσε ότι δεν έχει καθόλου μετανόησει, και ότι τó ίδιο θά έπραττε και στο μέλλον. Ήταν βέβαιος ότι οι άσθενείς του ήσαν καταδικασμένοι. Σημειωτέον ότι στην μιá περίπτωση έπρόκειτο για παιδι με φοβερά έγκαύματα. Λέγει όμως ότι για τήν άπόφαση τής εϋθανασίας πρέπει να προηγηθεί μεγάλη περίσκεψη. Ύπάρχει προσωπική ευθύνη του γιατρού, μόνου άρμοδίου ν' άποφασίση. Τó χρονικό σημείο τής επέμβασης θά έξαρτη-

θεϊ άπό τήν συνεκτίμηση πολλών παραγόντων, ακόμη και του κοινωνικού περιβάλλοντος, θά γίνη δέ μόνον εάν *«ώφελει»* τόν άσθενή. Η γνώμη των συγγενών είναι τελείως άνευ σημασίας. Έπικαλέσθηκε ότι κατά τόν Ίπποκράτη *«δέν πρέπει να προσπαθοϋμε να θεραπεύσουμε κάποιον που τόν έχει κατακυριεύσει ή νόσος»*. Επίσης ότι ή Παγκόσμια Όργάνωση Ύγείας είναι κατά τής λήψεως *«ήρωικών μέσων»* Κατά τήν γνώμη του, τó κενόν νόμου για τήν εϋθανασία, που ύπάρχει στην Ελλάδα, δεν ένδεικνυται να καλυφθί, διότι δεν μπορεί ό νόμος να ύποκαταστήση τήν ύπευθυνότητα του γιατρού.

Άπό τήν αντίπερα όχθη ό Δ/ντής τής Μ.Ε.Θ. του Έρυθρού έδήλωσε τελείως άντίθετος με κάθε κίνηση ίατρική που βοηθεί τόν θάνατο. Η προσπάθεια τής διάσωσης τής ζωής, είτε, πρέπει να συνεχίζεται με παράλληλη, ει δυνατόν, έξασφάλιση τής ανακούφισης, άπό τούς πόνους. Μόνο σε περίπτωση βεβαίου έγκεφαλικού θανάτου δικαιολογείται ή έγκατάλειψη του άγώνα, και τούτο άφου περάση 10ήμερο άπό τήν πιστοποίηση. Δεν έπιτρέπεται ν' άποφασίση ό γιατρός και όχι ό Θεός τόν χρόνο του τερματισμού τής ζωής, όταν αύτή, έστω και έλάχιστη, έξακολουθεί να ύπάρχει, και άν ακόμη ό θεράπων είναι πεπεισμένος για τήν άνυπαρξία έλπίδας ανάνηψης. Τονίζει ότι οι συγγενείς σπάνια ζητούν τήν διακοπή τής προσπάθειας. Τέλος, προσθέτει, ότι ή τυχόν άπόφαση του πάσχοντος για διακοπή πρέπει να δηλώνεται κατά τήν διάρκεια τής άρρώστειας και όχι με προηγούμενη διαθήκη εϋθανασίας (Living Will) που συντάγη όταν ήταν ύγιης.

Η γιατρός του Άρεταίειου, τής Παρηγορητικής Ίατρικής, ύποστήριξε ότι τó να σταματά ή Ίατρική στο *«θεραπεύω»* καταντά άπάνθρωπο και χιλευρικό. Ίδιαίτερα για τούς ήλικιωμένους, τούς αναπήρους και λοιπές ομάδες, όπου ή θεραπεία είναι άδύνατος. Έκει χρειάζεται ή βοήθεια για τήν συνέχιση, με θάρρος και έλπίδα, τής οποια-

οδήποτε ζωής. Οί ασθενείς δεν θέλουν φυσικά τὸν πόνο, ἀλλὰ τὴν ζωὴν θέλουν. Ἀπόδειξη τὸ ὅτι δὲν αὐτοκτονοῦν. Κατὰ τὴν γιαντρὸ ἡ κοινωνία ὑποχρεοῦται ν' ἀναπτύξῃ Παρηγορητικὴ Ἱατρικὴ καὶ ὄχι εὐθανασία. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἀσκληπιείου ἔκανε λόγο γιὰ μιὰ ἔμμεση εὐθανασία, ὡς συνέπεια τῆς συνηθισμένης στὸ Νοσοκομεῖο ἐλλείψει κλινῶν ἐπιλογῆς μεταξὺ τῶν ὑποψηφίων γιὰ τὴν Ἐντατικὴ. Προτιμῶνται οἱ νεώτεροι καὶ οἱ πλέον ἀνακτῆσιμοι. Οἱ ἄλλοι μένου ἀπέξω. Ἐπιλογὴ ἐπίσης γίνεται καὶ στὴν χρῆση τῶν μέσων θεραπείας. Στὴν ὀξεία λευχαιμία π.χ. δὲν γίνεται τεχνητὸς νεφρὸς, οὔτε παρέχεται ἀναπνευστήρας.

Ἡ ἄποψη αὐτὴ ἀπεκρούσθη, διότι ἀφορᾷ ὄχι τὴν εὐθανασία ἀλλὰ ἄλλο ζήτημα: τὴν Οἰκονομία τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας. Ὁ γιαντρὸς καὶ τότε θ' ἀγωνισθεῖ γιὰ ἀνεύρεση Μ.Ε.Θ. καὶ μηχανημάτων. Τέταρτος γιαντρὸς τάσσεται κατὰ τῆς σκοπίμου διακοπῆς τῆς ζωῆς, νομίζει ὅμως ὅτι πρέπει νὰ γίνεται σεβαστὴ ἡ ἐπιθυμία τῶν ἡλικιωμένων νὰ μὴν εἰσάγονται στὰ Νοσοκομεῖα, ἔστω καὶ ἂν ὁ γιαντρὸς τὸ κρίνει ἀπαραίτητο, ἀλλὰ νὰ πεθαίνουν στὸ σπίτι τους, κοντὰ στοὺς δικούς τους.

Κατὰ τὸν Καθηγητὴ-Ἱατροδικαστή, ὑπάρχει σύγχυση ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν γιαντρῶν, ὡς πρὸς τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου, γεγονὸς ποὺ δυσκολεύει περισσότερο τὴν λύση τοῦ προβλήματος. Ὁ ἴδιος ὑποστηρίζει ὅτι ἡ γνώμη τῶν συγγενῶν εἶναι τελείως ἀδιάφορη, σημασία ἔχει μόνον ἡ ἀπόφαση τῶν ἀρρώστων, ποὺ πιθανὸν ὅμως νὰ ὑποκρύπτει ἐλπίδα καὶ αἴτημα δοηθείας. Ὡς πρὸς τὴν διαθήκη εὐθανασίας (Living Will) λέγει ὅτι ἐγκαταλείπεται στὸ Ἐξωτερικόν, γιὰτὶ δὲν ἐκφρά-

ζει τὴν ἀληθινὴ βούληση, ἀφοῦ συνετάγη ὅταν ὁ πάσχων εὐρίσκετο σὲ τελείως διαφορετικὴ κατάσταση.

Ὁ ποινικολόγος ὑπεστήριξε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει δικαίωμα στὸν θάνατο, τὸ ὁποῖο περιορίζει ἡ Χριστιανικὴ Ἐθρησκεία καὶ ἡ φιλοσοφία. Ἐὰν συνεπῶς ὁ ἴδιος ὁ ἀσθενὴς ζητήσῃ τὴν εὐθανασία πρέπει νὰ τοῦ δοθῇ.

Ὁ Ἱερεὺς-Ψυχίατρος διαφωνεῖ σὲ ὅλα τὰ σημεῖα μὲ τὸν ὁμολογήσαντα. Ὁ Θεὸς δίνει τὴν ζωὴ καὶ Ἐκεῖνος ἀποφασίζει τὴν περαιοσὴ τῆς. Προσθέτει ὅτι πολλοὶ συγγενεῖς ποὺ συνήνεσαν στὴν διακοπὴ βαρύνονται ἀπὸ συνεχεῖς τύψεις ποὺ μεταφέρουν στὸν ἐξομολόγο τους.

Τέλος, ὁ Ἀρεοπαγίτης δέχεται ὅτι τὸ ὑπάρχον στὴν Ἑλληνικὴ νομοθεσία κενὸ γιὰ τὴν εὐθανασία εἶναι ἠθελημένο. Ὅτι ἡ περὶ πτώση καλύπτεται ἀπὸ τὶς διατάξεις περὶ ἀνθρωποκτονίας, καὶ ὅτι, μὲ τὴν ἐπερχόμενη στὴν κοινωνία ἀλλαγὴ τῶν ἀντιλήψεων, δυνατὸν νὰ νομοθετηθῇ ἐλαφροτέρα ποινὴ. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ κρίνει ἀπαραίτητο εἶναι νὰ καθορίζεται ἐπακριδῶς μὲ τὸν νόμο ἡ ἐπέλευση τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου. Αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ κλεισιμὸ τῶν συζητήσεων, κατὰ τὶς ὁποῖες, θὰ μπορούσε νὰ παρατηρηθῇ ὅτι δὲν ἐτονίσθη ὁ κίνδυνος τῆς κατάχρησης τῆς εὐθανασίας, ἐν ὄψει μάλιστα τῆς ἀναπτύξεως τῶν μεθόδων μεταμοσχεύσεων, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια.

Μετὰ τὸ ἀνωτέρω ὡς πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τὸν Τύπο, ὁ Ἱατρικὸς Σύλλογος Ἀθηνῶν ἐπισημαίνει τὴν ἀναγκαιότητα εὐρείας συζήτησης καὶ παίρνει τὴν πρωτοβουλία τῆς διοργανώσεώς της.

Μετὰ τιμῆς
Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ο ΜΥΣΤΗΡΙΩΔΗΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΣ

Εἰς τὴν ὑπὴνεμον φάραγγα, τὴν σχηματιζομένην μεταξὺ τῶν δύο ἀντικρυς ὑψομένων λοφίσκων, ἐγγὺς τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὑπερκειμένου ὀπισθεν φαλακροῦ ὑψώματος, ἔνθα τὰ λείψανα τοῦ παλαιοῦ κάστρου, ἔκειτο ἐξοχικός τις ναῖσκος μετὰ τινων κατηρειπωμένων προσκτισμάτων, περιβαλλόμενος ὑπὸ σεσαθρωμένου μανδρότοιχου. Τὰ παμπάλαια ταῦτα κατάλοιπα, διαλαμψάσης ποτὲ ἀνδρώας Μονῆς, ἀνθιστάμενα εἰς τὴν ροὴν τοῦ χρόνου, ὤρθουν θαρραλέως τὸ βραχὺ αὐτῶν ἀνάστημα ἐπὶ αἰῶνας. Καὶ ἐκδιηγούντο τὴν ἱστορίαν των εἰς τὴν ἐρημίαν, ἥτις σιωπῶσα ἔδιδε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν σπάνιον ἐπισκέπτην τῆς ὄπως τὴν ἐνωτισθῆ καὶ αὐτός, πλουτίζων τὰς γνώσεις του. Ἐκ τοῦ μακρόθεν, ὁ ναῖσκος οὗτος, μετὰ τῶν σωζομένων προσκτισμάτων του ὀρώμενος, ἐνεθυμίζε δρέφος καθεῦδον εἰς μητρικὴν ἀγκάλην. Οἱ δὲ περιβάλλοντες αὐτὸν ὑλῶδεις ἐκ σχοίνων καὶ μύρτων λοφίσκοι, ὡς ὠλέναι βρεφοκρατούσης τὸ τέκνον τῆς μετὰ στοργῆς καὶ τρυφερότητος.

Ὁ ναῖσκος οὗτος, ἀποληρονομημένος ὑπὸ πάντων, ἔζη λανθανόντως ὡς ἐν χειμερῖα νάρκη εὐρισκόμενος. Ἦρχισε δὲ ἀφύπνιζόμενος καὶ ἐπανερχόμενος ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ἐνεργὸν ζωὴν, ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε νὰ τὸν ἀναστήσῃ ὡς νέον τετραήμερον Λάζαρον, ὁ συνώνυμός του πατὴρ Λάζαρος ὁ ἐκ τῆς πλησίον κειμένης κώμης φέρων καὶ τὸ ὄφθιμιον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου, καίτοι προερχόμενος ἐκ τοῦ ἐγγάμου κλήρου. Ἐλαβε δὲ τοῦτο περισσότερον ὡς ἠθικὴν ὑποστήριξιν ἢ ἁμοιβὴν μετὰ τὴν πρόωρον χηρείαν του. Οὗτος ἐστερηθῆ τῆς συλ-

λειουργοῦ πρεσβυτέρας του τὸ πέμπτον ἀπὸ τῆς χειροτονίας του ἔτος, μὴ καταλιπούσης αὐτῷ τὴν παράκλησιν ἀλλὰ καὶ τὴν μέριμναν τέκνου τινὸς ὡς οὔσα στείρα. Ἐκτοτε οὗτος ἐδίωκε τὸν μοναχικὸν βίον ἐν τῷ κόσμῳ, σχολάζων ἀνελλιπῶς εἰς τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας, τὴν μελέτην καὶ τὴν ἱερὰν ἐξομολόγησιν. Ἐπισκευάσας ἕξ ἰδίων καὶ τῇ συνδρομῇ καὶ βοηθείᾳ εὐσεβῶν τινων κατοίκων τῆς κώμης τὸν ναῖσκον, ἤρχισε νὰ τὸν λειτουργῇ κατ' ἀρχὴν τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης του καὶ ἐκτάκτως ὅτε τοῦτο ἐζητεῖτο ὑπὸ τινων χριστιανῶν. Ἀργότερον συνήθιζε νὰ διαμένῃ περιοδικῶς ἐκεῖ ἀφοῦ ἀνεστήλωσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τὸ μερικῶς διατηρούμενον μέρος τῶν προσκτισμάτων. Κατοικήσας μονίμως πλέον αὐτὸ διῆγε μονήρη βίον, εὐρῶν ἐκεῖσε τὴν παράκλησιν καὶ τὴν γαλήνην, ἐγγὺς τῆς μητρὸς φύσεως, «ἐνώπιος ἐνωπίω» τοῦ κτίσαντος αὐτήν. Τοὺς πρώτους χρόνους διέμενεν ἐν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τοῦ Πάσχα ἕως τὰς ἀρχὰς τοῦ Σαρανταήμερου τῶν Χριστουγέννων. Δοθέντος κατ' ὄρθρον ὑπὸ τῶν δυνόντων Πλειάδων τοῦ μηνύματος περὶ τοῦ ἐπερχομένου χειμῶνος, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, κατήρχετο εἰς τὴν κώμην ὄπως παραχειμάσῃ πλησίον τῶν ἐπιζώντων ἐτιγονέων τῆς ἐκλειπούσης συζύγου του. Ὅτε δὲ ἀνεχώρησαν καὶ οὗτοι πρὸς συνάντησιν τῆς πολυκλαύστου θυγατρὸς των, ἐγκατεστάθη μονίμως καὶ δι' ὅλου τοῦ ἔτους εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην ἣν δὲν ἀντήλλασεν, ὄπως ἔλεγεν, οὐδὲ μὲ τὰ μυθώδη ἀνάκτορα τοῦ Σαρδαναπάλου. Ἐκεῖ ὁρῶν «ἐν ἐσό-

πρω» τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς, συνέβαλλεν συνδοξάζων νυχθήμερον αὐτὸν μετὰ τῶν πολυπληθῶν ἀηδόνων, τῶν κοσσοσύφων καὶ τῶν φιλοπαιγμόνων στρουθίων τῶν «**εὐρόντων ἑαυτοῖς οἰκίαν**» εἰς τὰς ἐξωτερικάς ὁπὰς τοῦ ναῖσκου καὶ τοὺς γρύλλους καὶ τὰ νυκτόδια πτηνὰ ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς συμφωνίας τῆς ἀσκητικῆς χαρμολύπης. Συναναστρέφετο δὲ λίαν εὐχαρίστως τοὺς ἀγαθοτάτους αἰπόλους καὶ ποιμένας οἵτινες ἀπομονωμένοι τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ἀνεζήτουν ἐν αὐτῷ τὴν ἀνθρωπίνην παρουσίαν καὶ ἀναστροφὴν. Ἀσμένως δὲ ἤκουον τὰς γλαφυράς βιβλικὰς διηγήσεις του καὶ ἐνηχοῦντο τὴν διδαχὴν τοῦ ἐρημίτου προφήτου οἰκοδομοῦμενοι καὶ παραμυθούμενοι.

Ὁ ναῖσκος ἐπανηγύριζεν ἐξοχικὴν πανηγυριν τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου. Ὁρθρου βαθέος, προσήρχοντο οἱ προσκυνηταὶ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των καὶ τῶν ὑποζυγίων των ἐμφορτῶν ἐμψύχου καὶ ἀψύχου φορτίου. Τὸ μὲν ἐξ ἄρτι ζυμωθέντων αιτίων ἄρτων, πλακούντων ἐν ἐλαίῳ ἐψημένων καὶ ποικίλων ἄλλων νησισιμίων παρασκευασμάτων ὧν ἡ γυναικεία τέχνη ἐφευρίσκει, εἶτι δὲ καὶ οἴνου ἀφθόνου, τὸ δὲ ἐκ τρυφερῶν τεκναρίων κατὰ προτίμησιν ἀρρένων «**ὡς ὑπερεχόντων**», ἅτινα ἐκαθέζοντο «**μεσογόμεν**». Τινὰ ἐκ τῶν ὑποζυγίων θὰ ἐπέστρεφον περὶ τὴν δείλην κατάφορτα μέχρις ὧτων ἐκ κλάδων βαίων. Ταῦτα ἀπέκοπτον ἀναρριχώμενοι ὡς αἴλουροι ἐπὶ τῶν δύο φυλλομανῶν ἀειθαλῶν δαφνῶν τοῦ περιδόλου τοῦ ναῖσκου ἔφηβοι, εἰς ὧν τὸ ἄνω χεῖλος ὑπέφωσκεν ἤδη ὁ πρῶτος μύσταξ. Εἰς τοῦτο ἐπρόθυμοποιοῦντο συναγωνιζόμενοι μάλιστα ἅπαντας τοῦτο μὲν παίζοντες τοῦτο δὲ ἐπιδεικνύοντες τὴν ἀνατέλλουσαν ἀνδροπρέπειάν των εἰς τὰ συλλέγοντα τοὺς καταπίπτοντας κάτωθεν αὐτῶν κλάδους συνομήλικά των κοράσια. Τὰ κομιζόμενα εἰς τὴν κώμην φορτία θὰ διενέμοντο εἰς τοὺς τρεῖς ἐνοριακοὺς ναοὺς αὐτῆς καὶ εἶτα κο-

πτόμενα εἰς λεπτοτέρους κλαδίσκους θὰ εὐλογοῦντο εἰς τὸν ὄρθρον τῆς ἐπομένης διανεμόμενα εἰς τοὺς πιστοὺς, ὅπως ὑποδεχθῶσι καὶ οὗτοι «**ὡσεὶ παῖδες**» τὸν ἀναστήσαντα τὸν πανηγυρίζοντα ἁγίον των. Πολλὰ τῶν προσκυνητριῶν, αἱ νεώτεραι, αἱ εὐχερέστερον περιπατοῦσαι καὶ κόπτουσαι, ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὰ κάνιστρά των καὶ τὰ μικρὰ των δισάκια πρὸς συλλογὴν ἀγρίων λαχάνων καὶ κοχλιῶν ἀκόμη, ἐὰν τὰς ὀρθρινὰς ὥρας εἶχε ἐπέλθῃ λεπτὸς ἕτετός, γνωρίζουσαι ὅτι θὰ ἐξήρχοντο οὗτοι πρὸς βοσκήν κρυπτόμενοι ἅμα τῇ ἐξόδῳ τοῦ ἡλίου ἐκ τῶν νεφῶν. Οὐκ ὀλίγοι δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐπεσκέπτοντο καὶ τὰς μάνδρας τῶν γειτονικῶν ποιμνίων ὅπως προμηθευθῶσι τὸν πασχάλιον ἄμνόν κατόπιν προσεκτικῆς ἐπιλογῆς καὶ μὲ τὸν σχετικὸν «**σκόντον**». Τοῦτον ὠδήγουν, ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν κώμην «**πρὸ ἕξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα**» εἰς τοὺς οἴκους των «**ὡς πρόβατον ἄφωνον ἐπὶ σφαγὴν**». Καὶ θὰ ἐτύγχανε μὲν ἱεροσολυμητικῆς ὑποδοχῆς ὑπὸ τῶν ἀνάκων παιδῶν ἀλλὰ θὰ εἶχεν ἐν τέλει τὴν τύχην τοῦ ἀναστήσαντος τὸν Λάζαρον.

Λίαν πρῶι τῆς Ἑορτῆς ἤρχιζεν ἡ προσέλευσις τῶν πανηγυριστῶν, ἐνῶ «**σκοτίας ἐτι οὔσης**» κατέφθανεν ἀσθμαίνων ἐκ τῆς ὁδοπορίας ὁ γεγηρακῶς πλέον ἱεροψάλτης τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς κώμης, ὅστις ἐπ' οὐδενὶ παρέδιδε τὰ σκήπτρα εἰς τὸν συμπάλλοντα κατ' ἀντιφωνίαν διάδοχόν του, καίτοι κυρταύχην πλέον, βαρήκοος καὶ βραχνόφωνος. Ἡ φωνὴ του ἦτις μετὰ προσπάθειάς ἐξήρχετο τῶν στέρνων του συνηχεῖτο μετὰ τῆς κλαγγῆς τοῦ ἀρρωγότος κώδωνος τοῦ ναῖσκου, δείγμα τοῦ γήρατος ἀμφοτέρων. Δὲν ἤθελεν ἐπ' οὐδενὶ ὁ εὐλογημένος ὅπως ἀποδεχθῇ ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγήρασεν. Ἐξ ἄλλου ὁ ἱερεὺς ἦτο καὶ ἀρκοῦντως γενναῖος περὶ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἱεροψάλτου του ἕνεκα τῆς πανηγύρεως. Συνηλικιωτῆς του δὲ περίπου, ἦτο καὶ ἐπιεικῆς πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν ἀπόδοσίν του. Πρὸς τούτοις συνεδέετο ἄλλωστε καὶ μετὰ τινος συγγενείας ἐξ ἀγχιστείας μετ' αὐτοῦ.

Τὰ δύο τελευταῖα ἔτη ὀλίγον μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Ὁρθρου, προσήρχετο ἐμβαίνων ἐκ τῆς νοτίας θύρας τοῦ Ἱ. Βήματος καὶ ἄγνωστος τις νέος ρασοφόρος κανονικοῦ ἀναστήματος μὲ ὑπόξανθον βραχὺν πώγωνά καὶ φωτεινὸν πρόσωπον. Οὗτος παρηκολούθει τὴν θεῖαν λειτουργίαν σιωπηλός, ἐκτελῶν καθήκοντα ὑποδιακόνου ἐν τῷ ἱερῷ δήματι. Οἱ ἐγγύτερον πρὸς τὸ Ἅγιον Βῆμα ἰστάμενοι καὶ διακρίνοντες αὐτὸν ὑπέθετον ὅτι θὰ ἦτο διερχόμενός τις ἐκ μακρᾶς διακονίας ἐν τῷ κόσμῳ μοναχός, ὅστις ἐπέστρεφεν ἐν τῇ Μονῇ τῆς μετανοίας του διὰ τὰς ἁγίας ἡμέρας τῶν ἑορτῶν καὶ τὸ δρομολόγιον τὸν εἶχε ὀδηγήσει ἐκεῖ. Οὗτος μὲ τὸ «**Δι' εὐχῶν**» ἀπήρχετο ὡς ἦλθεν. Ἐρωτηθεὶς ὁ ἱερεὺς ὑπὸ τινος, ἠπήντησεν αὐτῷ ἀορίστως πως. Τὸ τρίτον κατὰ σειρὰν ἔτος συνέβη ὅπως αἰφνιδίως περὶ τὰ ἐξημερώματα τῆς Ἑορτῆς νὰ ἀσθενήσῃ ὁ γέρον ἱεροψάλτης καὶ νὰ μὴν προσέλθῃ ἐγκαίρως εἰς τὸν ναῖσκον, μὴ δυνηθεὶς καὶ νὰ μνηύσῃ τὸ συμβὰν εἰς τὸν ἱερέα. Οὕτως ἠναγκάσθη «**νὰ δάλλῃ Εὐλογητόν**» καὶ εἶπε μόνος του τὰ προκαταρκτικά. Ἀρχόμενος τοῦ ἐξαψάλλμου, ἀντὶ τοῦ κωλυμένου ψάλτου του ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν ὡς συνήθως τοῦ μυστηριώδους ἐπισκόπου του ὅστις καὶ ἀνέλαβεν τὸ ἀναλόγιον. Ἡ κατάπληξις τῶν παρευρισκομένων πιστῶν ἐκ τῆς διαυγείας καὶ μελωδικότητος τῆς φωνῆς του ἦτο ἀπερίγραπτος. Δι' ὅλου τοῦ Ὁρθρου καὶ τῆς θείας λειτουργίας παρέμειναν ὄρθιοι εἰς τὰς θέσεις των μὴ καθίσαντες οὐδαμῶς οὐδὲ κουφίσαντες τὸν πόδα. Παραδόξως δὲ τὸν ἠκολούθει εἰς τὰ «**εἰρηνικά**» καὶ τὰς «**ἐκφωνήσεις**» ὁ ἱερεὺς, ἐνθυμίζων εἰς τοὺς γνωρίζοντας ποτὲ αὐτόν, τὸν καλλιφωνότατον λειτουργὸν τῆς νεότητός του. Ὅτε δὲ ἤρχισεν ὁ ἄγνωστος ἱεροψάλτης νὰ ψάλλῃ «**Τὴν ἀγνὴν ἐνδόξως τιμήσωμεν**» ψαλλόμενον εἰς τὴν θέσιν τοῦ «**τὴν τιμιωτέραν**» εἰς τὸ «**Ἄξιον ἐστίν**», θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι περιῆλθον ὅλοι εἰς οὐρανίαν ἔκστασιν. Ὡς καὶ αἱ λαλίσταται ἠδυμέλπως ἀηδόνες περὶ τοῦ ναοῦ καὶ ἀκούομεναι ἐν τὸς αὐτοῦ, εἰσῆλθον ὡσεὶ ἀκροώμεναι καὶ

αὐταὶ τὸ ἐξαίσιον μέλος! Οἱ πιστοὶ παρέμεινον εἰς τὰς θέσεις των καὶ μετὰ τὴν Ἀπόλυσιν, ἀναγκασθέντος τοῦ ἱερέως νὰ τοὺς παρακινήσῃ ὅπως λάβωσι ἀντίδωρον. Εἰς μάτην ἀνεζήτησαν πολλοὶ ὅπως ἴδωσι καὶ συγχαρῶσι τὸν ξένον. Εἶχεν πάραυτα ἀπέλθει. Ἐν ἐκ τῶν παιδαρίων ἅτινα φοιτῶσι παρὰ τοῖς λειτουργοῖς ἐνδον τοῦ Βήματος διακονοῦντα αὐτούς, ἐβεβαίον κατόπιν τοὺς γονεῖς του ὅτι ἅμα τῇ εἰσόδῳ τοῦ ἱερέως εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα ὅπως λάβῃ τὸ κἀνίστρον μετὰ τοῦ ἀντιδώρου, ἀντήλλαξεν ἀσπασμὸν μετὰ τοῦ ξένου ἐπισκόπου ὅστις εἶπεν αὐτῷ χαμηλοφώνως: «**πάτερ σὲ ἀναμένομεν μετὰ χαρᾶς**». Καὶ πάραυτα ἐχάθη χωρὶς νὰ ἀνοίξῃ κἀν ἡ θύρα τοῦ Ἱεροῦ.

Τὴν Μεγάλῃν Πέμπτην τοῦ ἔτους ἐκεῖνου ὁ παπα-Λάζαρος ἠδιαθέτησεν. Παρὰ ταῦτα δὲν παρέμεινεν κλητήρως ὑποχρεωμένος ὡς ἵνα τελεσῇ ἀπάσας τὰς ἱεράς Ἀκολουθίας χάριν τοῦ ἀπλοῦ ποιμνίου του. Τὸ Μέγα Σάββατον ἐλειτούργησε μετὰ κόπου καὶ μετέλαβεν τοὺς ὀλίγους πιστοὺς. Μετὰ τὴν κατάλυσιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐναπομείναντος πληρώματος τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου ἐμπλησθεὶς «**χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης**» ὡς ἠῤ-ξατο πρὸ τῆς Ἱεράς Προθέσεως διὰ τῆς ἀκροτελευτίου μυστικῆς εὐχῆς, οὐδαμῶς ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην ὅπως φάγῃ ἢ πῖνῃ τι παρὰ τὴν ἐπιμονὴν εὐσεβῶν τινων γυναικῶν αἵτινες ἠτοίμασαν αὐτῷ ὡς ἐσυνήθιζον νηστήσιμον πρόγευμα διὰ τὸν ἱερέα των. Ἠρκέσθη εἰς τὸ ἐπουράνιον ἐκεῖνο ἀκράτισμα καὶ οὐδὲν τι γήμιον ἐπεθύμει. Κατόπιν δὲ τῆς φορτικῆς ἐπιμονῆς των ἐγεύθη ἡμίσεος διπύρου ὅπερ ἐνεβάπτισεν εἰς τὸ προσφερθὲν αὐτῷ φασκόμηλον. Ἐφαίνετο δὲ μὴ μετέχων τῆς συζητήσεως ἥτις ἠκολούθησεν ὡς ἄλλοτε ἀλλ' ὡς ἐξεστηκώς. Ἀσπασάμενος μετ' ὀλίγον τὴν ὁμήγουριν ἀπεσύρθη εἰς τὸ κελλίον του.

Τὴν μεσημβριαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὡς φαίνεται, ἀπέστη τῶν γηίνων. Τὴν πληροφορίαν ἔφερον εἰς τὴν κώμην νεαρὸς ποι-

μήν ὅστις τὸν ἐπεσκέφθη ἐνωρίς τὸ ἀπόγευμα διὰ νὰ τὸν φιλεύσῃ ὀλίγον ἀρτίπηκτον ἄναλον τυρὸν διὰ τὸ Πάσχα. Τὸν εὔρεν μετὰ τινα ἀναζητήσιν ἄπνον καὶ μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κλίνης του. Ἐβεβαίον δὲ ὅτι εἶδεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ λαμπρὸν ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου! Οἱ προστρέξαντες πρῶτον ἐκ τῆς κώμης ἐφρόντισαν τὰ ἐξόδια αὐτοῦ.

Τὸ ἐπόμενο ἐτος καθ' ὃ ἐλειουργεῖτο ὁ ναῖσκος τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς του κατὰ τὸ παλαιὸν εἰωθός, ὑπὸ τινος νέου ἐφημερίου τῆς κώμης, ὁ καλλικέλαδος ἀνώνυμος ἐπισκέπτης δὲν ἔκαμεν τὴν ἐμφάνισίν του. Ἄλλ' οὔτε καὶ ὁ γέρον πρωτοψάλτης, ἀκο-

λουθήσας τὸν φίλτατον Γέροντά του εἰς τὴν ἀγήρω ζωὴν.

Ἐρωτηθεὶς ὁ Μητροπολίτης τῆς Ἐπαρχίας ὅστις ὑπερηγάπα καὶ ἐτίμα τὸν μεταστάνα Γέροντα, ὑπὸ τινος πνευματικοῦ του τέκνου κατὰ τὸ ἐτήσιον μνημόσυνον αὐτοῦ, περὶ τοῦ μυστηριώδους ἐπισκέπτου ἐὰν ἐγνώριζε τι, σύνους γενόμενος ὑπήντησεν αὐτῷ: «Τέκνον μου, οἱ ἅγιοι ἄγγελοι συλλειτουργοῦσι μετὰ τῶν εὐσεβῶν ἱερέων». Καὶ ποιήσας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐψιθύρισεν: Ἄς ἔχωμεν τὴν εὐχὴν τοῦ μακαριστοῦ νεωτέρου φίλου τοῦ Χριστοῦ.

πρωτ. ΠΓΝ. Ι. ΠΑΠΑΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ ἐγγραφή νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἓνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

«AKTINES». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Τατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἱπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτήσια συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλίοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἰούνιος 1996

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Ἐπανεξεδόθη σὲ τέταρτη ἔκδοση

ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ

Γιὰ ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω

Ἰπὸ

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

ΨΥΧΙΑΤΡΟΥ

Ἰπιμελημένη ἔκδοσις
μὲ 15 εἰκόνες ἔκτὸς κειμένου

Κεντρικὴ διάθεσις τόμων καὶ παραγγελία:

Γραφεῖα περιοδικοῦ «ἸΑκτῖνες»

Καρύτση 14, 105 61 ἸΑθῆναι – Τηλ. 32 35 931

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού ὑπάρχουν σήμερα
στά γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄	... 1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά ἀγόρια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω)	1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	800
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ	800
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	500
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νά προμηθευθοῦν βιβλία ἀπό τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νά τηλεφωνήσουν σὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023.